

Львівський державний університет внутрішніх справ

ЕКСПЛУАТАЦІЯ
ЯК СКЛADOVA ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ:
ВИМІРИ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ

Збірник тез
Міжнародної науково-практичної конференції

6–7 червня 2019 року

Львів

УДК 343.43
Е45

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 28 серпня 2019 р. № 1)

Упорядники:

О. М. Балинська, доктор юридичних наук, професор;
Г. Я. Савчин, кандидат юридичних наук

Експлуатація як складова торгівлі людьми: виміри, тенденції
Е45 та шляхи протидії: збірник тез Міжнародної науково-практичної
конференції (6–7 червня 2019 року) / упор. О. М. Балинська,
Г. Я. Савчин. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 190 с.

У збірнику вміщено тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Експлуатація як складова торгівлі людьми: виміри, тенденції та шляхи протидії», яка відбулася 6–7 червня 2019 року у Львівському державному університеті внутрішніх справ.

Опубліковано в авторській редакції. Відповідальність за достовірність фактів, статистичних даних, точність викладеного матеріалу покладається на авторів.

УДК 343.43

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2019

УКРАЇНА У ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

*Вельмишановні гості й колеги!
Шановні учасники конференції!*

Ініціатива зібрати однодумців для обговорення проблем, пов'язаних із торгівлею людьми, виникла в університеті не випадково, адже наш заклад освіти визнано провідним в аспекті вивчення цієї проблематики та у сфері підготовки фахівців з метою протидії цьому негативному явищу. Тож, заручившись підтримкою наших партнерів – Координатора проектів ОБСЄ в Україні, – ми вирішили провести дискусію на міжнародному рівні.

Соціальні, економічні й політичні зміни, що відбулися за минулі роки в Україні, торкнулися практично всіх сфер життєдіяльності суспільства та спричинили неабиякий негативний вплив на нормальний розвиток і формування особистісних характеристик наших громадян.

Пропаганда насильства й аморальної поведінки у соцмережах, кіно та засобах масової інформації призвела до вироблення помилкових ідеалів і цінностей у більшості українців. Як результат – небезпечні форми злочинних посягань, до яких з упевненістю можна віднести торгівлю людьми, поряд із такими злочинами, як викрадення людини, її експлуатація, втягнення в проституцію, сьогодні набувають дедалі більшого поширення, викликаючи у громадськості справедливе невдоволення і стурбованість за власну безпеку та безпеку своїх близьких.

Проблема торгівлі людьми має глибоке історичне й етнопціональне коріння. На різних етапах свого розвитку людство по-різному сприймало її: від досить ліберального ставлення, коли купівля-продаж людини розглядалася як засіб законного збагачення, до усвідомлення неможливості такої форми використання

людини, яка дискримінує та принижує її гідність. Багатовікова боротьба із цим ганебним явищем не вщухає і донині.

Видається доволі дивним, що у XXI столітті ми змушені говорити про експлуатацію і торгівлю людьми не в історичному контексті, а в реальному часі. На превеликий жаль, і зараз мільйони людей у світі перебувають у рабстві. Звісно, «нові раби» не носять оков, їх не пропонують відкрито на ринках, як то було у прадавні часи, на них ніхто не має легальних прав, тому що у цивілізованих країнах рабство заборонене. Однак люди перетворюються на «товар», який можна продавати і купувати, нещадно використовувати, а потім викидати. Торгівля людьми вважається сучасною формою рабства і розглядається на міжнародному рівні як тяжкий або особливо тяжкий злочин.

Світова спільнота намагається боротися з цим явищем, але, попри увагу міжнародних організацій до зазначеної проблеми, торгівля людьми віднедавна набула надзвичайного поширення.

Українська держава узаконила протидію цьому злочину низкою заходів: прийняті й виконуються Програма запобігання торгівлі жінками та дітьми і Комплексна програми протидії торгівлі людьми, ратифіковано міжнародні договори, зокрема Конвенцію ООН по боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю та Протокол про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками й дітьми, та покарання за неї, укладено двосторонні та багатосторонні угоди, активізовано міжнародну співпрацю України, в системі Національної поліції створено спеціальні підрозділи по боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, організовані та проводяться інформаційні кампанії, відкрито реабілітаційні центри для потерпілих від торгівлі людьми. Однак попри всі зусилля ця проблема залишається актуальною і має стійку тенденцію до загострення.

За оцінками експертів, від 3 до 7 млн українських громадян працюють за кордоном. Абсолютна більшість із них влаштована там нелегально, що створює умови для їх експлуатації, порушення їхніх прав, імовірності торгівлі ними.

Офіційна статистика не дає чіткого уявлення про масштаби цього явища і точну кількість жертв, оскільки торгівля людьми

є злочином, який досить складно відстежити, тому що злочинці використовують безліч форм і методів; окрім того, більшість постраждалих не звертаються по допомогу через страх покарання, осуд або просто не мають можливості це зробити. Тому до офіційних зведень потрапляє лише один зі сотні таких випадків. Проте, за даними Організації Об'єднаних Націй, щороку через міжнародні кордони продають 600–800 тис. осіб, а в ситуацію торгівлі людьми потрапляють 4 мільйони. Згідно з дослідженнями Міжнародної організації праці, близько 12,3 млн людей у світі залучені до примусової праці.

Комісія ООН з питань боротьби з міжнародною злочинністю вважає торгівлю людьми третьою за своїми масштабами категорією організованої злочинності, що поступається лише нелегальній торгівлі наркотиками та зброєю. За оцінками комісії, щорічні прибутки цього транснаціонального бізнесу становлять майже 12 мільярдів доларів. Нелегальні доходи від торгівлі «живим товаром» підтримують механізми корупції, готуючи сприятливий ґрунт для подальшого розвитку нелегального бізнесу та спричиняючи загрозу для держави.

Торгують і жінками, і чоловіками, і дітьми, але здебільшого «товаром» виступають жінки. Приблизно в одному випадку з п'яти жертвами работорговців є діти. За даними ООН, жертвами торгівлі людьми щороку стають 1,2 млн дітей, що свідчить про підвищену небезпечність таких злочинів. Їх вивозять в інші країни або регіони з метою всиновлення, залучення до жебрацтва, використання у важкій нелегальній праці або для роботи у сфері секс-послуг, порнобізнесі. Відомі випадки, коли дітей використовували як донорів людських органів і тканин для проведення незаконних операцій із трансплантації.

Спектр таких злочинів стає дедалі ширшим. Людей експлуатують у домашньому господарстві і виробництві, торговці переходять до вербування у сільську місцевість, активізується внутрішня торгівля та змінюються шляхи вивезення. Особливо поширені купівля-продаж та інші угоди щодо людини для примусового одруження, примусової вагітності, фіктивного усиновлення з подальшим використанням жертв як домашніх рабів або донорів.

Пояснення цьому слід шукати у відносній безпечності такого бізнесу порівняно з торгівлею зброєю чи наркотиками, оскільки малообізнаність мігрантів у справжніх намірах своїх роботодавців полегшує процес вербування, а розгалужена система посередників, заплутані маршрути прямування до країни призначення, нелегальний статус, мовний бар'єр, відбирання документів перетворюють потерпілих у безправних жертв у чужій державі, що серйозно ускладнює викриття такої підпільної індустрії. Навіть після повернення додому вони не поспішають звертатися до правоохоронних органів здебільшого через небажання розголошення факту експлуатації.

Торгівля людьми не визнає державних кордонів, не робить різниці між багатими і бідними. За даними ООН, людей продають у рабство в 127 країнах світу. В 11 державах відзначено дуже високий рівень активності викрадачів людей, серед них – Росія, Україна, Білорусь, Молдова і Литва. Щороку тут до тенет работорговців потрапляє близько 225 тис. людей. При цьому Україна є лідером Східної Європи за кількістю постраждалих, оскільки виступає одночасно і як країна призначення (зазвичай з країн СНД і Азії), і як країна походження і транзиту (до Західної Європи, Японії, США, Австралії, Ізраїлю та ін.).

Аналізована проблема має міждержавний характер і перебуває в центрі дискусій на міжнародному рівні вже понад сторіччя. Визначення торгівлі людьми були наведені в документах Організації Об'єднаних Націй, Міжнародної організації праці, Міжнародної організації з міграції, Ради Європи, а також цілої низки форумів і конференцій, присвячених цій тематиці.

Відповідно до статті 3 Протоколу про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками й дітьми, та покарання за неї, в доповнення Конвенції ООН по боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю, торгівля людьми трактується як «здійснення з метою експлуатації вербування, перевезення, передачі, переховування або утримання людей шляхом погрози силою або її застосування чи інших форм примушування, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою чи вразливістю становища, або шляхом підкупу у вигляді платежів чи вигод для отримання згоди особи, котра контролює іншу особу».

Торгівля «живим товаром» як асоціальне, кримінальне явище має здатність пристосовуватися до нових умов життя, змінювати свої форми і методи залежно від економічної та соціальної ситуації у кожній конкретній країні й світі загалом. Тому з плином часу з'являються нові тенденції, «відшліфовуються» методи і підходи злочинних угруповань, способи вербування, групи ризику. Боротьба з цим злочином як порушенням прав людини в сучасному світі вимагає об'єднання зусиль міжнародної спільноти та громадськості кожної країни.

Міжнародне співтовариство розробило нормативні документи, які покладені в основу протидії злочинам заданої категорії, але ці документи не повною мірою враховані в національному законодавстві деяких країн, що порушує системність боротьби з такими діяннями.

Державні органи, які покликані провадити боротьбу з торгівлею людьми, не спроможні повністю адекватно протидіяти такому прогресуючому явищу з різних причин: по-перше, правове забезпечення протидії торгівлі людьми потребує постійного пристосування до швидкозмінних вимог злочинного середовища, по-друге, правоохоронні органи недостатньо фінансово й технічно забезпечені, по-третє, відсутній механізм скоординованих оперативно-розшукових заходів взаємодії правоохоронних органів України між собою та з правоохоронними структурами зарубіжних країн чи неурядовими міжнародними організаціями. Протидія торгівлі людьми потребує комплексного наукового вивчення, відповідного теоретичного та правового забезпечення, удосконалення організації і тактики цієї діяльності, постійного підвищення професійної майстерності співробітників Нацполіції, оволодіння ними науковими методами виявлення та розслідування злочинів. Ключове значення у вирішенні цих завдань належить розробці методики розслідування торгівлі людьми та впровадженню в слідчу практику ефективних, науково обґрунтованих рекомендацій.

Тож, зібравши у цій залі таке високопрофесійне товариство, пропонуємо для обговорення якомога ширший спектр питань, пов'язаних із протидією торгівлі людьми та суміжними злочинами, які зазіхають на особисту фізичну свободу людини й орієнтовані на

різнопланову її експлуатацію. Тому для подальшого вдосконалення практики застосування заходів протидії та попередження цих злочинів доцільно всебічно проаналізувати соціально-психологічні, кримінально-правові, кримінологічні, оперативно-розшукові та процесуальні прояви протидії торгівлі людьми, зокрема трудової експлуатації як однієї з форм цього виду злочину, а також вирішити проблеми використання новітніх технологій і взаємодії правоохоронних органів у цій сфері.

Зичу всім учасникам конференції конструктивного діалогу, вироблення ймовірних шляхів удосконалення протидії торгівлі людьми та їх експлуатації. Нехай результатом нашого науково-практичного форуму стане подолання (або хоча б мінімізація) цього ганебного соціального явища в Україні та світі.

Роман Благута,
ректор Львівського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент,
полковник поліції

А. В. Андрушко,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і процесу
(Ужгородський національний університет)

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ, ВЧИНЕНА З МЕТОЮ ЕКСПЛУАТАЦІЇ У ФОРМІ ВИЛУЧЕННЯ ОРГАНІВ (КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ)

Торгівля людьми, вчинена з метою експлуатації у формі вилучення органів, є однією з найбільш небезпечних форм експлуатації людини і, вочевидь, найбільш міфологізованою. У суспільстві час від часу ширяться чутки про продаж людей на органи. Поширенню таких чуток сприяють резонансні медичні скандали, що періодично трапляються в Україні. Так, наприклад, в центрі гучного трансплантологічного скандалу свого часу перебував Національний інститут хірургії та трансплантології імені О. О. Шалімова (м. Київ). Досудовим розслідуванням було встановлено, що шість співробітників вказаного інституту, діючи у складі злочинної організації, упродовж 2009 – першої половини 2010 років вчинили вербування на території України 25 осіб, їх переміщення через державний кордон, передачу та одержання з метою експлуатації у формі вилучення органів (нирок). Вербування донорів відбувалося шляхом розміщення оголошень у мережі Інтернет. Обстеження донорів проводилося в Києві, а в подальшому їх переміщували за кордон, де вилучали нирки з метою подальшого їх продажу і пересадки іншим пацієнтам – реципієнтам. Хірургічні операції по вилученню нирок проведено 19 донорам (в Києві, Азербайджані, а також в Косово та Еквадорі). Шести іншим потенційним донорам операції не проведено у зв'язку із затриманням підозрюваних осіб [1].

Не зайве також нагадати, що наприкінці квітня цього року на грузинському кордоні затримано громадянку України з 10 дітьми, яка прямувала до невизнаної Абхазії. За версією грузинських правоохоронців, жінка мала на меті продати своїх дітей на органи [2].

Нами вивчено майже 300 кримінальних проваджень про торгівлю людьми, розглянутих судами України за період з 2010 по 2018 рік. Здійснений аналіз засвідчив, що торгівля людьми у розглядуваній формі трапляється вкрай рідко. Всього вдалося виявити 4 кримінальні справи (провадження) про торгівлю людьми, вчинену з метою експлуатації у формі вилучення органів (у всіх випадках – нирки). Два провадження (розглянуті Солом'янським районним судом м. Києва і Тернопільським міськрайонним судом Тернопільської області) стосувалися вчинення даного злочину з переміщенням потерпілих за державний кордон, де й було здійснено операцію з трансплантації (це дві країни – Шрі-Ланка, у якій нирку було вилучено у більшості випадків, та Коста-Ріка). Два провадження (розглянуті Рахівським районним судом Закарпатської області) стосувалися вилучення і трансплантації нирок у згаданому вище Національному інституті хірургії та трансплантології імені О. О. Шалімова.

Професор Я. І. Гілінський вважає, що розглядувана форма експлуатації є однією з найбільш латентних [3, с. 249]. Утім, на наш погляд, для такого висновку немає достатніх підстав. Більше того, видається, що рівень латентності торгівлі людьми, вчиненої з метою експлуатації у формі вилучення органів, є нижчим, аніж, скажімо, торгівлі людьми, вчиненої з метою сексуальної чи трудової експлуатації.

На нашу думку, пов'язано це з рядом обставин: складністю операцій з трансплантації органів, які неможливо провести у першій-ліпшій лікарні, труднощами у підборі сумісних донорів (так, в проаналізованих провадженнях зафіксовано випадки, коли в результаті обстеження потенційного донора було зроблено висновки, що орган не підходить для трансплантації конкретному пацієнту; більше того, окремим реципієнтам не прижилася пересаджена їм нирка, тобто здійснена трансплантація не досягла своєї мети) тощо.

Аналіз доступної емпіричної бази дає підстави для висновку, що торгівля людьми, вчинена з метою експлуатації у формі вилучення органів, як правило, відбувається за такою схемою: вербування потенційного донора та отримання згоди останнього на вилучення органу → обстеження стану його здоров'я → переміщення

особи до клініки, де здійснюється перевірка того, чи підходить вона як донор, → операція з вилучення нирки в донора і трансплантація її реципієнту.

Особи, які здійснюють вербування потенційних донорів, при зустрічі з останніми повідомляють їм загалом правдиві відомості (зокрема, який орган вилучатимуть, у якому місці (країна, клініка), за яку винагороду). Варто зазначити, що у всіх проаналізованих випадках потерпілі справді отримали обумовлену винагороду за вилучений у них орган (від 7 до 10 тисяч доларів). Обман (неповна правда) криється у найбільш значущій інформації – про те, яка шкода здоров'ю загрожує донору в результаті вилучення органу. Так, в одному випадку вербувальник запевняв потенційного донора, що все буде добре і без однієї нирки цілком можна повноцінно жити, наголошував, що операцію будуть проводити спеціалісти, які добре знають свою роботу [4].

В іншому вербувальник, аби розсіяти всі сумніви потенційних донорів, говорив, що він сам продав свою нирку (що відповідало дійсності) і запевняв, що може слугувати прикладом того, що вилучення однієї нирки не становить небезпеки для здоров'я [5].

Рішення продати орган приймає сам потерпілий. Утім, у моменти, коли потенційні донори починають вагатися у своєму рішенні, вербувальники підкреслюють, що для операції зроблено надто багато, витрачено значні кошти на обстеження стану здоров'я, а тому відмовлятися пізно. В одному випадку потенційний донор, побоюючись за своє життя і здоров'я, повідомив СБУ про те, що його завербовано для вилучення органу і він разом з вербувальником перетинатиме державний кордон [5].

Вітчизняне законодавство передбачає, що вилучення анатомічних матеріалів у живого донора допускається у разі, якщо реципієнт і донор є близькими родичами або членами сім'ї. У зв'язку з цим у тих випадках, коли вилучення органу відбувалося в Національному інституті хірургії та трансплантології імені О. О. Шалімова, підроблялися документи, які засвідчували родинні зв'язки між донором та реципієнтом.

Розглядуваний злочин, як правило, вчиняється у співучасті. Водночас трапляються й винятки. Показовим є такий приклад.

Чоловік, у якого відмовляла єдина нирка, самотужки знайшов собі донора, якому запропонував за послугу 10 тисяч доларів США. Розуміючи, що орган можна вилучити тільки в родича, сам підробив довідку про начебто родинні зв'язки із донором [6].

На підставі невеликого масиву проаналізованих даних, зрозуміло, складно судити про особу злочинця, що вчиняє торгівлю людьми з метою експлуатації у розглядуваній формі. До того ж у нашому розпорядженні є тільки дані, що стосуються виконавців цього посягання – тих, хто здійснював вербування, переміщення та передачу людини для експлуатації у формі вилучення органу. Підкреслимо, що до відповідальності, як правило, не притягаються члени злочинної групи, які діють за кордоном (у цьому контексті зазначимо, що у згадуваній вище обладдці лікарів інституту ім. О. О. Шалімова азербайджанським трансплантологам, які здійснювали вилучення органів в донорів та їх трансплантацію реципієнтам, інкримінували службові злочини, а не торгівлю людьми чи порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини, оскільки за азербайджанським законодавством операції з трансплантації органів проводити дозволено, але безкоштовно [1]).

На підставі вивчення емпіричної бази можна сформулювати кримінологічний портрет особи, що вчиняє розглядувані злочини: це чоловік середнього віку, який не працює, і, як правило, перебуває у матеріальній скруті. Так, наприклад, Тернопільський міськрайонний суд Тернопільської області засудив чоловіка, який завербував 6 потенційних донорів (частині з них було вилучено нирки в Шрі-Ланці). Суд встановив, що винний не мав легальних джерел доходів, його дружина ніде не працювала, подружжя часто хворіло, на утриманні мали малолітню дитину, а також непогашені кредити у банківських установах [5].

Один із засуджених за цей злочин був інвалідом I групи та мав на утриманні четверо неповнолітніх дітей, однак все ж зумів знайти кошти для того, аби завербувати донора, якому пообіцяв за нирку 10 тисяч доларів США [6].

Всі потерпілі від розглядуваних злочинів перебували в уразливому стані внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних та матеріальних обставин. В одному із проваджень підкреслювалося, що

потерпілі через скрутне матеріальне становище навіть не роздумували над пропозицією продати свою нирку [5].

У всіх проаналізованих випадках потерпілими були чоловіки молодого та середнього віку. Відзначимо, що іноді потерпілі самі шукають клієнта для продажу органів. Так, наприклад, Солом'янський районний суд м. Києва засудив чоловіка, який завербував для експлуатації у формі вилучення органів двох донорів нирки. Засуджений знаходив у мережі Інтернет оголошення людей, які мали бажання продати нирку, телефонував їм, призначав зустріч і про все домовлявся з ними [7].

Вербувальник та потерпілі часто знайомі між собою. Іноді це навіть друзі, які знають один одного з дитинства.

Дії винного потерпілі нерідко сприймають як допомогу у складній життєвій ситуації. У всіх проаналізованих випадках потерпілі не мали до винних претензій, не висували цивільних позовів, просили суд не позбавляти винних волі, а то й взагалі просили не притягати їх до кримінальної відповідальності.

Основними детермінантами розглядуваних злочинів, на наш погляд, є бідність, соціально-економічне розшарування (коли одні потребують коштів для виживання, а інші мають вдосталь грошей для того, аби купити навіть людські органи), дефіцит анатомічних матеріалів, недосконалість відповідного законодавства, труднощі у розслідуванні таких злочинів (зокрема, у разі, коли в країні прибуття донора супроводжує інша людина; вийти на її шлях, так само, як і притягнути до відповідальності, складно).

Відзначимо також, що мають місце помилки при кваліфікації вказаних посягань: лише в одному випадку суд правильно кваліфікував вчинене діяння за ч. 3 ст. 149 КК України (за ознакою спричинення тяжких наслідків, що полягають у втраті органу), тоді як в інших випадках суди на цей момент не звернули увагу. Необхідно вказати також на надмірну м'якість судової репресії: здебільшого суди звільняють винних осіб від відбування покарання з випробуванням.

Запобігання торгівлі людьми, вчиненій з метою експлуатації у формі вилучення органів, на наше переконання, має включати два ключові напрями – загальносоціальне запобігання та віктимологіч-

ну профілактику. Без істотного покращення рівня життя населення, вирішення проблеми безробіття та суттєвого підвищення заробітної плати домогтися вирішення розглядуваної проблеми не вдасться. Допоки будуть люди, які не можуть задовольнити елементарних життєвих потреб, доти траплятимуться випадки торгівлі людьми з розглядуваною метою.

Без вирішення соціально-економічних проблем населення спеціально-кримінологічні заходи запобігання не будуть достатньо дієвими.

Важливим напрямом запобігання розглядуваним злочинам має бути також віктимологічна профілактика. Погоджуючись стати донором, потерпілі недооцінюють небезпеку, що загрожує їхньому здоров'ю внаслідок вилучення анатомічних матеріалів. У цьому контексті варто зазначити, що кількість просвітницької інформації про те, як не стати жертвою торгівлі людьми, останнім часом значно збільшилась, однак стосується вона майже виключно сексуальної і трудової експлуатації.

На жаль, інформації про потенційну небезпеку стати жертвою торгівлі людьми з метою експлуатації у формі вилучення органів бракує.

1. Справу «чорних трансплантологів» направлено до суду. *Українські національні новини*. 7 жовтня 2011 р. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/491142-cpravu-chornih-transplantologiv-napravleno-do-sudu>

2. Мати-героїня торгувала дітьми: подробиці затримання українки в Грузії. *РБК-Україна*. 23 травня 2019 р. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/stylert/mat-geroinya-torgovala-detmi-podrobnosti-1558604644.html>

3. Гилинский Я. И. Криминология: теория, история, эмпирическая база, социальный контроль. СПб.: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2009. 504 с.

4. Архів Рахівського районного суду Закарпатської обл. за 2010 рік. Кримінальна справа № 1-263/10.

5. Архів Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської обл. за 2014 рік. Справа № 607/163/13-к.

6. Архів Рахівського районного суду Закарпатської обл. за 2011 рік. Кримінальна справа № 1-110/11.

7. Архів Солом'янського районного суду м. Києва за 2015 рік. Справа № 760/9149/14-к.

І. В. Бесага,
викладач кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ СУБ'ЄКТІВ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ЗАХОДИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Діяльність з торгівлі людьми вважається відносно новим видом злочинності та часто окреслюється як «сучасна форма рабства». Інститут протидії торгівлі людьми отримує все більшу увагу з позицій вітчизняних науковців та законодавця. Варто хоча б згадати розроблені в останні роки Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011 № 3739-VI [1], Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року» від 24.02.2016 № 111 [2] та численні накази Мінсоцполітики України у цій сфері.

Водночас, з огляду на значну кількість залучених до протидії торгівлі людьми органів державної влади та органів місцевого самоврядування, постає питання розмежування компетенції та чітко окреслення дискреційних повноважень цих органів.

До прикладу, вищезгаданим Законом України «Про протидію торгівлі людьми», органи місцевого самоврядування віднесені до суб'єктів, що беруть участь у здійсненні заходів, спрямованих на попередження протидії торгівлі людьми. Водночас, ні Законом України «Про протидію торгівлі людьми», ні Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР [3] не передбачено чітких повноважень наведених органів у цій сфері.

Виняток становить розроблений проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення протидії торгівлі людьми та захисту постраждалих осіб»

(ресстр. № 6125 від 23.02.2017) [4], яким передбачається доповнення статті 34 основного закону, що регулює засади організації та діяльності, правового статусу і відповідальності органів місцевого самоврядування, нормами щодо здійснення виплати одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми та вирішення інших питань запобігання насильству в сім'ї, протидії торгівлі людьми, забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Як випливає із вищенаведених положень, запропонований нормативний акт, не лише не визначає чіткого переліку повноважень органів місцевого самоврядування у сфері протидії торгівлі людьми, а й не передбачає механізму їх реалізації наявних.

Статтею 34 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначені повноваження органів сільських, селищних, міських рад у сфері соціального захисту населення, зокрема, вирішення відповідно до законодавства питань про надання пільг і допомоги певним категоріям населення (за умови затвердження вищезгаданого проекту, також тим, що постраждали від торгівлі людьми). Однак, аналіз чинного законодавства щодо порядку реалізації статті 34 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», зокрема, Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 № 2017-III [5] та Постанов Кабінету Міністрів України щодо призначення тимчасової державної соціальної допомоги чи надання соціальної підтримки, дозволяє дійти до висновків, що питання надання / відмови у наданні такої допомоги належать до сфери дискреційних повноважень органу місцевого самоврядування.

Останнє можна вважати негативним чинником, що сприяє допусканню фактів зловживання владою, неналежного мотивування рішень щодо відмови у призначенні допомоги тощо. У зв'язку з цим, на необхідність обов'язкового законодавчого обмеження дискреційних повноважень суб'єктів владних повноважень неодноразово наголошувалося у рішеннях Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) (наприклад, рішення від 25 березня 1983 р. у справі Сільвера та інших проти Сполученого Королівства, п. 30 рішення від 24 квітня 1990 р. у справі Круслена проти Франції; п. 49 рішення від 2 листопада 2006 р. у справі «Волохи проти

України»). Відповідно до названих рішень, надання правової дискреції органам влади у вигляді необмежених повноважень було б несумісним з принципом верховенства права. Отже, закон має з достатньою чіткістю визначати межі такої дискреції, наданої компетентним органам, і порядок її здійснення, з урахуванням законної мети даного заходу, щоб забезпечити особі належний захист від свавільного втручання [6].

Крім того, практикою ЄСПЛ сформовано підхід щодо розуміння правової визначеності (як ми бачимо, тісно пов'язаного із вимогою законодавчого закріплення дискреційних повноважень). Зокрема у Рішенні від 13 грудня 2001 року в справі «Церква Бессарабської Митрополії проти Молдови» ЄСПЛ зазначив, що закон має бути доступним та передбачуваним, тобто вираженим з достатньою точністю, щоб дати змогу особі в разі необхідності регулювати його положеннями свою поведінку (пункт 109) [6].

Важливим у сфері чіткого законодавчого закріплення дискреційних повноважень є також принцип обґрунтованості рішення суб'єкта владних повноважень. Останній передбачає, що рішення повинне бути прийнято з урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішення (вчинення дії), на оцінці усіх фактів та обставин, що мають значення. ЄСПЛ у Рішенні по справі «Суомінен проти Фінляндії» № 37801/97, п. 36, від 1 липня 2003 року, вказує, що орган влади зобов'язаний виправдати свої дії, навівши обґрунтування своїх рішень. У Рішеннях у справі «Серявін та інші проти України» від 10 лютого 2010 року та «Гірвісаарі проти Фінляндії» від 27 вересня 2010 року, ЄСПЛ вказав, що у рішеннях суддів та інших органів з вирішення спорів мають бути належним чином зазначені підстави, на яких вони ґрунтуються [6].

Щодо вітчизняного законодавства, то закріплення поняття дискреційних повноважень міститься лише у Наказі Міністерства юстиції України «Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи» від 24.04.2017 № 1395/5 [7]. Окремі аспекти реалізації дискреційних повноважень також знайшли своє відображення у Рішенні Конституційного Суду України від 11.10.2018 № 7-р/2018 [8] та численній судовій практиці.

З огляду на вищезазначене, можна зробити висновки про актуальність для законодавця питання реформування та вироблення нових правових норм, що регулюватимуть питання протидії торгівлі людьми. Водночас, таке реформування повинно відбуватися одночасно із усуненням існуючих прогалин у законодавстві, зокрема щодо обмеження та чіткого закріплення дискреційних повноважень.

Останнє сприятиме налагодженню механізму надання одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми та вирішенню інших питань у цій сфері, як це передбачено запропонованим проектом Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення протидії торгівлі людьми та захисту постраждалих осіб».

1. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011. Редакція від 09.12.2015. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2012. № 19–20. Ст. 173.

2. Про затвердження Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 № 111. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/111-2016-%D0%BF>

3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. Редакція від 01.05.2019. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1997. № 24. Ст. 170.

4. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення протидії торгівлі людьми та захисту постраждалих осіб. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61213

5. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 № 1017-ІІІ. Редакція від 10.06.2018. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2000. № 48. Ст. 409.

6. HUDOC – European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>

7. Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи: Наказ Міністерства юстиції України від 24.04.2017 № 1395/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1395323-17>

8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень абзацу першого пункту 40 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України: Рішення Конституційного суду України від 11.10.2018 № 7-п/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-18>

В. М. Братковський,
кандидат юридичних наук,
в.о. викладача кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ЯК ОДНА ІЗ УМОВ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

На сучасному етапі розвитку суспільства, торгівля людьми є одним з видів насильства щодо населення. З кожним роком кількість вчинюваних злочинів передбачених ст. 149 «Торгівля людьми» Кримінального кодексу України лише зростає.

Останнім часом в Україні збільшилася кількість встановлених осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Так, у 2017 році Міністерством соціальної політики України встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, 198 громадянам, що на 88% перевищило показник 2016 року (110 осіб) та у 2,5 рази – показник 2015 року (83 особи). Крім того, протягом I півріччя 2018 року Міністерством соціальної політики України встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, 112 громадянам, що перевищує показник кількості встановлених статусів за весь 2016 рік (110 осіб) [1].

Проте наведені статистичні дані не в повній мірі відповідають дійсності. Це пояснюється тим, що велика кількість осіб, які постраждали від дій, що пов'язані із торгівлею людьми не розповідають про це широкому колу осіб, не звертається до правоохоронних органів, оскільки вважають, що держава не в змозі в повній мірі їх захистити.

Для того, щоб ефективно протидіяти торгівлі людьми необхідно визначити основні причини цього суспільно небезпечного явища. Як зазначає О. П. Єфремова, причини торгівлі людьми потрібно шукати в існуванні зовнішніх чинників, серед яких як позитивні (відкриття кордонів та спрощення можливості для українсь-

ких громадян подорожувати по світу), так і негативні (інтернаціоналізація тіньової економіки, зростання різниці між багатими і бідними державами, формування міжнародних кримінальних об'єднань, корумпованість працівників правоохоронних органів тощо) [2, с. 34].

На нашу думку, ще однією причиною збільшення кількості виявлених випадків торгівлі людьми в Україні є домашнє насильство серед жінок, оскільки потрібно розуміти, що у випадку, коли особа страждає від насильства з боку кривдника, погодитися, на перший погляд, на хорошу пропозицію посередників є досить легко. В такий момент особа перебуває у стресовому стані і не може повною мірою оцінювати всі ризики такої пропозиції.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» гарантує допомогу і захист особам, які постраждали від таких видів домашнього насильства: фізичного, сексуального, психологічного та економічного [3].

Кожний вчинюваний акт домашнього насильства є можливістю для посередників переконати постраждалу особу працевлаштуватися за кордоном з подальшою її незаконною експлуатацією. Особа, яка постраждала від домашнього насильства перебуває у пригніченому стані, а тому своїми переживаннями ділиться у соціальних мережах, що надає посередникам додаткові можливості для пошуку людей для їх подальшої експлуатації шляхом торгівлі.

Згідно чинного законодавства, для осіб, які постраждали від домашнього насильства передбачається програма для постраждалої особи, яка являє собою комплекс заходів, спрямованих на позбавлення емоційної залежності, невпевненості у собі та формування у постраждалої особи здатності відстоювати власну гідність, захищати свої права у приватних стосунках, у тому числі за допомогою уповноважених органів державної влади, органів місцевого самоврядування. Суб'єктами, відповідальними за виконання програм для постраждалих осіб, є місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування [3].

Пропонуємо, щоб до відповідних програм було включено питання щодо протидії торгівлі людьми, де постраждалим від домашнього насильства особам було б роз'яснено основні загрози цього суспільно небезпечного явища. Крім того, вважаємо, що органам місцевого самоврядування необхідно розробити та затверди-

ти на місцевому рівні програми щодо протидії торгівлі людьми для можливості постійного проведення роз'яснювальної роботи серед малозабезпечених родин та тих сімей, що потрапляють під ризики вчинення домашнього насильства, а також сприяти органам Національної поліції у розкритті злочинів, передбачених ст. 149 Кримінального кодексу України у відповідності до вимог п. 2 ч. 1 ст. 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

1. Основні досягнення України у сфері протидії торгівлі людьми обговорювались у Польщі на Щорічній оглядовій нараді ОБСЄ з проблематики людського виміру. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/15913.html>

2. Єфремова О. П. Причини торгівлі людьми в Україні та світі. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 5. С. 32–34.

3. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>

С. Я. Бурда,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і кримінології
(Львівський державний університет
внутрішніх справ),

Н. І. Поліщук,

ад'юнкт кафедри
кримінального права і кримінології
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРАВОВА ОСНОВА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ХВОРОБОЮ ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВОЛІ, ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ

Нормативне закріплення в кримінальному законодавстві і реалізація в практичній діяльності звільнення від покарання становить важливий аспект кримінальної політики держави, оскільки диференціація покарання передбачає не тільки педалізацію у міру

збільшення суспільної небезпеки, а й пом'якшення покарання або повне звільнення від покарання, в залежності від досягнення встановлених в Кримінальному кодексі України цілей покарання. Важливим і необхідним є не тільки застосування репресивних заходів, а й виділення із загального числа засуджених осіб, щодо яких покарання не тільки не може забезпечити превентивний ефект, але і послужить підставою загрози для життя і здоров'я винного.

Чинне законодавство поєднує в собі строгість покарання щодо осіб, які вчинили злочини проти волі, честі та гідності особи, і в той же час передбачає різні заходи пом'якшення та звільнення від покарання або подальшого його відбування, якщо характер і ступінь суспільної небезпеки особи, яка вчинила злочин, частково або повністю усувається. У числі вищевказаних заходів важливе місце займає і кримінально-правова норма, що передбачає звільнення від покарання за хворобою (ст. 84 КК України), що відображає принцип гуманізму і забезпечує економію кримінально-правової репресії.

Важливість вивчення проблем звільнення від покарання за хворобою обумовлюється і значущою суперечливістю практики правозастосування норм передбачених в КК України і в кримінально-виконавчому законодавстві.

Основу досліджуваного інституту становить ст. 84 КК України, яка встановлює правові та медичні підстави звільнення від покарання за хворобою [1]. Крім того, ст. 154 Кримінально-виконавчого кодексу України передбачає порядок дострокового звільнення від відбування покарання засуджених, які звільняються від відбування покарання через хворобу [2], а ст.ст. 537, 539 Кримінального процесуального кодексу України закріплюють повноваження суду з розгляду питань, пов'язаних зі звільненням від покарання через хворобу і порядок їх вирішення [3].

Згідно з аналізом ч. 1, 2 ст. 84 КК України та п. 1 ч. 1 ст. 536 КПК України, підставою для порушення питання про можливість звільнення засудженого від відбування покарання за хворобою є наявність двох обов'язкових умов: 1) наявність тяжкої хвороби; 2) така хвороба перешкоджає відбуванню покарання.

У юридичній літературі першу умову звільнення від відбування покарання визначають як фізичну або психічну хворобу засудженої особи [4].

Під час застосування звільнення особи від відбування покарання через психічну хворобу суд не уповноважений оцінювати обставини, що стосуються вчиненого злочину, особи винного чи тривалості покарання, оскільки до уваги беруть лише стан психічного здоров'я. У разі звільнення від покарання за іншою тяжкою (фізичною) хворобою суд також повинен враховувати тяжкість вчиненого злочину, характер захворювання, особу засудженого та інші обставини справи. Зазначена позиція законодавця є виправданою, оскільки психічне захворювання так змінює свідомість засудженого, що він перестає сприймати покарання як певний захід примусу за вчинений злочин. Тобто така особа не здатна повноцінно піддаватись превентивному впливу держави. Тяжке фізичне захворювання не тягне за собою подібних наслідків [5].

Якщо говорити про осіб, які були засуджені за вчинення злочинів проти волі, честі та гідності особи, то при звільнення таких осіб від покарання за хворобою, насамперед, потрібно враховувати (що прямо вказано в ч. 2 ст. 84 КК України) тяжкість вчиненого злочину, характер захворювання, особу засудженого та інші обставини справи. Також, враховуючи, що частина статей, передбачених в Розділі III Особливої частини КК України, передбачають відповідальність за вчинення злочинів із застосуванням насильства, до прикладу ч. 2 ст. 146, ч. 2 ст. 147 КК України, то логічно, що особа яка вчинила такий злочин, несе в собі більшу суспільну небезпеку, ніж особи, які вчинили ненасильницькі злочини, передбачені іншими статтями Розділу III Особливої частини КК України.

При звільненні осіб, які захворіли на іншу тяжку хворобу, а не психічний розлад, передбачається, що вони в значній мірі втрачають у зв'язку зі станом здоров'я свою суспільну небезпеку. Застосування до них в повному обсязі виправного впливу і режимних вимог не завжди можливо. Хвороба, наприклад, може перешкоджати їх участі в праці, в інших заходах, можливості використання деяких заходів дисциплінарного характеру. Крім вищевказаного вважаємо, що при звільненні особи від покарання у зв'язку з важким захворюванням, необхідно враховувати вплив умов виконання покарання на розвиток хвороби. Однак, насправді вирішальним фактором застосування до таких осіб дострокового звільнення є впевненість в тому, що вони, як правило, через хворобу позбав-

ляються можливості вчинити новий злочин. Цією ж обставиною пояснюється відсутність в КК України приписів про застосування до осіб, що страждають на іншу тяжку хворобу, примусових заходів медичного характеру, також як і до осіб, що страждають психічним розладом, але не представляють небезпеки для суспільства. Відповідно до КК України примусові заходи медичного характеру призначаються лише у випадках, якщо особа, яка страждає на психічний розлад, може завдати шкоди собі чи оточуючим.

1. Кримінальний кодекс України станом на 11.01.2019 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

2. Кримінально-виконавчий кодекс України станом на 04.11.2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України станом на 11.01.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

4. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства: в 2 т. СПб.: Сенатская типография, 1910. Т. 2. 537 с.

5. Шевчишен А. В. Доказування обставин, що є підставою для звільнення від відбування покарання за хворобою за вчинення корупційних злочинів у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: збірники наукових праць, матеріали конференцій (семінарів, круглих столів) (10 листопада 2017 року). URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/3803>.

Н. М. Василюк,

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології управління
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРЕВЕНТИВНІ ЗАХОДИ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ

Торгівля людьми – важка та множинна проблема, що потребує спільних дій спеціалістів різного профілю на міжнародному рівні. Дана проблема пов'язана з багаточисельними гендерними питаннями та новими проблемами в сфері прав людини. На сьогодні-

нішній день торгівля людьми розглядається як сучасна форма рабства, яка не визнає державних кордонів, не робить різниці між розвиненими державами та державами, що розвиваються. Вона чудово адаптована як до бідності, так і до розкоші.

Відповідно до протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, торгівля людьми включає [1]:

1. Дії (вербування, перевезення, передачу, переховування або утримання людей).

2. Способи (загроза силою чи її застосування, різні форми примусу, викрадення, шахрайство, обман, зловживання владою чи вразливістю положення, різного роду підкуп у вигляді платежів чи вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу).

3. Мета (різні форми експлуатації, примусову працю чи послуги рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан чи вилучення органів).

Гіпотетично, можемо припустити та навіть стверджувати, що спільною точкою дотику та ключовим об'єднуючим поняттям можна вважати довіру.

Довіра визначається нами як соціально-психологічний феномен, як спільне психологічне суб'єкт-суб'єктне відношення між людьми, як найважливіша умова виникнення і існування соціально-психологічної спільноти «ми», в якій реалізується потреба в іншій людині, у взаємодії з нею, і завдяки якій забезпечується існування та розвиток людської спільноти [2].

Для українського громадського суспільства характерна низька узагальнена довіра іншим і прагнення обмежувати прояви довіри вузьким «родинно-дружнім колом». В ситуації довіри незнайомій або малознайомій людині збільшується ступінь ризику бути обманутим, насамперед з причини обмеженості досвіду взаємодії, що здебільше породжує ризик помилки неправильного прогнозування реакцій у відповідь на довіру.

Відтак, феномен довіри має трикомпонентну структуру, до якої входять наступні рівні довіри: довіра до себе; довіра до світу; довіра до інших людей. *Довіра до себе* – це довіра власному життєвому досвіду, відчуттям, сприйняттю, пам'яті, своїм поясненням

того, що відбувається; це переконаність людини у своїй унікальності, безумовна віра в свої сили, власну значущість, цінність та потрібність; знання про себе і припущення своїх можливостей, заснованих на минулому досвіді; почуття, емоції, оцінки власних можливостей і своєї особистості загалом, а також емоції й оцінки власних можливостей в конкретній ситуації; емоційний сигнал, що допомагає людині вибрати спосіб поведінки.

Довіра до інших людей відображає світоглядну настанову індивіда щодо можливості довіряти навколишнім або надавати «кредит довіри» іншим людям; важливість довіри до партнера у взаєминах зростає зі зменшенням соціальної дистанції з ним; водночас людина виявляє більшу схильність довіряти тим особам, які за певними суб'єктивними параметрами здаються їй привабливими.

Конструкт довіри до світу є одним із механізмів формування настанов толерантної свідомості, нормальної соціалізації особистості; залежить від позитивного ставлення до світу у поєднанні з ціннісними орієнтаціями та з урахуванням різних культурно-історичних ідентифікацій, традицій, способу життя та паттернів поведінки. Якщо певна настанова сформована адекватно, людина довіряє світу і собі, це дає їй можливість бути цілісною, стійкою особистістю, сприймаючи світ таким, яким він є.

Також, існує ряд факторів, які підсилюють довіру: зовнішній вигляд, вміння аргументувати, манера розмови, соціальний статус, компетентність, авторитетність. Знання та вміння впливати на людей з метою зробити їхнє життя кращим, сформувати певну установку, здійснити зміни в системі цінностей, змінити психологічну установку, здійснити соціалізацію і виховання. Все це вміло використовується під час вербування.

Отже, якщо порушений баланс довіри (компоненти структури феномену довіри) це сприяє формуванню віктимної поведінки, як виду психосоціальної дезадаптації. Віктимність являє собою підвищену здатність, вразливість, схильність особистості до того, щоб виявитись жертвою соціально-небезпечного прояву, через сукупність якостей, явищ, психологічних властивостей, характеристик особистості, що сприяють її віктимізації [3]. Віктимна поведінка, зазвичай несвідома поведінка потенційної жертви, яка провокує, сприяє та зумовлює в певній життєвій ситуації формування умов,

за яких виникає можливість спричинення їй шкоди протиправними діями. Головною ознакою віктимної поведінки є здійснення певних дій або бездіяльність, які сприяють тому, що людина опиняється в ролі постраждалої, в ролі жертви [4].

1. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. К.: НБУВ, 2015-2017. URL: <https://www.osce.org/uk/secretariat/36902?download=true>

2. Василець Н. М. Соціальна психологія: феномен довіри: навчально-методичний посібник. Львів: Вид-во «Бона», 2018. 267 с.

3. Вакуліч Т. М. Аналіз проблеми психологічної компетентності освітян щодо попередження розвитку віктимної поведінки суб'єктів навчально-виховного процесу. *Вісник післядипломної освіти*. 2010. Вип. 1 (2). С. 62–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpo_2010_1%282%29__10

4. Бэрон Р., Ричардсон Д. Агрессия / пер. с англ. СПб.: Питер, 1999. 352 с.

Н. І. Дідик,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

НАЦІОНАЛЬНЕ ЦЕНТРАЛЬНЕ БЮРО ІНТЕРПОЛУ ЯК ОДИН ІЗ СУБ'ЄКТІВ БОРОТЬБИ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Сьогодні проблема боротьби з торгівлею людьми стала надзвичайно актуальною для нашої держави. Україна намагається якомога активніше долучатися до процесу міжнародного співробітництва у сфері боротьби з торгівлею людьми. Однією з головних проблем у виявленні та припиненні злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, є їх транснаціональний характер [1, с. 198].

Аналіз міжнародно-правових актів та багатьох наукових публікацій дозволяє з'ясувати сутність торгівлі людьми. Все більше вона розглядається як проблема боротьби зі злочинністю. Протидія в цьому випадку виглядає як застосування кримінального покарання, розвитку та взаємодії дій поліцейських підрозділів, налаго-

дженню термінового і постійного обміну інформацією, яка має оперативний інтерес [2, с. 53].

Доречно підкреслити значення міжнародних правоохоронних, поліцейських організацій, зокрема Інтерполу, для координації зусиль у протидії торгівлі людьми та іншим злочинам транснаціонального характеру.

Інтерпол є провідною міжнародною організацією, яка завдяки своїй унікальній структурі, правовій базі й технічному оснащенню здійснює ефективну та раціональну координацію міжнародного поліцейського співробітництва у сфері боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми [3, с. 135].

Міжнародну організацію кримінальної поліції – Інтерпол в Україні представляє Національне центральне бюро Інтерполу (Укрбюро Інтерполу), що є центром координації взаємодії правоохоронних органів країни з компетентними органами зарубіжних держав щодо ведення боротьби зі злочинністю, що має транснаціональний характер або виходить за межі країни. Це стосується й торгівлі людьми. При цьому підрозділом, на який безпосередньо покладається організація виконання функцій Національної поліції як Національного центрального бюро Інтерполу, є робочий апарат Укрбюро Інтерполу.

У своїй діяльності НЦБ Інтерполу керується Конституцією та законами України, ратифікованими державою міжнародними договорами, актами Президента і Кабінету Міністрів України та наказами Національної поліції України, Статутом та іншими документами Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол, що не суперечать законодавству України. Робота Бюро здійснюється у безпосередній відповідності з вимогами постанови Кабінету Міністрів України від 25 березня 1993 року № 220 «Про Національне центральне бюро Інтерполу» [4].

Відповідно до законодавства України, діяльність робочого апарату НЦБ Інтерполу в Україні полягає в організації інформаційного супроводження кримінальних та оперативно-розшукових справ, що знаходяться у провадженні правоохоронних органів України та іноземних держав. З цією метою НЦБ Інтерполу здійснює: обмін інформацією між правоохоронними органами України та іноземних держав під час провадження у відповідних кримінальних та оперативно-розшукових справах для організації проведення необхідних

перевірок та оперативно-розшукових заходів; організовує міжнародний розшук обвинувачених та підсудних, що переховуються від правоохоронних органів з метою ухилення від кримінальної відповідальності та перебувають у державному або міждержавному розшуку; організовує екстрадицію таких осіб до України; здійснює розшук безвісно зниклих осіб, розшук дітей, усиновлених на території нашої держави громадянами іноземних держав, щодо яких в Україну не надходять відомості про їх місцеперебування та умови проживання, потерпілих від торгівлі людьми, розшук викраденого автотранспорту, культурних цінностей та антикваріату, ідентифікацію осіб і невпізнаних трупів тощо; обмін аналітичною і статистичною інформацією з питань боротьби зі злочинністю.

Одним з ключових і найважливіших напрямів діяльності робочого апарату НЦБ Інтерполу в Україні є взаємодія з Генеральним Секретаріатом Інтерполу, а саме: використання електронних реєстрів інформації (баз даних) Генерального Секретаріату; співпраця в рамках проєктів Інтерполу; обмін аналітичною інформацією щодо сучасних тенденцій розвитку транснаціональної злочинності; обмін інформацією щодо передового досвіду правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю; організація участі представників правоохоронних органів України у міжнародних заходах (конференціях, семінарах, робочих зустрічах), що проводяться Інтерполом; співпраця щодо організації таких заходів в Україні; організація навчання і стажування працівників робочого апарату НЦБ Інтерполу в Генеральному Секретаріаті; співпраця в рамках проєкту «TACIS», що передбачає надання НЦБ Інтерполу в Україні технічної допомоги для удосконалення його оснащення, підвищення фахового рівня його працівників, відкриття в Україні класу для навчання працівників НЦБ Інтерполу щодо порядку роботи з електронними реєстрами інформації Генерального Секретаріату [5, с. 32–35].

Отже, однією з важливих функцій Укрбюро Інтерполу є міжнародний розшук осіб, які вчинили злочини, пов'язані з торгівлею людьми. Його здійснюють відповідно до міжнародних договорів, Статуту Організації та рішень Генеральної Асамблеї Інтерполу, національного законодавства держав-членів Інтерполу. У межах міжнародного розшуку правоохоронні органи України мають можливість ініціювати проведення розшукових заходів на території однієї, декількох або всіх держав-учасниць Інтерполу, ініціювати

публікацію міжнародного повідомлення Інтерполу, розмістити в банках даних Генерального секретаріату Інтерполу інформацію щодо розшукуваних або інших осіб, у том числі громадян України, які не перебувають у розшуку, але є членами організованої злочинної групи або схильні до вчинення тяжких злочинів, зокрема тих, що пов'язані з торгівлею людьми на території різних держав.

1. Дубина В. І. Використання можливостей Укрбюро Інтерполу щодо протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. К., 2014. № 4. С. 198–210.

2. Домброван О. І. Взаємодія правоохоронних органів України з правоохоронними органами ЄС у виявленні та розслідуванні фактів торгівлі людьми та нелегальній міграції. *Боротьба з торгівлею людьми: тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції* (21 червня 2013 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2013. С. 53–56.

3. Торговля людьми. *Справочное руководство ОБСЕ по обучению полиции*. Серия публикаций ДТУ/ОСВПД. Т. 12. Вена, 2013. 209 с.

4. Про Національне центральне бюро Інтерполу: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.1993 р. № 220. UBL: http://www.naiu.kiev.ua/tslc/pages/biblio/visnik/nomer10/all_mac.html.

5. Актуальні аспекти міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України на напрямку протидії торгівлі людьми. К.: Цифра, 2007. 175 с.

Ю. А. Дорохіна,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри спеціально-правових дисциплін,
помічник судді Верховного Суду
(Навчально-науковий гуманітарний інститут
Таврійського національного університету
ім. В. І. Вернадського)

ЗАХИСТ ЛЮДИНИ ВІД ТРАФІКІНГУ ЯК ОСНОВНЕ ЗАВДАННЯ ДЕРЖАВИ

Серед найважливіших прав людини, закріплених практично всіма міжнародно-правовими документами в галузі прав людини, а також Конституцією України, є право на життя, свободу, особисту недоторканність, право вільно пересуватися, вибирати місце перебування і проживання, свобода праці та іншої незабороненої зако-

ном діяльності. Трафікінг є однією з найжорстокіших форм порушення прав людини в сучасному світі. Не зважаючи на те, що багато людей знають про проблему трафікінгу – з повідомлень у пресі, соціальної реклами на телебаченні, біг-бордів, але мало хто усвідомлює її масштаби, а тим більше може припустити, що це станеться саме з ним.

Проблема протидії та запобігання трафікінгу у світі наразі надзвичайно актуальна. Варто зазначити, що з про між інших на цю проблему звернув особливу увагу Папа Франциск. Так, понтифік зазначив: «ініціативи, спрямовані на подолання торгівлі людьми, в досягнення своєї конкретної цілі, якою є руйнування злочинних мереж, повинні дедалі більше брати до уваги якнайширші суміжні сектори, як, наприклад, відповідальне використання технологій та засобів комунікації, не говорячи про вивчення моральних наслідків моделей економічного зростання, які віддають перевагу прибуткам, а не людській особі».

Так само, представляючи молитовний намір на лютий 2019 року понтифік зазначив: «навіть якщо ми намагаємося ігнорувати його, рабство – це не щось із минулих часів. Перед обличчям цієї трагічної реальності не можна вмивати руки, якщо не хочемо певною мірою ставати співниками цього злочину проти людяності». «Не можна ігнорувати того, що сьогодні в світі є рабство – таке саме, а може, навіть більше, ніж у минулому», – підкреслив Його Святість.

Нажаль не оминула ця проблема й українське суспільство. У Кримінальному Кодексі України поняття трафікінгу відсутнє, проте в країнах, які приєдналися до конвенцій Ради Європи і ООН під трафікінгом розуміють: «здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передача, приховування або одержання осіб шляхом погрози фізичного насильства або інших форм примусу».

Посуті трафікінг – сучасне рабство, коли злочинець отримує вигоду, змушуючи жертву працювати на нього, зокрема, займатися проституцією або жебрацтвом. Крім того, до поняття трафікінгу входить викрадення людей з метою вилучення у них органів. В Україні за 20 років жертвами трафікінгу стали майже 15 тисяч осіб, зазначають у Міжнародній організації з міграції.

Хоча Голова представництва МОМ в Україні доктор Томас Лотар Вайсі відзначає значний прогрес України в протидії торгівлі

людьми, проте директор офісу підтримки демократії та врядування регіонального офісу USAID в Україні та Білорусі Томас Вайт звертає увагу на те, що в нашій державі дуже мало винних у цьому злочині ув'язнюють. «Україна відстає в тому, щоб ті, хто займається торгівлею людьми, відповідали за свої злочини. У минулому році суди засудили тільки 23 особи за ці злочини, і тільки 7 із них сіли в тюрму», – наголосив Вайт.

Доцільно підкреслити, що трафікінг є «унікальним» злочином в тому аспекті, що в більшості випадків постраждалу (потерпілу) особу треба виявляти, організовуючи цілий процес з відповідними умовами. Рівень самоідентифікації жертв цієї категорії злочинів (коли жертви усвідомлюють, що стосовно них учинено злочин і вимагають захисту їхніх прав та свобод) є надзвичайно низьким. У випадках з дітьми, які постраждали від трафікінгу, це – поодинокі випадки.

З огляду на вищезазначене виявлення осіб, які ймовірно стали жертвами трафікінгу, становить неабияку важливість. У зв'язку з цим доцільно навести офіційні данні, надані Представництвом Міжнародної організації з міграції в Україні. Так, із січня до червня 2018 року виявило і надало допомогу 582 особам, які постраждали від трафікінгу та піддалися трудовій та сексуальній експлуатації в 23 країнах, зокрема протягом цього періоду поліція виявила майже 190 злочинів у цій сфері. Проте вже протягом січня-лютого 2019 року від трафікінгу вже постраждало більше 70 осіб.

За оцінками Міжнародної організації праці, загалом у світі жертвами примусової праці стали 21 мільйон людей. У доповіді Управління ООН з питань наркотиків та злочинності йдеться, що 71% жертв трафікінгу – діти та жінки (приблизно кожна третя жертва торгівлі людьми у світі – неповнолітня).

Таку ситуацію зумовлює бідність, соціальне сирітство, гендерна дискримінація та багато інших чинників. Для України вже не новою, проте, чисельною групою ризику є вимушені переселенці або внутрішньопереміщені особи із зони збройного конфлікту на сході країни. За даними Міністерства соціальної політики України через невизначеність перспектив щодо подальшого влаштування, побутові труднощі та брак ресурсів (зокрема, фінансових), такі люди є особливо вразливими та схильними до прийняття сумнівних пропозицій вербувальників.

Крім того, деякі переселенці намагаються отримати притулок за кордоном, але брак знань щодо вимог міжнародного та внутрішнього законодавства інших країн щодо статусу біженця або шукача притулку робить їх легкою здобиччю для шахраїв і, що небезпечніше, – для трафікерів – тих, хто задіяний у злочинному бізнесі: агенти-вербувальники, які заманюють жертв брехливими обіцянками, працівники фірм із фіктивного працевлаштування, перевізники та кур'єри, продавці й покупці «живого товару» тощо.

Підсумовуючи, доцільно вказати, що попри наявність досить потужної нормативно-правової бази, проблема трафікінгу постає на сучасному етапі розвитку українського суспільства та залишається чи не першочерговою. Ця проблема є загрозливою у зв'язку з економічними проблемами, незадовільним станом ринку праці, значним рівнем безробіття, низьким рівнем життя населення, що спонукає громадян України шукати «кращої долі» за кордоном.

О. М. Дуфенюк,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РОЗСЛІДУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: РЕАКТИВНИЙ ТА ПРОАКТИВНИЙ ПІДХОДИ

Яким би не був *modus operandi* торгівлі людьми, більшість таких злочинів охоплюють кілька, якщо не всі, стадії: 1) рекламування псевдопослуг та вербування жертв; 2) підготовка (підробка) документів (ідентифікаційних документів, візових етикеток для в'їзду до країн, що вимагають візу, документів пов'язаних із працевлаштуванням тощо); 3) транспортування жертв до пункту призначення; 3) оренда житла для жертв та забезпечення мінімальних побутових умов; 4) забезпечення комунікації між вербувальником, перевізником, покупцем, клієнтами; 5) проведення фінансових опе-

рацій для отримання прибутку від такого типу кримінального бізнесу. На кожній із цих стадій можлива фіксація доказової інформації, що згодом дає підстави для притягнення винних до кримінальної відповідальності. Однак зробити це ефективно, якісно та оперативно складно.

Процес розслідування торгівлі людьми пов'язаний із низкою труднощів, зумовлених специфічним характером злочинної діяльності. Зокрема, типовими є необхідність проведення тактичної операції, яка передбачає збіг у часі затримання осіб, проведення обшуків, допитів та інших невідкладних слідчих (розшукових) дій, що вимагає високого рівня налагодженої взаємодії та чіткої координації сил і засобів правоохоронних та судових органів; транснаціональний характер злочину часто зумовлює необхідність співпрацювати з іноземними правоохоронними органами, залучати перекладача до проведення процесуальних дій; брак вичерпної інформації про кількість потерпілих, зв'язки у середині злочинного угруповання, місця переховування речових доказів та документів; необхідність ретельного планування розслідування у зв'язку із наявністю значної кількості тактичних ризиків.

Та попри складний характер розслідування торгівлі людьми міжнародна практика пропонує три основні підходи організації ефективної протидії цьому явищу процесуальними силами та засобами:

- 1) реактивне розслідування (*reactive investigation*);
- 2) проактивне розслідування (*proactive investigation*) [1, р. 177].

Реактивне розслідування – це розслідування, яке починається у результаті реагування на повідомлення про злочин, яке надійшло від одного чи кількох потерпілих. Це реакція уповноважених органів на подію, яка фактично вже відбулася («розслідування, що ведеться на основі показань жертви» – *victim-led investigation*). Таке розслідування не завжди приводить до успішного затримання та арешту злочинців, а необхідність негайного втручання правоохоронних органів для захисту життя та здоров'я осіб не дозволяє впродовж, зазвичай, короткого часового проміжку здійснити збирання достатньої доказової бази для обвинувачення. Та попри це, реактивне розслідування вважається необхідним і важливим інструментом протидії торгівлі людьми [2, р. 69].

Проактивне розслідування – це розслідування, яке проводиться у довготривалому часовому періоді і ґрунтується не на показаннях жертв, а на вагомій оперативній інформації, зібраній та проаналізованій внаслідок тісної співпраці різних спеціальних агентів. Цей інструмент називають мультиагентурним (*multi-agency*) або «розслідуванням, що ведеться на основі оперативної інформації» (*intelligence-led investigation*). Використання процесуальними органами комплексу розвідувальних даних, персоналу спеціальних служб та інших осіб, які співпрацюють з правоохоронцями, технічних засобів та стандартних методів розслідування дозволяє ідентифікувати злочинців та гарантувати їх обґрунтоване обвинувачення без участі потерпілих [2, р. 70]. Особливо такий підхід актуальний, коли потерпілі не бажають свідчити проти своїх експлуататорів з причин страху, сорому, бажання залишити все в минулому і т. д.

Прикладом початку розслідування без повідомлення жертви про злочин від потерпілих є практика Великої Британії, а саме операції «*Paladin Child*», яка була впроваджена у 2004 р. Суть операції полягала в тому, що на кордоні при прибутті дитини, якщо виникали підозри, що ця дитина може стати жертвою торгівлі, уповноважені працівники прикордонного контролю присвоювали ідентифікаційний номер дитині, робили фотографію та просили надати точну адресу, де вона буде проживати. Після кількох візитів соціальних служб за вказаною адресою у випадку, коли дитини не було виявлено, автоматично розпочиналось розслідування. Ретельному аналізу підлягали дані (у тому числі і відеозаписи) щодо дорослих осіб, які супроводжували дитину в аеропортах та інших транспортних вузлах [1, р. 182].

Окрім цих основних підходів розслідування торгівлі людьми міжнародна практика доводить доцільність застосування й інших інструментів, таких як «деструктивне» розслідування, фінансове розслідування, формування міжнародних слідчо-оперативних груп.

«*Деструктивне*» розслідування або операція з підриву злочинної діяльності (*disruptive investigation*) – це ще один інструмент протидії торгівлі людьми, який застосовується у тому випадку, коли жоден із описаних вище підходів розслідувань неможливо реалізувати. Логіка дій така: якщо не можна здійснити якісне доку-

ментування протиправної діяльності, то принаймні можна знищити, зруйнувати «кримінальний бізнес». Такий підхід передбачає негайну відповідь на виклик, навіть якщо це приведе до втрати доказів, відсутності можливості встановити, хто і які функції виконує в злочинній організації. Йдеться про ситуації, коли працівники правоохоронних органів усвідомлюють, що доказової бази недостатньо для винесення обвинувального вироку, а часу для збирання інформації мало, взаємодія з іноземними органами надто ускладнена тощо. Доцільність застосування такої опції обумовлюється ситуацією, але важливо пам'ятати про два ключових моменти: по-перше, підривання злочинної діяльності не вирішує проблему торгівлі людьми, а тільки приводить до її релокації; по-друге, успішною може вважатися така діяльність, яка пов'язана з розробкою та впровадженням інноваційних мультиагентурних тактик, що забезпечують виникнення на стільки великої кількості рутинних проблем у торговців людьми, що стає неможливим провадження протиправних операцій в такому ж форматі і на тій же території [1, р. 187–188].

Безумовно, можна дискутувати чи дійсно «деструктивне» розслідування є насправді РОЗСЛІДУВАННЯМ по своїй суті, чи радше комплексом тактичних, оперативних, інформаційних та інших заходів, спрямованих на протидію, припинення конкретного злочину. Втім, апелюючи до термінології, яка існує в обігу в англomовній літературі з окресленої проблематики, можна констатувати, що закордонні фахівці без зайвого теоретизування відносять комплекс вказаних заходів до особливого виду розслідування.

Окремої уваги заслуговує питання *фінансового розслідування (financial investigation)*, яке здійснюється у рамках реалізації інших підходів. Доцільність виокремлення такого інструменту зумовлена двома важливими речами.

По-перше, мета оборудок торгівлі людьми є отримання грошей. Ініціатори вигадують інфраструктуру, яка здатна забезпечити функціонування злочинної схеми, однак відправлення, накопичення, рух коштів на рахунках можна відстежувати і вийти таким чином на коло осіб-злочинців. По-друге, торгівля людьми як злочинний бізнес формується впродовж певного часу та розвивається. Як наслідок, виникає певний стиль життя злочинців, який також

можна відстежувати. Утім при розслідуванні фактів торгівлі людьми, що мають транскордонний характер, цей процес ускладнюється через різну нормативно-правову регламентацію, процедури та ресурси [2, р. 76].

В Україні найбільш поширеною є практика реактивного розслідування, хоча у науковому обігу таке поняття фактично не вживається. Поняття «проактивне розслідування» вживається вкрай рідко і йому надається зовсім інше значення [3, с. 1; 4, с. 207 та ін.].

При цьому одними із ключових рекомендацій для України щодо оптимізації протидії торгівлі людьми за результатами моніторингу, проведеного у 2018 р., було *«збільшення кількості навчань для правоохоронців, прокурорів та суддів щодо розслідування таких справ, обвинувачення... збирання доказів поза межами свідчень потерпілих»*, а також *«...збільшення кількості навчань для службовців щодо ідентифікації жертв та проактивного скринінгу торговців людьми...»* [5, р. 435].

З огляду на сказане важливо замислитися над доцільністю активного впровадження інструментів протидії торгівлі людьми, які пропонує міжнародна спільнота.

1. Toolkit to Combat Trafficking in Persons. Global Programme against Trafficking in Human Beings. United nations office on drugs and crime, Vienna; New York: United Nations publication, 2008. 562 p. URL: https://www.unodc.org/documents/middleeastandnorthafrica/global_report_on_trafficking_in_persons/07-89375_Ebook5B15D.pdf

2. Toolkit to Combat Trafficking in Persons. Global Programme against Trafficking in Human Beings. United nations office on drugs and crime, Vienna; New York: United Nations publication, 2006. 223 p. URL: https://www.unodc.org/pdf/Trafficking_toolkit_Oct06.pdf

3. Шостко О. Ю. Проактивні заходи як складова ефективної протидії організованій злочинності. *Теорія і практика правознавства*. 2013. Вип. 1. С. 1–9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_1_22

4. Тагієв Р. С. Досвід системи негласного розслідування у кримінальному судочинстві Сполучених Штатів Америки. *Університетські наукові записки*. 2015. № 2. С. 204–211. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2015_2_24

5. Trafficking in Persons Report. June 2018. Department of State. USA. 2018. 486 p. URL: <https://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2018/index.htm>

О. В. Зайцева,
аспірантка
(Інститут держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України)

ПРОТИДІЯ ПОПИТУ НА СЕКСУАЛЬНУ ЕКСПЛУАТАЦІЮ (ШВЕДСЬКА МОДЕЛЬ) ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕХАНІЗМ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми є одним з найбільш швидко зростаючих злочинів в усьому світі [1], тому актуальним є перегляд існуючих підходів та пошук нових рішень.

Метод покарання для втягнутих осіб та організаторів торгівлі людьми виявився неефективним, а деякі підходи лише погіршують ситуацію, зокрема, легалізація/декриміналізація сутенерства і борделів [2].

Одним з новаторських методів, на які варто звернути увагу, є так звана шведська або нордична модель, яка протидіє попиту на сексуальну експлуатацію.

Даний підхід швидко набирає популярності у країнах Європи та світу, рекомендований Радою Європи, Європарламентом та рядом міжнародних організацій. Результати застосування цієї моделі на практиці дозволяють говорити про те, що сексуальну експлуатацію та торгівлю людьми можна якщо не знищити, то суттєво зменшити.

Розглянемо, що говорить міжнародне права про торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації. Протидія торгівлі людьми – складова частина визначених ООН ключових напрямів розвитку країн, ухвалених у 2015 році на Саміті ООН на період до 2030 року.

Проституція визнана несумісною з правами людини ще у 1949 році: відповідно до ратифікованої Україною Конвенції ООН про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами, «проституція і зло, яке супроводжує її, яким є торгівля людьми, що має на меті проституцію, несумісні з гід-

ністю і цінністю людської особи і загрожують добробуту людини, сім'ї і суспільства».

Протокол від 15 листопада 2000 року про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, та покарання за неї, що доповнює ратифіковану Україною Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, вимагає від держав-учасниць «уживати або вдосконалювати законодавчі або інші заходи... спрямовані на протидію попиту, що породжує експлуатацію людей, особливо жінок і дітей, в усіх її формах, оскільки це призводить до торгівлі людьми». Ратифікована Україною Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми називає попит однією з корінних причин торгівлі людьми та зобов'язує вживати законодавчі, адміністративні, освітні, соціальні, культурні або інші заходи для знеохочення попиту, або посилювати їх.

На жаль, досі лише невелика частина країн направила свої зусилля саме на протидію попиту, а не лише на виявлення і покарання організаторів та залучених до проституції осіб.

Для України сфера торгівлі людьми залишається дуже проблемною: за даними Державного департаменту США, «Україна є джерелом, місцем транзиту і призначення чоловіків, жінок і дітей, які стають жертвами торгівлі, примусової праці і сексуального використання як в Україні, так і в сусідніх країнах» [3]. Лише у 2017 році наша країна змогла вийти з так званого «чорного списку» країн, де процвітає торгівля людьми.

Також зазначається, що Україна не вдається до всіх можливих заходів, щоб покласти край торгівлі людьми, хоча є деякі позитивні результати. Серед рекомендацій Державного департаменту США Україні – забезпечення покарання винних, багато з яких нині уникають ув'язнення, збільшення зусиль щодо ідентифікації злочинців [4].

Заключні зауваження Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок (ООН) до восьмої періодичної доповіді України згадують і інші проблеми: дискримінацію та насильство проти жінок, задіяних у проституції, недостатню реалізацію заходів щодо боротьби з торгівлею людьми, відсутність програм для виходу з проституції [5].

На рівні міжнародного права йдуть дискусії в трьох напрямках:

1. Заборона і покарання за усі пов'язані із сексуальною експлуатацією дій (Україна, Російська Федерація та ін.);

2. Повна/часткова легалізація цієї сфери (Німеччина, Нова Зеландія та ін.);

3. Протидія попиту: встановлення відповідальності не лише для торгівців людьми та сутенерів, але і для споживачів проституції; скасування покарання за проституцію (Швеція, Франція, Канада та ін.).

Розглядаючи ці підходи, потрібно враховувати, що торгівля людьми – це один з найприбутковіших кримінальних бізнесів, поряд з торгівлею наркотиками та зброєю, і тому має сильне лобі. ЗМІ, спеціально створені організації активно просувають ідею легалізації проституції, але рідко спираються на ґрунтовні дослідження.

На противагу цьому, протидія попиту на сексуальну експлуатацію – це підхід, який було втілено наприкінці ХХ ст. у Швеції після масштабних досліджень та консультацій з цільовими групами. Базисом концепції є положення вже згаданої Конвенції ООН про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами, а головним постулатом – те, що проституція є одним з видів насильства проти жінок. Аналітичні дані виявили, що проституція дуже травматичне для людини явище, що величезна частка потрапляють у проституцію у дитячому віці, що більшість у проституції – це бідні жінки. Саме тому шведська модель передбачає кримінальну відповідальність для сутенерів і споживачів проституції, але звільняє від відповідальності за проституцію, пропонуючи жінкам допомогу для виходу з проституції і різні види підтримки, зокрема психологічну, правову, матеріальну.

Принципова новизна Шведської моделі полягає в тому, що фокус переведено на тих, хто створює попит. Злочинцями визнано не тих, кого продають та експлуатують, а «замовників» – тих, чий попит на сексуальну експлуатацію створює ринок торгівлі людьми і проституції.

Нещодавні дослідження та резолюції на рівні Європи (2013–2016 рр.) підтвердили таку позицію, визначивши, що проституцію

не може бути визнано легітимним бізнесом хоча б тому, що вона суперечить фундаментальним правам людини і принципу рівності жінок і чоловіків, а нормалізація проституції чи торгівлі людьми або будь-яка їх легалізація – це легалізація сексуального рабства і гендерної нерівності для жінок. У Резолюції № 1983 (2014 року) Парламентська асамблея Ради Європи закликає розглядати криміналізацію споживання проституції (на основі шведської моделі) як найефективніший інструмент запобігання торгівлі людьми та боротьби з нею.

Резолюція Європейського Парламенту від 26 лютого 2014 року про сексуальну експлуатацію та проституцію та її вплив на гендерну рівність (2013/2103 (INI)), визначає, що проституція є одночасно і причиною, і наслідком гендерної нерівності, яку вона поглиблює; необхідно скасувати покарання осіб, які займаються проституцією; скорочення попиту має стати частиною інтегрованої стратегії протидії торгівлі людьми. Резолюція 2013/2103 (INI) також підкреслює, що одним із способів боротьби з торгівлею жінками та неповнолітніми з метою сексуальної експлуатації та поліпшення гендерної рівності є модель, що реалізується в Швеції (з 1999 року), Ісландії, Норвегії, Франції, Канаді і цілій низці інших країн.

У вказаній Резолюції зазначається, що є дані, які підтверджують стримуючий вплив шведської моделі на торгівлю людьми в Швеції, де проституція і секс-торгівля не збільшилися, і що ця модель все більше підтримується населенням, особливо молодими людьми, демонструючи, що законодавство призвело до змін ставлення до проституції у суспільстві. Дослідження також підтверджують, що після запровадження скандинавської моделі зменшується рівень насильства проти осіб у проституції.

Резолюція 2013/2103 (INI) наголошує, що розглядаючи проституцію як легальну роботу, декриміналізуючи секс-індустрію в цілому і легалізуючи споживання проституції – ми не захищаємо вразливих жінок і неповнолітніх від насильства і експлуатації, але отримуємо протилежний ефект і ставимо їх під загрозу більш високого рівня насильства, заохочуємо ріст проституції – і, отже, кількість жінок і неповнолітніх, які страждають від зловживань – зростає.

У дослідженні під егідою Європейського парламенту зазначається, що підхід, який встановлює покарання лише щодо споживачів жертв торгівлі людьми, виявився неефективним, чоловіки, які є споживачами проституції, частіше вдаються до насильницьких дій проти жінок та інших актів насильства над жінками, а нормалізація проституції підвищує рівень насильства у суспільстві [6].

Таким чином, міжнародні зобов'язання України, наявні позитивні приклади інших держав та чітка позиція Ради Європи, Європейського парламенту, позиція міжнародних організацій спонукають Україну мобілізувати зусилля та розглянути нові методи боротьби з торгівлею людьми та проституцією. Від того, яким шляхом далі піде міжнародне право та національне право держав в цій сфері, великою мірою залежить те, як розвиватимуться права людини в цілому, чи зможемо ми наблизитися до рівності жінок і чоловіків, як зміниться концепція та регулювання гендерно-обумовленого насильства, чи зможемо ми ефективно протидіяти сучасним формам рабства.

1. Global Report on Trafficking in Persons 2018. Electronic data. [United Nations publication]. Sales No. E.19.IV.2 2018. Mode of access: www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2018/GLOTiP_2018_BOOK_web_small.pdf (viewed on July 02, 2019).

2. Cho S. Y., Dreher Axel, Neumayer Eric. Does Legalized Prostitution Increase Human Trafficking? World Development. Electronic data. 2013. № 41. P. 67–82. Mode of access: doi.org/10.1016/j.worlddev.2012.05.023 (viewed on July 02, 2019).

3. Україна: доповідь Держдепартаменту США про торгівлю людьми. *Голос Америки*. Електронні дані. 2016. URL: ukrainian.voanews.com/a/us-ukraine-human-trafficking/3398912.html (дата звернення 02.07.2019).

4. 2019 Trafficking in Persons Report: Ukraine. Electronic data. US Department of State. 2019. – Mode of access: www.state.gov/reports/2019-trafficking-in-persons-report-2/ukraine/ (viewed on July 02, 2019).

5. Заключні зауваження до восьмої періодичної доповіді України. Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок. 2017. URL: www.if.gov.ua/files/uploads/Zakluchni_zauvazhennya_Komitetu_OON.pdf (дата звернення 02.07.2019).

6. Schulze E., Sandra Isabel Novo Canto, Peter Mason, Maria Skalin Sexual exploitation and prostitution and its impact on gender equality. Electronic data. [European Parliament: Directorate General for Internal Policies]. 2014. Mode of access: [www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/493040/IPOL-FEMM_ET\(2014\)493040_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/493040/IPOL-FEMM_ET(2014)493040_EN.pdf) (viewed on July 02, 2019).

К. Ю. Ісмаїлов,

кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри кібербезпеки
та інформаційного забезпечення
(Одеський державний університет
внутрішніх справ),

П. В. Берназ,

кандидат юридичних наук,
перший проректор
(Одеський державний університет
внутрішніх справ)

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВООХОРОНЦЯМИ ЧАТ-БОТІВ В МЕСЕНДЖЕРІ TELEGRAM ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ОПЕРАТИВНО ЗНАЧУЩОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Сьогодні поряд з традиційними методами та засобами отримання оперативної інформації співробітниками правоохоронних органів в карай ефективним стає пошук і аналіз інформації на підставі відкритих джерел (Open Source Intelligence – OSINT). Одним з сучасних та вкрай ефективним з таких засобів є застосування чат-ботів в месенджері Telegram [1, с. 258].

В той же час зараз спостерігається недостатня обізнаність співробітників правоохоронних органів у питаннях застосування чат-ботів особливо поліцейськими, містом роботи яких є невеликі міста та селища.

Така ситуація стала наслідком практично відсутністю в навчальних планах та навчальних програмах дисциплін закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання та повністю відсутність в цивільних закладах вищої освіти тем з новітніх засобів та прийомів пошуку поліцейськими оперативно значущої інформації за допомогою чат-ботів в месенджері Telegram.

Слід відмітити, що здатність використовувати поліцейськими інформаційні технології потрібно не лише співробітникам спеціальним підрозділам таким як, кіберполіції, оперативно-технічного забезпечення або кримінального аналізу, а й усім без винятку

суб'єктам оперативно-розшукової діяльності, слідчим та навіть дільничним інспекторам поліції (поліцейським офіцерам громади). Дорече, останнім зараз необхідно реагувати на такі явища як кібербулінг, секстінг, грумінг та інше, що не можливо забезпечити на якісному рівні без відповідних знань у сфері інформаційних технологій.

Чат-бот – це комп'ютерна програма, розроблена на основі нейромереж та технологій машинного навчання, яка веде розмову за допомогою слухових або текстових методів: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%B0%D1%82-%D0%B1%D0%BE%D1%82_cite_note-1.

Чат-боти використовуються в системах діалогу для різних практичних цілей, включаючи обслуговування клієнтів або отримання інформації. Деякі чат-боти використовують складні системи обробки людської мови, але більшість використовує простіші системи [2].

Використання чат-ботів відбувається та саме вони створюються для громадянського суспільства. Але за допомогою чат-ботів правоохоронці можуть отримувати інформацію про суб'єкта, його зв'язки або об'єкт посягання практично миттєво. Треба відмітити що при їх використанні не потрібно додатково встановлювати додатки або програми, витрачати оперативну пам'ять пристрою та отримувати додатковий дозвіл.

З недоліків використання чат-ботів є неофіційний характер отриманої інформації, іноді платний контент та те, що бот необхідно знайти та перевірити його на спроможність виконувати необхідну функцію, що в реаліях роботи правоохоронця дуже складно зробити.

Щодо запровадження чат-ботів у месенджерах, то тут треба виділити саме месенджер Telegram, тому що саме в ньому найефективніше реалізована функція чат-ботів, яка виконує багато функцій в сфері бізнесу, ЗМІ, розваг, навчання, фінансовій сфері та інших.

Наведемо деякі чат-боти в Telegram, за допомогою яких кожен співробітник правоохоронних органів в декілька кліків зможе отримати потрібну йому інформацію:

@OpenDataUABot;

@UAFind_bot;
 @info_baza_bot;
 @temp_mail_bot;
 @tavk_bot;
 @UsefulDataBot
 @AvinfoBot
 @instasavegrambot (див. табл.)

Окрім наведених чат-ботів співробітникам правоохоронних органів необхідно використовувати інформації з загальнодоступних інформаційних чат-ботів.

Що саме мається на увазі?

Так, в чат-ботах представлені основні інформаційні канали України такі як «1+1», «Інтер», «ICTV», «НТН», «5 канал» вони ж є в соціальних мережах, але офіційні сторінки доступ до висвітлювання своєї інформації в ЗМІ або в соціальних мережах національно-налаштованих або інших протиправних груп видаляються адміністрацією соціальних мереж, а технологія чат-ботів дозволяє безперешкодно цілодобово нав'язувати свою думку, висвітлювати дії або призивати до неправомірної поведінки інших людей.

Telegramчат-боти для пошуку інформації

Назва	Описчам-боту
@storebot	Каталог ботів, який служить для пошуку потрібного для правоохоронця бота. Здійснив систематизацію структури ботів.
@OpenDataUABot	Сервіс моніторингу реєстраційних даних українських компаній, судового реєстру та реєстрації авто. Здійснює пошук за кодом ЄДРПОУ, назвою компанії, П.І.Б. директора чи адресою та номером авто.
@UAFind_bot	Інформаційний автоматизований сервіс пошуку жителів України. Здійснює пошук за П.І.Б., ідентифікаційному номеру, адресою.

Назва	Опис чат-боту
@info_baza_bot	Здійснює пошук за номер телефону П.І.Б. його власника.
@temp_mail_bot	Генератор тимчасових поштових скриньок. Якщо потрібно зробити кілька одноразових акаунтів.
@tavk_bot	Відстежує активність в соціальній мережі «Вконтакте»
@UsefulDataBot	Дозволяє знайти інформацію по транспортним засобам за допомогою номерного знаку транспортного засобу
@AvinfoBot	Перевіряє автомобіля по держномеру, номеру телефону, VIN-коду. Надає історію продажу автомобілю.
@instasavegrambot	Завантажує чужі фотографії і навіть Stories з Instagram.

Тому сучасний працівник правоохоронних органів повинен використовувати інформації, яку поширюють в інформаційних чат-ботів таких як «Національний корпус» або «Подслушано в полиции».

Вважаємо, що в навчальному процесі доцільно формувати як у майбутніх поліцейських так і дійсних поліцейських під час підвищення кваліфікації навички пошуку інформації у відкритих джерелах в цілому та вміння роботи з чат-ботами в месенджері Telegram зокрема, а з урахуванням швидким розвитком технологій також розвинути в поліцейських тягу до постійного пізнання, що значно підвищить ефективність їх роботи та призведе до забезпечення безпеки в державі.

1. Ісмаїлов К. Ю., Сіфоров О. І., Лефтеров Л. В. Основні прийоми пошуку та аналізу інформації на підставі відкритих джерел. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні та прикладні аспекти*: матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (15 бер. 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 258–261.

2. Чат-бот. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%B0%D1%82-%D0%B1%D0%BE%D1%82>

Д. І. Йосифович,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ),

Ю. А. Хатнюк,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ З ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми залишається актуальною проблемою для України. Сучасні форми експлуатації людини та нові виклики, які переживає світ, створюють загрозу поширення торгівлі людьми практично всіх соціальних груп населення.

Україна докладає чимало зусиль для протидії такому протиправному явищу, особливо стосовно реалізації національного механізму взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми.

Нині важливою передумовою своєчасного отримання інформації про вчинені кримінальні правопорушення, пов'язані з торгівлею людьми, а також належної протидії торгівлі людьми є налагодження дієвої взаємодії з усіма суб'єктами, які здійснюють заходи в цій сфері.

Перелік таких суб'єктів визначено в ст. 5 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» [1]. Порядок взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 р. № 783 [2].

Національна поліція України як один із головних органів державної влади з протидії торгівлі людьми, відповідно до покладених на неї завдань, здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень; виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає в межах своєї компетенції заходів для їх усунення; вживає заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення [3]. Проте слід відзначити, що Національна поліція України для забезпечення успішного вирішення основних завдань здійснює свою діяльність не ізольовано, а в різних видах взаємодії з іншими суб'єктами запобігання злочинності.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про Національну поліцію», в процесі своєї діяльності поліція взаємодіє з органами правопорядку та іншими органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування [3]. До інших органів державної влади належать:

- Верховна Рада України – законодавчий орган;
- Президент України – гарант державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина;
- Кабінет Міністрів України – вищий орган у системі органів виконавчої влади;
- центральні та місцеві органи виконавчої влади;
- суди, що здійснюють діяльність у сфері правосуддя.

Серед усіх центральних органів виконавчої влади з якими взаємодіють органи Національної поліції у сфері протидії торгівлі людьми важливе місце займає Державна прикордонна служба України (далі – ДПС).

Основними завданнями ДПС щодо протидії торгівлі людьми є: здійснення прикордонного контролю з метою запобігання і виявлення фактів, пов'язаних з торгівлею людьми; реалізація слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій заходів щодо виявлення осіб причетних до скоєння таких злочинів; забезпечення дієвого співробітництва правоохоронних органів України з аналогічними органами інших держав у протидії та боротьбі з торгівлею

людьми; надання допомоги особам, які стали жертвою від торгівлі людьми та сприяння поверненню їх додому; співробітництво з міжнародними і громадськими організаціями, що проводять правозахисну діяльність, пов'язану з торгівлею людьми; запровадження міжнародного досвіду із запобігання і боротьби з торгівлею людьми, захисту прав жертв такого злочину, розшуку зниклих осіб за кордоном їх повернення і допомоги в реабілітації та ресоціалізації [4, с. 32].

Нерідко інформація щодо можливих постраждалих від торгівлі людьми, а також осіб, імовірно причетних до вчинення вказаного кримінального правопорушення, надходить до поліції від підрозділів ДПС.

Зокрема, це може бути інформація про виявлення ознак протиправної діяльності під час проведення заходів на пунктах пропуску через державний кордон. У межах співпраці з такими підрозділами слід налагодити отримання інформації про факти торгівлі людьми шляхом відпрацювання вузлів транспортного зв'язку (аеропортів, морських портів, вокзалів тощо).

З цією метою необхідно забезпечити постійне оперативне перекриття зазначених транспортних вузлів шляхом організації роботи в місцевому органі оперативної групи або оперативного працівника підрозділу боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, а в разі неможливості – закріпити окремого працівника за певною лінією роботи чи скласти графік відпрацювання особовим складом підрозділу.

Такі заходи можуть мати як оперативно-розшуковий (наприклад, під час отримання та перевірки інформації про можливе переміщення осіб за кордон із метою експлуатації), так і оперативно-профілактичний характер [5, с. 216–217].

Важливу роль в отриманні первинної інформації про підготовку до вчинення кримінального правопорушення зазначеної категорії відіграють підрозділи Державної міграційної служби України (далі – ДМС). Адже торгівля людьми здебільшого передбачає експлуатацію громадян України за кордоном, якій передують підготування всіх необхідних виїзних документів для потенційних постраждалих осіб.

За умови налагодженої взаємодії досвідчені працівники підрозділів ДМС можуть звернути увагу на групи осіб, наприклад, жінок віком від 18 до 35 років або чоловіків працездатного віку, які одночасно подають документи на виготовлення закордонних паспортів, здебільшого замовляють термінове виготовлення таких документів [4, с. 28]. Трапляються також непоодинокі інциденти, коли громадянам України в'їзд до тієї чи іншої держави заборонено. Зазвичай вказані санкції впроваджуються за вчинення на території іноземної держави правопорушень, нерідко таких, що пов'язані із заняттям проституцією.

У зв'язку з цим, зазначені особи намагаються отримати новий паспорт громадянина України зі зміненими анкетними даними (прізвище, ім'я, по батькові тощо) [5, с. 217].

Крім того, ДМС в межах своїх повноважень здійснює оформлення і видачу іноземцям та особам без громадянства документів для тимчасового перебування або постійного проживання в Україні, а також виїзду за її межі, студентських квитків студентам із іноземців та осіб без громадянства, які постраждали від торгівлі людьми; здійснює заходи щодо репатріації іноземців та осіб без громадянства, які постраждали від торгівлі людьми [6, с. 132–133].

Державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, що забезпечує державну безпеку є Служба безпеки України. Цей орган у сфері протидії торгівлі людьми вживає заходів щодо усунення причин та умов скоєння такого виду злочину. Водночас, Служба безпеки України розвиває співробітництво з міжнародними і громадськими організаціями у запобіганні та протидії торгівлі людьми і захисті прав постраждалих осіб [4, с. 32].

Виходячи із зазначеного, необхідно погодитись із тим, що протидія торгівлі людьми як складному протиправному явищу, вимагає передусім поєднання зусиль державних органів, спрямованих на підвищення ефективності організації та взаємодії між ними. Чіткий розподіл функцій і повноважень органів державної влади має забезпечувати упорядкованість і узгодженість дій у структурі загальнодержавного механізму протидії торгівлі людьми.

У рамках цього окреслено основні напрями взаємодії Національної поліції із органами державної влади з протидії:

- інформаційне забезпечення органів влади та управління з питань, пов'язаних із торгівлею людьми;
- профілактика причин і умов, що сприяють торгівлі людьми;
- участь у міжвідомчих профілактичних операціях, спрямованих на виявлення й попередження фактів залучення, переміщення через державний кордон або транзитного перевезення територією України потенційних жертв торгівлі людьми;
- контроль за міграційними процесами в межах компетенції, визначеної українським законодавством у сфері протидії торгівлі людьми;
- підготовка пропозицій щодо вдосконалення законодавства України у сфері протидії торгівлі людьми [6, с. 133].

У цій сфері вирізняють основні форми взаємодії органів державної влади, а саме: взаємне інформування, проведення спільних нарад, занять, інструктажів, консультування, спільне планування, спільне проведення конкретних заходів із залученням сил і засобів взаємодіючих органів, підрозділів тощо.

1. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 р. № 3739-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>

2. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2012 р. № 783. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2012-%D0%BF>

3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

4. Організація повернення постраждалих від торгівлі людьми з-за кордону: питання правового регулювання та право реалізації: методичні рекомендації / В. Д. Людвік, О. О. Мислива, Л. А. Філяніна. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. 71 с.

5. Василичук В. І., Дубина В. І., Несбитов А. А. Виявлення фактів торгівлі людьми підрозділами боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Національної поліції. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4 (97). С. 211–223.

6. Фіалка М. Національний механізм взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми: мета створення та способи реалізації. *Публічне право*. 2012. № 4 (8). С. 129–135.

М. В. Ковалів,

кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри
адміністративно-правових дисциплін
(Львівський державний університет
внутрішніх справ),

С. С. Єсімов,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
адміністративно-правових дисциплін
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ТА ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННИЙ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ЛЮДЕЙ

Сучасні процеси світової інтенсифікації та глобалізації визначають ту середу державного розвитку, яка піддана не тільки прогресивним стимулам інновацій, передового, високотехнологічного управління, а й посилення інтернаціоналізації міжнародних ризиків, тенденцій зростання злочинності і соціальних девіацій.

Численні дослідження підтверджують, що посилюється інтеграція національної та транснаціональної злочинності, виникають умов для криміналізації суспільних відносин, торгівлі людьми у різних формах прояву, інформаційного насильства, поширення наркотиків та інших загроз стабільності функціонування державно-правових систем, публічної безпеки та правопорядку.

Відзначається не тільки підвищення основних показників реєстрованої, але й латентної злочинності та відповідного рівня віктимізації протиправних посягань, що превалюють над даними офіційного обліку.

Багато в чому це обумовлено глобальним характером лібералізації соціально-економічних відносин, розмивання норм суспільної моралі, законності та правопорядку в умовах диспропорцій економічного розвитку, посилення майнової нерівності, зростання

організованої злочинності, доходів від кримінального бізнесу, нелегального обігу наркотиків тощо.

Особливо значимі наслідки деструктивного впливу цих факторів помітні в Україні, країні з перехідним типом трансформації суспільних відносин, що ставлять завдання подолання спадщини авторитарності, правового нігілізму, тотального адміністративного контролю, переходу від поліцейсько-бюрократичної моделі управління до правового типу державі, соціально-орієнтованим, партнерським відносинам влади, суспільства, громадян.

Ерозія громадського правосвідомості, формалістичність і декларативність сприйняття певною частиною населення правових норм і правової культури, зневага духом і буквою закону, принципами законності, згода з допустимістю дрібних правопорушень, подвійні стандарти ексклюзивності, все це підточує соціальну солідарність визнання рівності і єдності закону.

Одним з чинників ослаблення інтеграції зусиль всіх членів соціуму щодо протидії торгівлі людьми є недостатнє розуміння сутності цього явища, відмінність від інших компонентів публічно-правових відносин, що у першу чергу зумовлено міждержавним аспектом даної проблеми.

Різноманітність точок зору на взаємодію щодо протидії незаконної експлуатації людини у контексті статті 149 «Торгівля людьми» Кримінального кодексу України і близькі йому поняття правової захищеності та інші категорії, зумовлені методологічними позиціями, підходами дослідників і практиків, ускладнює однаковість розуміння і уніфікацію загальних елементів змісту [1].

Адже соціальна обумовленість нормативно-правового регулювання взаємодії органів поліції та інститутів громадянського суспільства передбачає визначення стратегічних напрямів її пріоритетної проблемної актуалізації та оптимізації форм громадянського співпраці з професійною діяльністю правоохоронних органів, у тому числі поліції, як інституту оперативної правової допомоги в захисті прав, свобод і законних інтересів членів соціуму.

Однак змішання понять взаємодія щодо забезпечення публічної безпеки та правопорядку і взаємодія у сфері протидії торгівлі

людьми ускладнює не тільки сфери і категорії їх розмежування, а й компетенцію уповноважених їх представляти інститути управління, в т. ч. органів поліції, чій прерогативи ніяк не належать до взаємно дублюючої діяльності.

При зіставленні соціально-правових категорій взаємодії у сфері публічної безпеки та взаємодії у сфері протидії торгівлею людьми представляється обґрунтованим їх розгляд як явищ загального і похідного характеру, що визначають умови нейтралізації загроз існування соціальної системи, забезпечуваних інститутами державно-правового та суспільно-громадської участі в захисті прав, свобод і інтересів членів соціуму.

Серед досить обмежених в сучасних умовах локальних форм суспільної самоорганізації громадян, доцільно виділити окремі ініціативні дії. Громадські організації відтворюють головним чином європейський досвід участі громадян в протидії торгівлі людьми. Одночасно експерти підтверджують підготовленість (організаційно-технічну, юридичну) осіб, що залучаються до профілактичних заходів у сфері протидії торгівлі людьми.

Серед основних бар'єрів, що перешкоджають активізації громадської участі в профілактичних заходах у сфері протидії торгівлі людьми слід віднести відсутність комплексної, узгодженої нормативно-правової бази, не тільки з регламентації, а й стимулювання організаційної діяльності, а також дієвих, порівнянних із європейською практикою правотворчості та правозастосування, повноважень, що дозволяють вирішувати завдання профілактики у сфері протидії торгівлі людьми.

Пильної уваги заслуговує високоефективний міжнародний досвід, що узагальнюється інституціями ОБСЄ протидії правопорушенням і злочинним посяганням у системну співпрацю органів поліції і громадян на основі спеціалізованих програм антикримінальної і превенційної тематики в країнах ЄС. В цих країнах громадяни не тільки усвідомлюють свою високу місію виконання громадського обов'язку щодо зміцнення законності та правопорядку, відповідної поінформованої підтримки органів поліції, але й мають у розпорядженні наданими владою різних рівнів вагомими ресурсами здійснення самостійних дій.

У більшості країн ЄС формуванням поліцейського резерву з числа цивільних осіб, які добровільно та безоплатно виконують обов'язки щодо забезпечення правопорядку, наділені повноваженнями щодо припинення правопорушень, забезпечені поліцейської формою і навіть можливістю використання вогнепальної зброї при несення чергування.

У Німеччині активну роль в цьому процесі виконують мережеві спільноти громадян, що беруть участь в роботі пунктів охорони правопорядку, які перебувають в зв'язку з поліцейськими дільницями і домогосподарствами (один на район з проживанням не менше 50 сімей), що координуються вельми впливовою Асоціацією забезпечення правопорядку і попередження злочинності зі статусом державно-громадської організації, де одним з головних напрямів роботи є протидія торгівлі людьми та нелегальною міграцією [2, с. 12].

Аналогічні форми співпраці громадських формувань з поліцейськими органами, починаючи від спільного патрулювання і організації опорних пунктів чергування з охорони правопорядку до впровадження спеціалізованих програм соціальної профілактики та попередження правопорушень і кримінальних явищ, використовуються при здійсненні правоохоронної діяльності в Великій Британії, Італії, Франції та інших країнах.

Не менш ефективним, ніж участь в оперативній діяльності з протидії торгівлі людьми щодо незаконної експлуатації, слід визнати формування активної цивільно-правової позиції громадськості в коригуванні законодавчої діяльності, спрямованої на коригування силових структур і захист прав, свобод і законних інтересів громадян.

Як показує аналіз практики даного напрямку спільної правоохоронної діяльності в цій сфері пильної уваги заслуговує традиції соціального партнерства державно-громадських інститутів Великобританії у межах концепції антикримінальної політики LawandOrder.

Вона є предметом пильної уваги законодавчої, виконавчої, судової влади, преси та соціальних груп тиску щодо відповідності

встановленого переслідування (санкцій) суспільної небезпеки скоєних протиправних дій, які виступають важливим механізмом не тільки протидії протиправним посяганням, а й ефективної консолідацію суспільної правосвідомості в цілому.

Як випливає з практики необхідна інтеграція узгодженої, взаємно доповнювальної діяльності цивільних і владних структур щодо профілактики протидії торгівлі людьми з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду співпраці у правоохоронній сфері.

Базовим підставою соціальної підтримки та солідарності із забезпеченням профілактики у сфері протидії торгівлі людьми є формування систем зворотного зв'язку державно-правових і соціально-мережних структур громадянського суспільства, які визначають, у тому числі засобами соціально-правового моніторингу, що забезпечують відмінність між належним і реальним станом протидії торгівлі людьми, нормою і її виконанням, пропагандою і усвідомленими заходами, які протидіють зазіханням на права, свободи і законні інтереси громадян, суспільства, держави [3, с. 9–10].

Досягнення цих цілей організаційно-правової та інформаційно-аналітичної співпраці влади та громадськості ускладнене невідзначеністю в законодавстві прерогатив, які виконуються різними державними та іншими органами щодо забезпечення правоохоронної діяльності, викликані відсутністю однаковості складу органів територіальних органів поліції, що ускладнює поділ і узгодження виконуваних функцій у межах спільної справи протидії торгівлі людьми.

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

2. *Протидія незаконній міграції та торгівлі людьми*: матеріали II Міжнародного науково-практичного симпозиуму (м. Івано-Франківськ, 16–17 березня 2018 року). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2018. 214 с.

3. Жуковська Г. Г. Взаємовідносини органів влади та громадськості у протидії торгівлі людьми: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з державного управління: спец. 25.00.01. К., 2017. 22 с.

В. П. Ковальчук,

кандидат юридичних наук, доцент,
заступник декана факультету № 3
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ З МЕТОЮ ТРУДОВОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ

Усе цивілізоване людство занепокоєне таким явищем, як торгівля людьми, яка є третім за прибутковістю видом злочинної діяльності видом, після продажу зброї та наркотиків. Складністю цієї категорії злочинів є те, що схеми її вчинення постійно змінюються. Заохочені отриманням надприбутків злочинці неймовірно швидко переорієнтовуються за новими напрямками та беруть на озброєння найновіші технології. За період з 2012–2018 років Мінсоцполітики встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, 629 особам (623 – громадяни України, 6 – іноземці), з яких 269 – жінки, 291 – чоловіки, 69 – діти (27 хлопчиків, 42 дівчинки). А отже правоохоронці повинні працювати на випередження, використовуючи при цьому широкий спектр інструментів, передбачених чинним законодавством.

Торгівля людьми має різні види, серед яких примусова праця, рабство, звичаї подібні до рабства, сексуальна експлуатація, використання у порнобізнесі, примусова вагітність, вилучення органів, проведення дослідів над людиною, використання у жебрацтві, втягнення в злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, продаж дитини.

Причин торгівлі людьми також багато, вони є комплексними та взаємопов'язаними. До внутрішніх чинників належать: соціальна нерівність та низький рівень життя населення; насильство в сім'ї та інші прояви гендерної нерівності; девіантна поведінка членів сім'ї (вживання алкоголю, наркотичних речовин тощо); викривлення моральних цінностей та відсутність духовних принципів певної частини населення; привабливість кращого життя за кордоном та погана обізнаність громадян України щодо можливостей праце-

влаштування і перебування за кордоном та їх наслідки тощо. До зовнішніх чинників торгівлі людьми належать наступні: спрощення можливостей для подорожування; лояльність законодавства до заняття проституцією у багатьох країнах світу; попит на низькооплачувану працю та комерційну сексуальну експлуатацію, особливо дітей; попит на працю в галузях, де основна частина населення не бажає працювати через низку причин, зокрема небезпечні умови праці тощо.

Міжнародні експерти зазначають, що організована контролює процес торгівлі людьми, орієнтуючись на «попит», і контролює всі етапи цього ганебного явища від вербування, виготовлення документів, забезпечення транспортом до управління робочими місцями й експлуатації перевезених осіб. В Україні фактів торгівлі людьми з ознаками організованої злочинності задокументовано зовсім небагато. Це свідчить про те, що працівники правоохоронних органів мають подвоїти свої зусилля щодо документування незаконної діяльності об'єднаних у злочинні угруповання торгівців людьми (в тому числі на транснаціональному рівні). Цьому сприяє застосування повного комплексу заходів розкриття злочинів, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», відповідно до класифікації злочину, передбаченого ст. 149 КК України та ст. 12 КК України.

На даний час набувають все більшого поширення форми торгівлі людьми, не пов'язані з сексуальною експлуатацією, такі як трудова експлуатація (сільськогосподарські роботи, будівництво, примусове жебракування), жертвами якої найчастіше стають чоловіки працездатного віку або особи з явними ознаками інвалідності, без постійного місця проживання та інші малозабезпечені категорії громадян.

Необхідно мати на увазі, що ознаки торгівлі людьми з метою експлуатації праці можуть бути встановлені при розслідуванні інших злочинів (заподіяння тілесних ушкоджень, незаконне позбавлення волі, викрадення людини тощо). У цьому випадку ознаки вчинення названого злочину повинні міститися в протоколах слідчих дій (виїмок, оглядів, допитів, висновках експертиз та ін.). Ці джерела доказів є підставою для проведення досудового розслідування за ст. 149 КК України та її об'єднання з провадженнями

(справами), які були відкриті (порушені) раніше, в одне провадження. Кримінально-правове забезпечення охорони людини саме від трудової експлуатації здійснюється за допомогою кількох кримінально-правових норм (ст.ст. 149, 150, 173 ККУ тощо).

Слід зазначити, що специфіка злочинності, пов'язаної з торгівлею людьми, полягає в посяганні на волю, честь і гідність особи, що саме по собі створює внутрішню перешкоду в потерпілої особи на розголошення будь-яких даних стосовно її експлуатації (в т.ч. і трудової), а отже і про вчинений відносно неї злочин. Правоохоронні органи повинні сповідувати принцип, в основу якого покладено інтереси потерпілої особи та її права людини, і таким чином заохочувати особу до участі в кримінальному процесі. Факти, які наводяться у звітах міжнародних експертів, чітко свідчать, що потерпілі, до яких ставляться з повагою, виявляють більшу охоту до співпраці й дають повніші свідчення, що призводить до вищих показників покарання злочинців.

Проблема торгівлі людьми в минулому неодноразово привертала увагу міжнародної спільноти й окремих держав. Законодавство про заходи щодо протидії торгівлі людьми представлено низкою міжнародних конвенцій і декларацій, спрямованих на об'єднання зусиль усіх держав на боротьбу з торгівлею людьми, рабством і його проявами. Україна, як і будь-яка демократична країна, потребує дієвого механізму протидії трудовій експлуатації людини. Важливою складовою такої протидії є притягнення винних у вчиненні таких посягань до кримінальної відповідальності.

Чинна в Україні нормативна база протидії торгівлі людьми, що складається з національного й міжнародного законодавства, потребує доповнення й уточнення, хоча загалом придатна для створення дієвого механізму протидії торгівлі людьми.

Отже, в Україні є досить великий спектр проблем, пов'язаних із протидією та запобіганням торгівлі людьми або іншими незаконними угодами щодо людини. Для боротьби з торгівлею людей в Україні, а також у всьому світі необхідна співпраця держав у цій сфері, удосконалення законодавчої бази, розвиток потенціалу системи кримінального правосуддя в Україні зокрема. Створення широких потоків легальної й законної міграції, боротьба із бідністю та недосвідченістю також відіграє важливе значення, як

і соціальний захист, психологічна та фінансова допомога постраждалим та створення робочих місць. Нормативно-правова база створена в Україні для боротьби із цим видом транснаціональної злочинності потребує постійного вдосконалення відповідно до міжнародних вимог і стандартів забезпечення прав кожної особи й контролю за виконанням законодавства щодо їх охорони. Оскільки ціною неправильної кваліфікації вище зазначених кримінально-караних діянь може стати чиєсь скалічене життя.

1. Торгівля людьми. Основні поняття та види експлуатації. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/16080.html?PrintVersion>

2. Концепції Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-2015-%D1%80/conv/print>

3. Особливості розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми: науково-методичні рекомендації / за заг. ред. Д. В. Швеця та К. Л. Бугайчука. Х.: ХНУВС, 2017. 12 с.

4. Орлеан А. М., Пустова О. В. Протидія торгівлі людьми, вчиненої з метою експлуатації праці: науково-практичний посібник. К.: Фенікс, 2013. 152 с.

О. В. Ковальчук,

ад'юнкт кафедри
кримінального процесу та криміналістики
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ТРУДОВІЙ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ДІТЕЙ

Проблема використання праці дітей в Україні, як одного із негативних явищ суспільства, що має історичні корені, на жаль, залишається актуальною, оскільки є досі невирішеною. Як зазначає Н. О. Семчук, злочинність серед неповнолітніх є «резервом» дорослої злочинності, а організація і проведення ефективної політики, спрямованої на протидію злочинності неповнолітніх, забезпечує зниження злочинності дорослих осіб. Молодіжна злочинність потребує підвищеної уваги суспільства, оскільки йдеться про зло-

чинну поведінку осіб, які перебувають на стадії формування особистості, що в подальшому призводить до її становлення в суспільстві. Ця особливість, в свою чергу, зумовлює більшу чутливість молоді до заходів попередження та протидії злочинності [5, с. 120].

Під трудовою експлуатацією дітей необхідно розуміти суспільно небезпечне, протиправне, винне діяння, яке полягає у використанні праці дітей, котрі не досягли віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування, шляхом введення їх в оману, із застосуванням насильства, за допомогою обіцянок чи будь-яких інших дій з метою отримання прибутку чи задоволення інших потреб. Найгіршими формами дитячої праці є участь у важких роботах і роботах з шкідливими або небезпечними умовами праці, на підземних роботах, праця понад встановлений законодавством скорочений робочий час, зайняття жебрацтвом і проституцією, втягнення в іншу протиправну (злочинну) діяльність. Праця дітей у небезпечних умовах, без належного контролю призводить до негативних наслідків для їх здоров'я, а у деяких випадках вони навіть потерпають від моральних та фізичних знущань.

В світлі даної проблематики головним завданням держави (її органів) та науковців є можливість розробити та здійснити ефективні заходи боротьби з цим негативним явищем. Комплексне дослідження причин і умов трудової експлуатації дітей дає можливість з'ясувати природу цього негативного явища, його походження, встановити чинники, що сприяють її зростанню, зменшенню чи стабілізації.

Експлуатація дітей за законодавством України належить до злочинів проти волі, честі та гідності особи. Серед основних її чинників виділяють: економічну нестабільність в країні, руйнування моральних засад суспільства, наявність правового нігілізму, відсутність національної ідеології, знецінення загальнолюдських цінностей, дискримінацію людей за різними ознаками, гендерну нерівність у різних сферах життя, низьку правову культуру і надмірну довірливість громадян, недостатній рівень громадянського виховання і правової освіти з боку органів влади і управління, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, засобів масової інформації, недоліки в діяльності правоохоронних органів тощо.

Причини та умови трудової експлуатації зумовлені економічними, політичними та соціальними чинниками, які негативно

впливають на менш захищені верстви населення, зокрема дітей, можна класифікувати за різними критеріями. За змістом і ступенем впливу можна виділити: 1) загальні – ті, які характерні для будь-якого виду злочину; 2) спеціальні – ті детермінанти, які безпосередньо стосуються трудової експлуатації дітей. Завдяки вивченню причин і умов трудової експлуатації дітей можна формувати реальні прогнози та ефективні заходи обмеження й запобігання цим злочинам [6, с. 34].

Головним аспектом захисту дітей від трудової експлуатації є правові заходи забезпечення цих прав, визначені у вітчизняних нормативно-правових актах, їх правильне застосування і постійне удосконалення діючого законодавства відповідно до міжнародних стандартів. Однак, вибірковість до запозичення зарубіжних правових зразків є необхідною з огляду на специфіку конструкції юридичного складу втягнення неповнолітніх у злочинну та іншу антигромадську діяльність за вітчизняним законодавством, а також у зв'язку та на підставі комплексного розуміння напрямів і способів реалізації принципу гуманізму у кримінально-правовому регулюванні. Автор погоджується із А. Р. Топузяном, який виказує застереження з приводу висловлюваних у науці пропозицій, які, спираючись на зарубіжний досвід, виражають спрямованість на пом'якшення основного покарання у виді позбавлення волі [7, с. 227–228].

В Україні є ціла низка законодавчих актів, які покликані тією чи іншою мірою вирішувати проблеми протидії експлуатації дітей. Найбільш часто застосовуваним є Кримінальний кодекс України, який закріплює відповідальність за експлуатацію дітей (ст. 150), використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (ст. 150¹), також до трудової експлуатації дитини можна віднести: торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини (ст. 149), сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303), втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304).

Забезпечення належної протидії досліджуваному злочину в переважній більшості покладається на підрозділи органів внутрішніх справ України. Вони мають право виявляти та фіксувати факти трудової експлуатації дитини, в тому числі із застосуванням негласних засобів, вивчають та аналізують стан злочинності, чинники, що її обумовлюють, прогнозують криміногенну ситуацію; взаємодіють з іншими підрозділами ОВС, іншими центральними

органами виконавчої влади, установами, громадськими організаціями, а також правоохоронними органами зарубіжних країн і міжнародними організаціями у вирішенні питань боротьби зі злочинністю; вживають заходи щодо виявлення, попередження та розкриття злочинів, в тому числі пов'язаних з трудовою експлуатацією дитини.

Отже, явище трудової експлуатації дитини залишається важко доказовим та досить поширеним в Україні, а протидія йому є одним із головних завдань держави. Проаналізовані законодавчі акти як міжнародні, так і українські направлені, в першу чергу, на здійснення заходів попередження злочинних посягань на дітей, а вразі вчинення таких злочинів – на забезпечення виявлення та фіксацію доказів. Однак, кримінально-правове регулювання протидії злочинам, пов'язаним із трудовою експлуатацією дитини не є виключною умовою її подолання. Активна робота громадських організацій, які спрямовують свою діяльність на попередження, запобігання та виявлення трудової експлуатації дітей та сумлінне виконання батьками свої обов'язків допоможе нам захистити від небезпечних посягань найменш захищену соціальну верству населення – дітей.

1. Протидія торгівлі людьми: збірник нормативно-правових актів. К., 2019. 196 с.

2. Про заходи державного контролю за додержанням законодавства про працю, під час яких інспекторами праці перевірялося питання застосування праці неповнолітніх. URL: <http://te.dsp.gov.ua/pro-zahody-derzhavnogo-kontrol-yu-za-doderzhanniam-zakonodavstva-pro-pratsyu-pid-chas-yakyh-inspektoramy-pratsi-pereviryalosya-pytannya-zastosuvannya-pratsi-nepovnolitnih/>

3. Тернистий шлях боротьби з експлуатацією дітей в Україні. URL: <http://pravo.org.ua/ua/news/5252->

4. Деякі питання удосконалення відповідальності за злочини протидії дитини. URL: <http://justice.org.ua/politika-i-pravo-podiji-fakti-komentari/deyaki-pitannya-udoskonallennya-vidpovidalnosti-za-zlochiny-proti-voli-ditini>

5. Семчук Н. О. Характеристика втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність: порівняльно-правове дослідження. *Юридичний вісник*. 2010. № 4 (17). С. 120–123.

6. Расьцька Л. В., Оропай О. О. Детермінація трудової експлуатації дітей в Україні. *Судова апеляція*. 2017. № 3 (48).

7. Топузан А. Р. Перспективи вдосконалення покарання за злочини у сфері охорони моральності неповнолітніх з урахуванням досвіду зарубіжних країн. *Питання боротьби зі злочинністю*. Вип. 35. 2018.

Ю. А. Комісарчук,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ),

М. С. Степанюк,

здобувач вищої освіти
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРОФІЛАКТИКА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Торгівля людьми розглядається світовою спільнотою як серйозний виклик національним урядам і глобальному співтовариству та загроза для мільйонів людей. За своєю сутністю, торгівля людьми є однією із форм рабства, що порушує права та свободи людини і громадянина, а також формою насильства, яке спричиняє великі ризики для життя і здоров'я людини. Жодна держава у світі не в стані забезпечити себе від цього негативного феномену, і наша держава, на жаль, не є винятком. За твердженням Міжнародної організації з міграції, Україна просідає п'яте місце за поставками «живого товару» на Захід. Україна є країною походження, транзиту та призначення у торгівлі чоловіками, жінками та дітьми. Проте, низку профілактичних кроків у межах соціальної профілактики щодо протидії цьому явищу було здійснено і в Україні на рівні центральних органів державної влади і територіальних структур місцевого самоврядування [1, с. 5].

Варто зазначити, що соціальна профілактика має за мету зусилля, які спрямовані на превенцію соціальних проблем чи життєвих криз клієнтів, окремих груп або попередження ускладнення вже наявних проблем [2, с. 5].

За даними досліджень, більшість громадян України на сьогодні знають про торгівлю людьми, але, на їхню думку, з ними такого трапитися не може, хоча способів розв'язання і виходу з таких ситуацій вони не знають. Отже, основним спрямуванням дієвості соціальної профілактики протидії торгівлі людьми є фор-

мування відповідальності за своє життя, свідомий вибір, знання своїх прав і вміння ними користуватися щоби запобігти злочинним впливам та обману.

Відповідно до Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю в Україні», соціальна профілактика, це – один з видів соціальної роботи, що спрямований на попередження аморальної, протиправної, іншої асоціальної поведінки дітей та молоді, виявлення будь-якого негативного впливу на життя і здоров'я дітей та запобігання такому впливу [3].

Отже, соціальна профілактика розв'язує комплексну проблему, яка включає і педагогічний аспект.

Важливим аспектом діяльності навчальних закладів освіти щодо запобігання торгівлі людьми є виховна робота. Соціально-педагогічну профілактику торгівлі людьми доцільно здійснювати серед учнівської молоді, оскільки ті громадяни, хто складає найбільшу групу ризику, переважно, не йдуть навчатися далі. Тому здійснити профілактику у цій групі потенційних потерпілих, після закінчення ними навчальних закладів, є досить проблемним. Зважаючи на це, основним суб'єктом соціально-педагогічної профілактики торгівлі людьми серед учнівської молоді має бути соціальний педагог навчального закладу, який реалізує діагностичну, прогностичну, організаторську, виховну, консультативну, охоронно-захисну функції [4, с. 173].

Проблема торгівлі людьми дуже близько стоїть до таких проблем, як наркоманія та підліткова безпритульність. Згідно з оцінками експертів Організації Об'єднаних Націй, цей вид злочину посідає третє місце за рівнем прибутковості після торгівлі наркотиками та зброєю.

Тому надзвичайно важливо для вчителів приділяти увагу профілактиці цих явищ у молодіжному середовищі, володіти інформацією про характер молодіжних угруповань, психологічний стан у сім'ях та молодіжних колективах. Серйозну увагу слід звернути на вирішення проблеми організації профілактики торгівлі людьми поза навчальною діяльністю закладів освіти, забезпечення змістовного і цікавого дозвілля молоді [5, с. 1].

Варто зауважити, що з огляду на нагальну необхідність ведення профілактичної роботи щодо торгівлі людьми серед населен-

ня, соціальна реклама є важливою умовою надання громадянам достовірної інформації щодо соціальних послуг громадських організацій, їх змісту, безоплатністю надання тощо. У зв'язку з цим зараз багато громадських організацій та соціальних служб звертаються саме до соціальної реклами, розуміючи її актуальність [6, с. 73].

За даними психологічних досліджень, 90% усіх знань юдина отримує за допомогою зору. Ще однією важливою формою профілактики роботи з протидії торгівлі людьми є демонстрація таких матеріалів як відеозаписи: художні, документальні, публіцистичні чи науково-популярні фільми, слайди тощо. Відеоматеріали з даної проблематики допомагають розвивати пізнавальний інтерес та сприяють кращому розумінню і засвоєнню матеріалу, як профілактичного. На сьогодні вже є ряд фільмів, які можна використовувати в процесі висвітлення теми «Запобігання торгівлі людьми» [6, с. 73].

Ще однією важливою формою профілактичної роботи з протидії торгівлі людьми є реабілітація потерпілих. Проблемаю потерпілих, які пройшли реабілітацію, є повернення до попередніх умов і способу життя, оскільки інших умов вони не мають і не вміють їх створювати, а позитивної моделі життя у своєму мікросередовищі вони не бачили. Завданням соціальних працівників у реалізації цієї форми профілактики є пошук шляхів і методів утвердження потерпілих у думці, що позитивні моделі життя – реальні для них, що саме людина є цінністю і заслуговує на повагу та любов; визначення життєвих принципів та їх дотримання в реальному житті. Досвід роботи з потерпілими від торгівлі людьми свідчить, що неможливо правильно оцінити ситуацію, визначити потреби і надати допомогу потерпілим, якщо не знати всієї історії, причин і наслідків кожної конкретної ситуації. Одним з методів, що допомагає оцінити потреби потерпілих, крім особистої бесіди, є анкетування. Незважаючи на те, що основна увага в анкетуванні повинна приділятися саме питанням про потреби потерпілих, питання щодо причини виїзду, умов перебування за кордоном і т. п. також дуже важливі, оскільки дають можливість «соціальним працівникам» краще представити потреби й правильно побудувати план реабілітації [6, с. 123].

На основі аналізу міжнародного та вітчизняного досвіду в сфері протидії торгівлі людьми доцільно буде запропонувати

державну стратегію протидії торгівлі людьми, яка базуватиметься на таких чотирьох концептуальних засадах:

1. Удосконалення законодавства та дій правоохоронних органів.
2. Зміна статусу особи та підтримка групи ризику.
3. Підвищення рівня поінформованості громадськості, особливо осіб групи ризику.
4. Кваліфікована допомога потерпілим від торгівлі людьми [7, с. 77].

Отже аналіз наслідків торгівлі людьми та інших порушень прав особи дає нам можливість визначити їх негативний вплив на фізичний, психічний, соціальний розвиток людини. попередження та подолання проблеми торгівлі людьми та проведення профілактичної роботи вимагає об'єднання зусиль міжнародної спільноти, громадськості кожної країни, фахівців соціально-педагогічної сфери. Якісні показники ефективності соціально-педагогічної профілактики торгівлі людьми серед молоді: актуальність; адресність; індивідуальний підхід; доступність і відкритість; повага до гідності особистості; вчасність; результативність; професійність [4, с. 176].

Першочергове значення для попередження торгівлі людьми має своєчасне виявлення осіб, які потенційно можуть вчинити злочини, пов'язані з торгівлею людьми, або готуються до їх вчинення, а також здійснення відповідної профілактичної роботи. Діяльність щодо профілактики торгівлі людьми, передбачає як загальнодержавні заходи економічного, ідеологічного, правового й виховного характеру, так і спеціальні заходи, які здійснюють підрозділи органів Національної поліції України.

1. Кіпень В. П. Допомога постраждалим від торгівлі людьми. *Аналітичний звіт*. Донецьк: ДІСДПА, 2010. 51 с.

2. Тлумачний словник-мінімум із соціальної педагогіки та соціальної роботи / упор. Л. В. Лохвицька. 2-ге вид., оновл. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 232 с.

3. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 21 червня 2001 року. № 42. С. 232. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14> (дата звернення 30.05.2019).

4. Сушик Н., Шинкарук О. Соціально-педагогічна профілактика торгівлі людьми серед учнівської молоді: мета, завдання, зміст, види, форми,

методи. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Соціальна педагогіка*. 2015. № 1. С. 173–177.

5. Какуля І. Ю. Заходи щодо профілактики протидії торгівлі людьми та жорстокого поводження з дітьми. Х., 2016. 61 с.

6. Соціальна профілактика торгівлі людьми: навчально-методичний посібник / за ред. К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної. К.: ТОВ «Агентство «Україна», 2007. 352 с.

7. Лукач Н. М. Концептуальні засади запобігання та протидії торгівлі людьми в Україні. *Політологія*. Львів: Грані, 2015. 75–78 с.

М. В. Корнієнко,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри публічного управління
та адміністрування

(Одеський державний університет
внутрішніх справ)

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В ОДЕСЬКОМУ РЕГІОНІ ЩОДО ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Питання протидії торгівлі людьми в Україні являється одним із пріоритет в діяльності держави. Кабінет Міністрів України усвідомлюючи підвищення ризиків торгівлі людьми для населення, продовжує виконувати взяті на себе зобов'язання в питаннях покращення міжвідомчої співпраці та розробки стратегії покращення боротьби у сфері торгівлі людьми. Так безпосередньо в Уряді України питаннями протидії торгівлі людьми займається Міністерство соціальної політики України є національним координатором заходів у сфері протидії торгівлі людьми та Міністерство внутрішніх справ України перебуває у авангарді протидії торгівлі людьми. В свою чергу органи МВС України Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми ГУНП в Одеській області та Державна міграційна служба України, являються основними суб'єктами протидії торгівлі людьми. Кількість кримінальних проваджень за торгівлю людьми, зареєстрованих Національною полі-

цією України, значно збільшилась за останні часи, проте кількість судових рішень у справах, пов'язаних з торгівлею людьми залишається порівняно невеликою.

Розглянемо динамічні показники Одеського регіону у сфері протидії торгівлі людьми та нелегальній міграції. За результатами протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з торгівлею людьми за 4 місяці 2019 року БЗПТЛ ГУНП в Одеській області внесено відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань по 20 кримінальним провадженням за ознаками учинення злочину, передбаченого ст. 149 КК України (торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини), що складає збільшення на 81% по відношенню з минулим роком, за той же період внесено 11 проваджень. За матеріалами працівників Управління повідомлено про підозру, у вчиненні злочину 9 особам, з них 4 обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою у 15 кримінальних провадженнях, що на 50% більше в порівнянні з минулим роком, було внесено 10 проваджень. Протягом 4 місяців поточного року за даним напрямком роботи направлено до суду з обвинувальними актами 10 кримінальних проваджень, проти 6 минулого року, це зростання показників роботи на 66,67%.

Проведеним аналізом вчинених кримінальних правопорушень, у сфері торгівлі людьми, встановлено, що у зв'язку зі зниженням рівня життя населення, в пошуках додаткового заробітку, громадяни України знаходяться в зоні ризику та підпадають під вплив кримінального елементу. На теперішній час у більшості з виявлених кримінальних правопорушень у 15 правопорушеннях з 20, злочинці здійснювали протиправну діяльність у сфері торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації. Країни призначення задіяні в торгівлі людьми, такі як Китай 10 фактів, Бельгія 2 факти, Греція 2 факти, Ізраїль 1 факт. Також, зареєстровано 5 фактів торгівлі людьми з метою трудової експлуатації, у тому числі 4 відносно моряків, Туреччина – 4 епізоди, внутрішня торгівля людьми – 1 епізод.

З 2013 року країни які найбільше попадали в поле зору правоохоронних органів відносно фактів торгівлі людьми Туреччина, Росія, Китай, Німеччина, Болгарія вже у 2015 році це Німеччина, Китай, Туреччина, Італія, Росія, деякі тенденції і залишились

у 2017 році це Туреччина, Росія, Китай, Німеччина і з'явилися вже Об'єднані Арабські Емірати, Мальта. У 2018 році це Туреччина, Іспанія, Китай та початок 2019 рік не являється виключенням, вже є факти пов'язані з Китаєм, Туреччина, Грецією та з'явилися такі країни як Ізраїль, Бельгія. Підсумуємо що за даними БЗПТЛ ГУНП в Одеській області основними країнами призначення для торгівлі людьми з України являється Туреччина, Росія та Китай.

Хочеться відмітити, що вивчаючи статистику з 2013 року встановлено що 90% потерпілих у фактах торгівлі людьми є жінки, це ще раз підтверджує їх незахищеність з боку держави.

Однією з розповсюджених злочинних схем роботи вербувальників в Одеському регіоні є підбор, вербовка та переправленням через «міжнародний аеропорт Одеса» молодих дівчат до Туреччини з метою подальшої сексуальної експлуатації, при цьому використовуючи уразливий стан дівчат. Дане діяння підпадає під ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 149 КК України.

Порівнюємо тенденцію роботи ГУДМС України в Одеській області з 2017 по 2019 роки. Результати роботи Головного управління Державної міграційної служб України в Одеській області за 2017 рік складено 3973 тисяч протоколів, по статтям 203 – 979, 204 – 16, 205 – 1164, 206 – 20 КУпАП, крім того виявлено понад тисячі нелегальних мігрантів та відносно 976 осіб прийнято рішення про примусове повернення в країну походження. До ПТПП було поміщено 48 нелегальних мігрантів, прийнято рішення про заборону в'їзду в Україну 112 особам.

Результати роботи Головного управління Державної міграційної служб України в Одеській області за 2018 рік складено 4248 тисяч протоколів, по статтям 203 – 1659, 204 – 24, 205 – 1064, 206 – 24 КУпАП, крім того виявлено понад тисячі нелегальних мігрантів та відносно 951 осіб прийнято рішення про примусове повернення в країну походження. До ПТПП було поміщено 72 нелегальних мігрантів, скорочено строк перебування 25 іноземцям та прийнято рішення про заборону в'їзду в Україну 253 особам.

Вже за 5 місяців 2019 року ГУДМС України в Одеській області складено 1527 протоколів, по статтям 203 – 693, 204 – 7, 205 – 355, 206 – 10 КУпАП, крім того виявлено понад тисячі нелегальних

мігрантів та відносно 417 осіб прийнято рішення про примусове повернення в країну походження. До ПТПП було поміщено 19 нелегальних мігрантів, прийнято рішення про заборону в'їзду в Україну 110 особам.

Зробимо висновок, що ситуація з нелегальною міграцією в Одеському регіоні поступово погіршується, про що свідчать результати роботи Державної міграційної служб за 2017, 2018 та 2019 роки.

Хочеться відмітити внесок Міжнародної організації з міграції (МОМ) Агентства ООН з питань міграції, яка займається питаннями трудової та сексуальної експлуатації у 23 країнах світу у тому числі і в Україні. Представництво МОМ займається наданням реінтеграційної допомоги постраждалим особам (з 2000 року надано допомогу 14687 особам), співпрацює з Урядом України, громадськими організаціями та міжнародними партнерами. МОМ підтримує Національну гарячу лінію з протидії торгівлі людьми та консультування мігрантів 527, що надає понад 20 тисяч консультацій щороку. Також МОМ співпрацює з правоохоронними органами, щодо вдосконалення кримінального переслідування по фактам торгівлі людьми.

В Одеському державному університеті внутрішніх справ викладається окремий курс для студентів та курсантів університету усіх напрямів підготовки з питань «Протидії торгівлі людьми та нелегальній міграції», також для курсів підвищення кваліфікацій практичних працівників поліції викладається дисципліна «Протидія торгівлі людьми».

Підводячи підсумок вищевказаного слід відмітити основні проблемні питання пов'язані з протидією торгівлі людьми в Одеському регіоні, це по-перше стрімке зростання зубожіння населення, що в свою чергу призводить до небезпечної міграції з України, по-друге недосконала нормативна база яка в недостатній мірі регулює механізм взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми та нелегальній міграції на Національному рівні, по-третє недостатньо ефективна робота правоохоронних органів в зв'язку з існуванням ще радянського виміру ефективності оцінювання показників роботи працівника поліції, по-четверте недостатня поінформованість населення та в першу чергу уразливих груп громадян, до шляхів та форм нової експлуатації людини.

К. М. Костовська,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ),

Н. С. Мороз,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Сьогодні, в Україні немає таких населених пунктів, де не знали б про таку проблему, як торгівля людьми. За «популярністю» наведена тема упродовж багатьох років посідала позиції лідера в «чатах» кримінальних подій, хоча, наприклад, кількість лише офіційно облікованих злочинів проти власності в кілька сотень раз перебільшує число випадків торгівлі людьми. У свою чергу, кількість потерпілих від корисливих та корисливо-насильницьких злочинів з урахуванням їх латентної частини так само перевищує злочини, передбачені ст. 149 Кримінального кодексу України, у тисячі разів.

Однак попри це торгівлі людьми громадськістю приділяється значно більше уваги, ніж будь-яким іншим злочинним проявам. Слід з'ясувати ще один аспект, пов'язаний з явищем торгівлі людьми, а саме: чи впливають згадані події на причинний комплекс існування цього явища? Іншими словами, чи з'явилися серед причин, за якими відбуваються ці випадки, детермінанти, яких раніше в ньому не було. На наш погляд, цього не відбулося. Жодних нових причин, крім соціально-економічних та особистісних, у детермінаційному комплексі торгівлі людьми не виникло. Як і раніше, жертвами торгівлі людьми найчастіше стають жінки.

Тому поведінка потенційних потерпілих від торгівлі людьми в багатьох випадках відіграє провідну роль у відтворенні та існу-

ванні цього соціального явища. До того ж дуже часто перебування у тенетах торгівців людьми все одно нічому не вчить потерпілих, навіть і тоді, коли їх залучали до секс-індустрії.

Крім того, є ще одна тенденція, яка сьогодні практично включає будь-які «зайві» ланки для тих, хто бажає виїхати за межі України, а отже, знижує ризики торгівлі людьми. Ідеться про формування на початку ХХІ ст. так званої соціальної мережі за кордоном [1]. Так, наприклад, коли в особи, яка бажає відправитися на заробітки, за кордоном уже хтось працює із родичів, знайомих чи друзів, то це сприяє непоганій поінформованості майбутнього заробітчанина про можливості та умови працевлаштування, до того ж значно спрощує процес пристосування до життя на новому місці. Сьогодні все частіше стосовно українців говорять про наявність у них психології заробітчан. І як образливо це не звучало б, але цей феномен є запобіжником щодо випадків торгівлі людьми, оскільки заробітчани воліють їхати за відомими їм адресами, до відомих їм людей.

Таким чином, сьогодні єдиним джерелом небезпеки для трудових мігрантів з України залишається звернення з метою працевлаштування до посередника, який бере на себе зобов'язання щодо фінансування поїздки, як-от: придбання квитків, оформлення віз, закордонних паспортів тощо. Адже такі витрати виявляються додатковою мотивацією, що не дозволяє від'їжджаючому відмовитися від поїздки в разі виникнення в нього будь-яких сумнівів у її безпеці. Контент-аналіз українського медіа простору свідчить, що саме такі випадки сьогодні чомусь усе частіше називають торгівлею людьми. Проте з позиції кримінального права подібні дії необхідно кваліфікувати як захват заручників чи(та) незаконне позбавлення волі або викрадення людини. Разом із тим моніторинг матеріалів ЗМІ не дозволив виявити згадувань про очевидні факти продажу людей у зоні ООС. Ще деякий час тому в багатьох академічних, публіцистичних та аналітичних виданнях констатувалося, що основними країнами призначення «живого товару» з України є Туреччина, Сербія, Хорватія, Македонія, Греція, Кіпр, Німеччина, Голландія. Сьогодні чомусь стверджується, що основною країною, до якої постачали й продовжують постачати жертв, є Російська Федерація. Звернення до матеріалів Міжнародної організації

з міграції свідчить про те саме. Якщо залишити осторонь усі інші причини, за якими РФ раптом виявилася країною-реципієнтом «живого товару», то зазначимо, що єдиною причиною, за якою вона стала «лідером» принаймні у статистиці, є підміна явища торгівлі людьми знову ж таки явищем незаконної трудової міграції. Якщо взяти до уваги, що Україна налічує 28 млн громадян працездатного віку, то кожен п'ятий українець працює в іншій державі [2]. Дійсно, за неофіційними даними, лише в РФ на теперішній час працюють близько 4 млн українців [3]. Проте це не означає, що переважну більшість наших громадян – жертв торгівлі людьми – було продано саме туди.

Як свідчить слідчо-судова практика, й дотепер абсолютна більшість потерпілих продається з метою сексуальної експлуатації. Однак, як відомо, до країн із розвинутою індустрією сексуальних послуг належать насамперед країни Західної Європи, а так само Туреччина, Кіпр та ОАЕ. Тому цей факт входить у суперечність із тією інформацією, яку нерідко подають ЗМІ та громадські організації і на яку посилаються недалекоглядні вчені й практики.

Отже, будь-яка проблема, а надто така гостра, як торгівля людьми, має висвітлюватися об'єктивно та всебічно. Перш за все це повинні робити фахівці в галузі протидії злочинності. Представники засобів масової інформації, громадських організацій, політики та інші не можуть підмінювати авторитетну думку професіоналів, що базується на знанні та аналітиці статистики та слідчо-судової практики в комплексі із соціально-економічними та суспільно-політичними подіями, своєю власною. Адже непрофесійний підхід може призвести лише до нагнітання обстановки в суспільстві та внесення дестабілізуючого чинника в справу протидії дійсним фактам торгівлі людьми та іншим правопорушенням, що межують з нею, але не є такими.

1. Протидія торгівлі людьми в Україні. Міжнародна організація з міграції. URL: http://www.iom.org.ua/sites/default/files/iom_vot_statistics_ukr...

2. Єдиний урок «Протидії торгівлі людьми» до Міжнародного дня боротьби за скасування рабства. URL: <https://docviewer.yandex.ua/view/95432581>

3. За длинным рублем. Почему миллионы украинцев продолжают ездить в Россию. URL: http://kompromat1.info/articles/41665za_dlinnym_ruble...

О. І. Котляр,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного права
(ДВНЗ «Ужгородський національний університет»)

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ: ГЛОБАЛЬНИЙ ВИКЛИК СУЧАСНОСТІ

Торгівля людьми залишається однією з найгостріших проблем сьогодення, і, безсумнівно, найбрутальнішим порушенням прав і свобод людини. Експерти Міжнародної організації праці наголошують, що торгівля людьми є глобальною проблемою, і більшість країн світу – це або постачальники, або отримувачі, або пункти транзиту, або все одночасно. Міжнародна організація з міграції зазначає, що 600–800 тисяч осіб у світі щорічно продають за кордон з метою експлуатації [1].

За даними ООН попереду даного кримінального бізнесу тільки торгівля зброєю та наркотиків. Поєднання невисокого ступеню ризику та великих прибутків роблять цей кримінальний бізнес одним із найпривабливіших [2].

У Доповіді Управління ООН з контролю за поширенням наркотиків та запобігання злочинності відзначено, що торгівля людьми здійснюється у всіх країнах і в різних формах. Сотні тисяч людей стають жертвами, яких продають з різною метою, серед яких сексуальна або трудова експлуатація, вербовка у збройні ряди, участь у злочинній діяльності, для вилучення життєво важливих органів на продаж.

У глобальному масштабі сексуальна експлуатація залишається основною метою торгівлі людьми, з нею пов'язано 59 відсотків усіх виявлених випадків. 34 відсотки жертв були продані з метою трудової експлуатації. Крім того, в деяких державах Південно-Східної Азії торгують нареченими. У країнах Центральної і Південної Америки почастишали випадки торгівлі дітьми для незаконного усиновлення. У Південній і Центральній Європі людей продають для примусу до вчинення злочинів та жебракування. У Північній Африці, Центральній, Південно-Східній Європі і Східній

Європі були зареєстровані випадки торгівлі «живим товаром» з метою вилучення органів.

Даний документ звертає увагу на той факт, що більшою частиною жертв торгівлі людьми в країнах Східної Європи і Центральної Азії є дорослі. У порівнянні з іншими регіонами серед них відносно низьке число неповнолітніх. У числі жертв більше жінок, ніж чоловіків, за винятком Вірменії і Молдови. Згідно з інформацією щодо Білорусі, України та Молдови, то в цих країнах 97 відсотків усіх виявлених жертв торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації, становлять жінки. Що стосується жертв примусової праці в регіоні, то 76 відсотків постраждалих – чоловіки.

Автори доповіді відзначають, що найбільшого розмаху торгівля людьми набула в зонах збройних конфліктів [3]. Бойовики і терористи торгують жінками і дітьми з метою поповнення своїх рядів і збільшення доходів. Так, наприклад, у Колумбії ООН офіційно підтвердила 79 випадків сексуальної експлуатації та рабства з боку озброєних груп і урядових сил [4], а в Демократичній Республіці Конго відбувається вербування дітей і їх використання в ході бойових дій у Центральноафриканській Республіці [5]. Діти є найбільш вразливі і легко стають жертвами торгівлі людьми в умовах конфліктів. Такі збройні і терористичні групи, як «Армія опору Бога» в Центральноафриканській Республіці, Армія національного визволення в Колумбії, «Бокохарам» у Нігерії, Фронт національного звільнення моро на Філіппінах і «Аш-Шабааб» в Сомалі, продовжують вербувати хлопчиків і дівчаток для участі в бойових діях або виконання допоміжних функцій.

Рада Безпеки ООН у 2017 р. одноголосним рішенням прийняла резолюцію, яка закликала посилити контроль та покарання за злочини, пов'язані з торгівлею людьми у світі, особливо в умовах конфліктів [6].

У резолюції зверталася увага на те, що це ганебне явище використовується з метою сексуального насильства та експлуатації, як тактики ведення і фінансування тероризму. Також у даному документі зазначається, що торгівля людьми в умовах конфліктів може бути визнана військовим злочином.

Торгівля людьми означає здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання

людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу.

Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні з рабством, підневільний стан або вилучення органів. Причому згода жертви торгівлі людьми на заплановану експлуатацію, не береться до уваги, якщо було використано будь-який із вищезазначених заходів впливу [7].

Універсальні міжнародно-правові договори, що діють у сфері попередження торгівлі людьми, мають на меті припинення державами-учасницями даних явищ, містять визначення складів таких злочинних діянь, як торгівля людьми, експлуатація, залучення дітей у збройні конфлікти, примусова праця і незаконне переміщення мігрантів через державні кордони.

Відзначимо, що існує тісний зв'язок між проблемою незаконної міграції і організацією злочинних діянь, що становлять торгівлю людьми. У зарубіжній літературі вживається кілька термінів для визначення нелегальної міграції. Нелегальних або незаконних мігрантів (*illegal migrants*) називають також мігрантами з неврегульованим статусом (*irregular migrants*), не документованими мігрантами (*undocumented migrants*), мігрантами без дозволів (*unauthorized migrants*).

Поділ нелегальної міграції на «контрабанду людей» (*human smuggling*), яка здійснюється за згодою мігранта, і «торгівлю людьми або трафік (*human trafficking*)» з метою експлуатації було введено Протоколами до Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року.

Проблема нелегальної міграції значно загострилася через переміщення великих груп людей у різних частинах світу. В процесі транзиту, в тому числі й випадках, коли вони знаходяться під вартою, переміщені особи стикаються з цілою низкою порушень прав людини і зловживань. Звісно, що не всі мігранти стають жертвами торгівлі людьми, однак тікаючи від збройних конфліктів, над-

звичайних ситуацій, вони доволі часто змушені переміщуватись у небезпечних умовах, будучи доволі уразливими. Починаючи свій шлях як незаконні мігранти, вони у подальшому продаються з метою експлуатації практично у рабських умовах, включаючи фізичну та сексуальну експлуатацію, залучення до злочинної діяльності, трансплантацію чи насильницьке донорство, рабство і ситуації, подібні до рабства, залучення в боргову кабалу.

Отже, сучасна торгівля людьми є багатоаспектною загрозою для народів і розглядається як сучасна форма рабства, яка супроводжується найгрубішими порушеннями прав людини. Ефективність протидії транснаціональному злочину може бути досягнута тільки при взаємодії держав у рамках співпраці з міжнародними організаціями, розробці нових міжнародно-правових актів, що відповідають реаліям сьогодення та спрямованих на співпрацю у боротьбі з таким явищем.

Комплекс нормотворчих та організаційних заходів на державному рівні повинен передбачати імплементацію в національне законодавство універсальних та регіональних договорів, що складають основу боротьби з торгівлею людьми.

1. Програма протидії торгівлі людьми. Представництво Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні. URL: <http://stoptrafficking.org/uk>

2. Торгівля людьми як глобальна проблема. С. 21. URL: <https://www.osce.org/uk/cthb/36899?download=true>

3. Global Report on Trafficking in Persons 2018. UNODC. United Nations publication, Sales No. E.19.IV.2. URL: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2018/GLOTiP_2018_BOOK_web_small.pdf

4. S/2017/249. Report of the Secretary-General on conflict-related sexual violence. URL: <https://www.refworld.org/docid/5912d5b74.html>

5. S/2017/565. Report of the Secretary-General on the United Nations Organization Stabilization Mission in the Democratic Republic of the Congo. URL: <https://undocs.org/S/2017/565>

6. S/RES/2388. (2017). Adopted by the Security Council at its 8111th meeting, on 21 November 2017. UN. URL: [https://undocs.org/S/RES/2388\(2017\)](https://undocs.org/S/RES/2388(2017))

7. Ст. 3 Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791

А. Б. Кривий,
аспірант кафедри оперативно-розшукової діяльності
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРИВОДИ ТА ПІДСТАВИ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Вагоме значення для законності реалізації правових інституцій оперативно-розшукової діяльності у боротьбі із торгівлею людьми набуває необхідність чіткого нормативно-правового розмежування приводів та підстав проведення оперативно-розшукової діяльності.

Беручи до уваги семантику вказаних понять та проаналізувавши зміст положень статті 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі – Закон) приходимо до висновку, що подана законодавцем конструкція є неоднозначною, що може призвести до необґрунтованого обмеження прав людини і громадянина суб'єктами оперативно-розшукової діяльності, зокрема підрозділами з протидії торгівлею людьми.

Відтак можна із впевненістю стверджувати, що законодавець, за змістом, ототожнив в нормативно-правовому акті приводи та підстави, хоча очевидним є те, що привід, це по суті, інформаційне звернення, а підстава – його візуальна форма. Отже ч. 1 ст. 6 Закону містить, в більшості, саме приводи, а саме: п. 1 ч. 1 ст. 6 Закону – «наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про...»; пункт 3ч.1 ст. 6 Закону – «потреба в отриманні розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави». Пункт 2 ч. 1 ст. 6 Закону сформульований неоднозначно: якщо запит вважати інформаційною потребою, то дана норма відноситься до приводу, якщо ж мова йде про письмовий (цифровий) запит у формі документа – то це однозначно юридична підстава. Пункт 4 ч. 1 ст. 6 Закону прямо вказує на юридичну підставу, оскільки візуалізує форму інформації.

ції, а саме «наявність узагальнених матеріалів..., отриманих в установленому законом порядку».

Лише в частині 2 ст. 6 Закону прямо перераховані юридичні підстави використання оперативно-розшукової діяльності, в яких можуть міститися саме приводи, хоча представлений перелік не є вичерпним. До прикладу відсутня така підстава, як матеріали за результатами негласної роботи оперативних підрозділів. Як відомо негласна робота, зокрема підрозділів поліції з протидії торгівлею людьми, є складовою оперативно-розшукової діяльності і може здійснюватися до заведення оперативно-розшукової справи, тобто до виникнення необхідності перевірки інформації за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів.

Негласна робота служб та підрозділів поліції розпочинається не лише за наявності визначених у нормативно-правових актах із грифом секретності підстав, а й виходячи з переліку завдань, поставлених кожному конкретному оперативному підрозділу або службі, у тому числі для вирішення наступних завдань, зокрема: підготовки та забезпечення проведення оперативно-розшукової діяльності; збору та перевірки інформації на її достатність; виконання профілактичних функцій.

Таким чином для приведення юридичної термінології у відповідність до означених нею юридичних положень в нормативно-правовій конструкції, які урегульовують суспільні відносини в галузі оперативно-розшукової діяльності, пропонуємо низку змін у вигляді уточнень та доповнень до окремих положень статті 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», зокрема:

назву статті уточнити та викласти у редакції: *«Приводи та підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності»;*

початок абзацу 1 ч.1 ст. 6 Закону уточнити та викласти у редакції: *«Приводами для проведення оперативно-розшукової діяльності є»;*

початок речення пункту 2 ч.1 ст. 6 Закону уточнити та викласти у редакції: *«необхідність повноважних державних органів, установ та організацій перевірки осіб (далі за текстом);*

початок пункту 4 ч.1 ст. 6 Закону уточнити та викласти у редакції: *«інформація центрального органу виконавчої влади...»;*

початок речення частини 2 ст. 6 Закону уточнити та викласти у редакції: «Підставами оперативно-розшукової діяльності є... (далі за текстом, додавши після «міжнародних правоохоронних органів» словосполучення *«узагальнені матеріали центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, матеріали за результатами негласної роботи суб'єктів оперативно-розшукової діяльності* (далі за текстом)»;

частину 3 ст. 6 Закону уточнити та викласти у редакції: «Забороняється приймати рішення про проведення оперативно-розшукових заходів при відсутності *приводів* та підстав, передбачених у цій статті».

А. І. Кунтій,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
(Львівський державний університет
внутрішніх справ),

О. В. Захарова,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ З'ЯСУВАННЮ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ З МЕТОЮ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ПРАЦІ

Важливою умовою розслідування кримінального провадження, пов'язаних з торгівлею людьми, з метою експлуатації праці, а також належної протидії торгівлі людьми є встановлення обставин, що підлягають з'ясуванню.

Предмет доказування у кримінальному судочинстві, а також зміст обставин, що підлягають з'ясуванню у кримінальних провадженнях, неодноразово аналізували вітчизняні й зарубіжні вчені

в галузі кримінального процесу та криміналістики, зокрема Ю. П. Аленін, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, А. Ф. Волобуєв, В. І. Галаган, В. Г. Гончаренко, Ю. М. Грошовий, Л. Я. Драпкін, А. Я. Дубинський, В. С. Зеленецький, В. С. Кузьмічов, В. В. Лисенко, В. К. Лисиченко, Г. А. Матусовський, М. М. Михеєнко, В. О. Образцов, М. А. Погорецький, М. В. Салтевський, С. М. Стахівський, В. В. Тіщенко, П. В. Цимбал, С. С. Чернявський, В. Ю. Шепітько та інші.

Проте їх дослідження мають здебільшого загальний характер, а завданням, яке стоїть перед нами визначити коло обставин, що підлягають з'ясуванню у кримінальних провадженнях, пов'язаних з торгівлею людьми, з метою експлуатації праці.

Як свідчить статистика, на протязі 2013 р. було зареєстровано 131 кримінальне провадження за ст. 149 КК України, у 2016 р. – 115; у 2017 р. – 79; у 2018 р. – 270; протягом січня–квітня 2019 р. – 176 [1]. Статистика свідчить про збільшення рівня цього виду кримінального правопорушення.

Про значення обставин, що підлягають з'ясуванню, висловив свою думку В. Г. Танасевич, який підкреслив, що для цілеспрямованого розслідування слідчий повинен по кожній справі уявити собі, що саме необхідно з'ясувати, тобто, які саме фактичні обставини розслідуваної події повинні бути встановлені і у яких межах [2, с. 84].

Під час дослідження, нами було проведено опитування слідчих, котрі брали участь у розслідуванні кримінальних проваджень, пов'язаних з торгівлею людьми.

Так, 95% респондентів визначили обставини, що підлягають з'ясуванню одним із основних факторів, що сприятимуть ефективному розслідуванню даної категорії кримінальних правопорушень. Таким чином, зазначене підтверджує актуальність нашого дослідження.

На формування обставин, що підлягають з'ясуванню впливає процесуальний фактор, тобто обставини, визначені ст. 91 КПК України та криміналістичний. Тому з урахуванням цього, в якості типових обставин, що підлягають з'ясуванню, у кримінальних провадженнях про торгівлю людьми, з метою експлуатації їх праці, можна визначити:

- 1) подію кримінального правопорушення:
 - а) місце вчинення злочину;
 - б) час вчинення торгівлі людьми (період часу між вербуванням потерпілих і оплатною передачею останніх третім особам);
 - в) спосіб вчинення злочину (спосіб підготовки до вчинення торгівлі людьми; спосіб вербування потерпілих; спосіб переправлення людини; спосіб приховування торгівлі людьми);
 - г) дані особи злочинця (прізвище, ім'я, по-батькові; рік, місяць, день і місце народження; громадянство, національність, освіта, сімейний стан; місце роботи, рід занять або посада; місце проживання, стан здоров'я);
 - д) відомості про особу потерпілого (прізвище, ім'я, по-батькові; рік, місяць, день і місце народження; громадянство, національність, освіта, сімейний стан; місце роботи, рід занять або посада; місце проживання тощо);
 - е) наявність співучасників торгівлі людьми, форма їх співучасті;
 - є) мотив та мету вчинення злочину;
 - ж) форми експлуатації.

2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення, зокрема, чи усвідомлювала особа суспільно-небезпечний характер свого діяння, чи передбачала особа суспільно-небезпечні наслідки свого діяння, або можливість їх настання, чи бажала або свідомо допускала особа настання цих наслідків;

3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат – розмір матеріальної шкоди, яка заподіяна потерпілому в результаті вчинення щодо нього торгівлі людьми (враховуючи витрати на відновлення здоров'я); розмір витрат закладу охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння; ступінь втрати працездатності потерпілого; судові витрати; розмір моральної шкоди, заподіяної потерпілому, і в чому вона полягає (зокрема, у зв'язку з цим з'ясовують матеріальний стан особи: рівень прибутку, наявність або відсутність грошового внеску в банку, цінних паперів, іншого приватного майна (з'ясування даного факту має значення

для накладення арешту на майно обвинуваченого з метою забезпечення цивільного позову або можливої конфіскації майна чи спеціальної конфіскації));

4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу злочинця за місцем роботи, проживання, у сім'ї, відомості про судимість особи, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення.

Підсумовуючи, слід зазначити, що знання обставин, що підлягають з'ясуванню у провадженнях про торгівлю людьми, з метою експлуатації праці, дозволяє слідчому конструювати (моделювати) саму діяльність із розслідування кримінального правопорушення.

Проте слід враховувати, що в процесі розслідування у кожному кримінальному провадженні будуть виявлятися свої, специфічні обставини, які підлягають з'ясуванню.

1. Єдині звіти про кримінальні правопорушення за 2013 – квітень 2019 року. URL: <http://www.gr.gov.ua>. (дата звернення: 09.05.2019).

2. Танасевич В. Г. Значение криминалистической характеристики преступлений и следственных ситуаций для методики расследования преступлений. *Актуальные проблемы советской криминалистики*. М., 1980. С. 84–93.

М. М. Легенька

аспірант кафедри адміністративного права і процесу
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

ДО ПРОБЛЕМИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

В умовах широкого запровадження норм Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» найбільшого розповсюдження набула така форма участі громадськості у вирішенні зазначеної проблеми, як громадський контроль за дотриманням законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Вищевказаний Закон склав і нормативно-правову базу такого контролю. Так статтею 34 передбачена можливість здійснення громадського контролю за здійсненням заходів у сфері запобігання та протидію домашньому насильству громадськими об'єднаннями, їх членами та уповноваженими представниками. При цьому визначення обсягів такого контролю має здійснюватися з урахуванням правового режиму інформації з обмеженим доступом. Визначена обов'язковість доведення звітів за результатами громадського контролю до відома спеціально уповноважених органів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та їх урахування при формування пріоритетних напрямів діяльності держави щодо запобігання та протидії домашньому насильству як на загальносуспільному, так і регіональному рівнях [1].

Аналіз науково-правових досліджень, присвячених проблематиці адміністративно-правових засад формування і реалізації громадського контролю, дає підстави для висновку щодо відсутності уніфікованого тлумачення зазначеної дефініції. Більше того, сучасна доктрина адміністративного права характеризується різноманітністю, а, підчас, і суперечливістю підходів до розуміння зазначеного поняття. Так, наприклад А.Ф. Мельник пропонує розуміти громадський контроль: «...одним з видів соціального контролю,

який здійснюється об'єднаннями громадян та самими громадянами» [2, с. 150], І. О. Сківським запропонована наступна дефініція: «громадський контроль – це спостереження громадськості за діяльністю органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадовими особами, а також за недержавними організаціями та іншими суб'єктами при здійсненні ними владних управлінських функцій, в тому числі і в разі виконання ними делегованих владних повноважень, яке має своєю метою забезпечення законності та дисципліни у сфері публічного управління» [3, с. 24]. Достатньо змістовне визначення сформульоване Є. Ю. Захаровим, який вважає, що громадський контроль – це: «...публічна перевірка громадянським суспільством діяльності держави на відповідність проголошеним нею цілям, коригування цієї діяльності і самих цілей, підпорядкування політики держави, діяльності її органів і посадових осіб інтересам суспільства, а також нагляд громадянського суспільства за діяльністю державних органів та органів місцевого самоврядування, спрямованою на захист і забезпечення прав і законних інтересів людини та фундаментальних свобод, і на повагу до них» [4].

Конституційні засади адміністративно-правового регулювання громадського контролю складають статті 5 та 38 Конституції України, які визначають народ в якості головного носія суверенітету та єдиного джерела влади в Україні, а також передбачають право громадян брати участь в управлінні державними справами [5].

Аналізуючи структуру національного законодавства, яке регулює суспільні відносини в галузі громадського контролю, вважаємо за доцільне послатися на наукову позицію О. В. Поклада, який виділяє три групи таких нормативно-правових актів, а саме: загальні, адміністративно-процедурні та галузеві [6, с. 44]. Першу групу складають закони, які визначають основні принципи, механізми і цілі контролю громадянського суспільства за діяльністю органів державної влади та виступають в якості правової підстави здійснення такого контролю. До цієї групи відносяться Закони України «Про звернення громадян», «Про доступ до публічної інформації», «Про інформацію», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», «Про друковані засоби

масової інформації (пресу) в Україні», «Про громадські об'єднання» тощо. Друга група утворена, як правило, підзаконними нормативно-правовими актами, які безпосередньо визначають форми, види та процедури здійснення громадського контролю. Найбільш показовими нормативними документами цієї групи є Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [7], якою визначений порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, та затверджене типові положення про громадські ради, та Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади»[8]. Вказаний Порядок визначає процедуру сприяння проведенню громадської експертизи інститутами громадянського суспільства та громадськими радами. Нормативно-правові акти, віднесені до третьої групи, регулюють здійснення громадського контролю в різних сферах суспільного життя. Саме до цієї групи і відноситься Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», яким, зокрема, закладене і правове підґрунтя здійснення громадського контролю в цій галузі.

Громадський контроль у сфері адміністративно-правового реагування на вчинення домашнього насильства ми пропонуємо розглядати, як публічний нагляд громадянського суспільства за діяльністю державних органів, що є суб'єктами адміністративно-правового реагування на вчинення домашнього насильства, який здійснюється з метою забезпечення у цій галузі дотримання норм чинного законодавства а також захисту прав людини та суспільних інтересів при прийнятті і реалізації владних рішень.

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення 14.03.2019).

2. Державне управління: навч. посібник / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна, Л. Ю. Гордієнко; за ред. А. Ф. Мельник. К.: Знання-Прес, 2003. 343 с.

3. Сквірський І. О. Поняття та основні ознаки громадського контролю в сучасній адміністративно-правовій доктрині України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2016. Вип. 37 (3). С. 23–24.

4. Захаров Є. Громадський контроль і права людини. URL: <https://opora.lviv.ua/?p=529> (<https://opora.lviv.ua/?p=529> (дата звернення 02.04.2019)).

5. Конституція України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 28.03.2019).

6. Поклад О. В. Громадський контроль за діяльністю поліції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2018. 207 с.

7. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/996-2010-п> (дата звернення 30.03.2019).

8. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2008 № 976. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-%D0%BF> (дата звернення 30.03.2019).

О. М. Лепеха,

кандидат юридичних наук,
начальник Управління стратегічних розслідувань
ГУ НП в Рівненській області,

О. В. Кондратюк,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

НОВІ ПОЛОЖЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО УРЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ПОЛІЦІЇ З ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Правовий статус співробітника оперативного підрозділу поліції з протидії торгівлею людьми сьогодні має здебільшого декларативний характер. Робота поліцейського піддається активному супротиву та критиці «свідомою» частиною суспільства, що часто висвітлюється через засоби масової інформації. Фізичні та юридичні особи, у тому числі і державні органи та установи неохоче співпрацюють із підрозділами поліції, розповсюдженням явищем є безпосереднє або ж опосередковане втручання громадян, які вважають

себе громадськими активістами, в оперативно-службову діяльність поліції, замість того щоб надавати всебічну допомогу та підтримку. Недосконалість правоохоронної правової системи призводить до опротестування в судовому порядку навіть, відразу зрозумілої абсолютно правомірної поведінки поліцейського в тій чи іншій нештатній (оперативно-розшуковій) ситуації, бо, по суті, сьогодні більшість владних рішень залежить від соціального статусу конфліктуючої сторони, її «корупційних» зв'язків, майнового становища, здатного задовольнити такі зв'язки, політичної приналежності, «роздутого» суспільного резонансу тощо.

Низький рівень підготовки відомчих нормативно-правових актів, які безпосередньо урегульовують повсякденну діяльність оперативних підрозділів поліції, зокрема і підрозділів з протидії торгівлею людьми, недосконалість існуючого відомчого нормативно-правового забезпечення, яке, хоча і зареєстроване в Міністерстві юстиції, часто суперечить окремим положенням законодавчих актів, – не можуть позитивно впливати на оперативно-службову та оперативно-розшукову діяльність поліції, а випадки оскарження дійсно законної поведінки поліцейських просто паралізують їхню діяльність та створюють прецеденти до пасивної поведінки у протидії конкретним злочинним тенденціям, а звідси і породжується хабарництво, «кришування» та, навіть, сутенерство.

Правова захищеність поліцейського – один із кроків підвищення ефективності діяльності поліції в Україні. Відтак правоохоронна система в особі суб'єктів оперативно-розшукової діяльності потребує закон із зрозумілими для громадян конкретними ефективними інструментами боротьби із сучасною інтелектуальною організованою злочинністю із корумпованими зв'язками, якій давно відомі засоби, сили, методи, заходи і форми правоохоронної діяльності. Звичайно, що організаційно-тактичні особливості реалізації форм оперативно-розшукової діяльності повинні бути захищені державною таємницею. Пропонуємо власне бачення окремих положень, що урегульовують суспільні відносини у галузі оперативно-розшукової діяльності, частина яких вже оприлюднена в наукових публікаціях, які стосуються не лише роботи підрозділів з протидії торгівлею людьми, але й решти оперативних підрозділів кримінальної та спеціальної поліції.

Перший розділ майбутнього Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» повинен містити «Загальні положення», в яких статтю 1 необхідно присвятити «основним термінам», до яких пропонується обов'язково включити визначення:

Контррозвідувальні заходи – комплексне використання системи контррозвідувальних, пошукових, режимних, адміністративно-правових заходів, спрямованих на попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам національній безпеці держави.

Легендування – забезпечення конспіративності в діяльності суб'єктів оперативно-розшукової діяльності з метою збереження у таємниці відомостей про події, факти, час, місця, об'єкти, заходи, сили та засоби проведення оперативно-розшукової діяльності, а також про належність суб'єктів оперативно-розшукової діяльності та використовуваних ними приміщень, транспорту, обладнання до правоохоронних органів.

Національна безпека держави (відповідно до положень Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV).

Оперативна інформація – усні, зафіксовані на матеріальних носіях (у тому числі у зразках виробів і речовин) відомості про події, факти, предмети, речовини, послуги, товари, а також реальні можливості, плани, наміри і дії особи, групи, організованих форм злочинної діяльності, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, інші дані в інтересах кримінального провадження, національної безпеки держави.

Оперативна розробка – це процес виявлення, фіксації та систематизації в оперативно-розшуковій справі фактичних даних (матеріальних носіїв) про ознаки злочинної діяльності.

Оперативно-розшукова справа – форма систематизації і документальної (матеріальної) фіксації процесу організації та результатів оперативної розробки, їх аналізу, оперативної і правової оцінки, прийняття відповідних управлінських рішень суб'єктами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

Розвідувальні заходи – сукупність заходів, дій із використанням спеціальних засобів, методів для добування, опрацювання і доведення розвідувальної інформації в інтересах підготовки та

ведення (підтримки) операцій, бойових і спеціальних дій з використанням визначених способів добування відомостей, у тому числі встановлення конфіденційного співробітництва з особами, з метою забезпечення, реалізації та захисту національної безпеки держави.

Розкриття злочину – виявлення чи припинення злочину, у тому числі на його стадіях, поєднане із встановленням особи злочинця.

В залежності від структури Закону пропонуємо авторське бачення окремих його положень, сформульованих у вигляді статей, а саме:

Стаття «Поняття оперативно-розшукової діяльності»:

Оперативно-розшукова діяльність – це система гласних, оперативно-пошукових, оперативно-розшукових, розвідувальних, контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням сил та засобів оперативно-розшукової діяльності.

Стаття «Мета оперативно-розшукової діяльності»:

Метою оперативно-розшукової діяльності є попередження, виявлення і запобігання злочинам, кримінальним проступкам, зовнішнім та внутрішнім загрозам національній безпеці держави, припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, організацій, окремих груп та осіб, виявлення і усунення сприятливих для цього умов, сприяння реалізації та захисту інтересів держави та суспільства, а також своєчасне забезпечення визначених законом органів державної влади фактичними даними про кримінальні тенденції та криміногенну ситуацію.

Стаття «Правова основа оперативно-розшукової діяльності»:

Правову основу оперативно-розшукової діяльності становлять Конституція України, цей Закон, інші закони, а також прийняті відповідно до них нормативно-правові акти.

Стаття «Основні засади організації оперативно-розшукової діяльності»:

1. Організація та координація оперативно-розшукової діяльності покладаються на керівників суб'єктів оперативно-розшукової діяльності в залежності від компетенції та визначених завдань.

2. Порядок організації і здійснення оперативно-розшукової діяльності визначається законами України, підзаконними актами, у тому числі відомчими нормативно-правовими актами суб'єктів

оперативно-розшукової діяльності, а у випадках, передбачених законом, – міжнародними, міжвідомчими нормативно-правовими актами.

3. Організація і тактика застосування спеціальних сил та засобів оперативно-розшукової діяльності, оперативно-пошукових, оперативно-розшукових, розвідувальних, контррозвідувальних заходів урегульовується відомчими нормативно-правовими актами суб'єктів оперативно-розшукової діяльності, прийнятими у відповідності до цього Закону, і відноситься до інформації, яка охороняється Законом України «Про державну таємницю».

4. Оперативно-розшукова діяльність не являється стадією кримінального провадження. Матеріали оперативно-розшукової діяльності можуть бути використані як приводи для відкриття кримінального провадження. Матеріальні носії інформації, отримані за результатами оперативно-розшукової діяльності, можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні.

5. Для отримання дозволу суду на проведення оперативно-розшукового заходу, який тимчасово обмежує права і свободи людини, керівник оперативного підрозділу суб'єкта оперативно-розшукової діяльності звертається із клопотанням до суду. Клопотання про надання дозволу на проведення оперативно-розшукового заходу, постанову керівника оперативного підрозділу суб'єкта оперативно-розшукової діяльності на проведення оперативно-розшукового заходу, який не потребує дозволу суду, погоджує спеціальний прокурор відділу нагляду за дотриманням законів в ході здійснення оперативно-розшукової діяльності.

Клопотання складається окремо на кожну відому (невідому) особу та може містити кілька оперативно-розшукових заходів, які плануються провести щодо такої особи.

Розгляд клопотань, а відповідно і ухвалення рішень, здійснюється суддею Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться суб'єкт оперативно-розшукової діяльності. У виключних випадках, пов'язаних із можливістю розголошення інформації щодо запланованої оперативно-розшукової діяльності, оперативному підрозділу дозволяється звертатися із клопотанням до суду з іншою територіальною юрисдик-

цією ніж суб'єкт оперативно-розшукової діяльності. Клопотання повинно бути розглянуто судом негайно, а у виключних випадках – не пізніше 3 годин з моменту його реєстрації в режимно-секретному органі суду. Перший та другий екземпляри ухвали про надання дозволу на тимчасове обмеження прав і свобод людини передаються органу (підрозділу) ініціатору проведення оперативно-розшукового заходу, а третій екземпляр ухвали зберігається в окремій номенклатурній справі в суді.

При організації розгляду клопотання та винесення відповідної ухвали забезпечення охорони державної таємниці покладається на суддю і за порушення законодавства про державну таємницю останній несе дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність.

Ухвалення судом рішення про відмову в наданні дозволу на тимчасове обмеження прав і свобод людини у зв'язку із проведенням оперативно-розшукового заходу повинне бути обґрунтованим та не виключає можливості повторного звернення оперативного підрозділу з клопотанням.

6. Оперативно-розшукова діяльність здійснюється гласно і негласно. Гласна оперативно-розшукова діяльність передбачає використання відкритих методів роботи у сфері виконання завдань оперативно-розшукової діяльності. Негласна оперативно-розшукова діяльність здійснюється із дотриманням принципів конспіративності, конфіденційності, оперативності, поєднання гласної і негласної роботи суб'єктів оперативно-розшукової діяльності. Негласний характер оперативно-розшукової діяльності є обов'язковою складовою оперативно-пошукових, оперативно-розшукових, розвідувальних, контррозвідувальних заходів, а також процесу організації і тактики застосування і використання сил та засобів оперативно-розшукової діяльності.

7. З метою вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності використовуються (застосовуються) сили оперативно-розшукової діяльності, засоби оперативно-розшукової діяльності, гласні заходи, оперативно-пошукові заходи, оперативно-розшукові заходи, розвідувальні заходи, контррозвідувальні заходи.

8. До сил оперативно-розшукової діяльності належать суб'єкти оперативно-розшукової діяльності, особи, які конфіденційно спів-

робітничать із суб'єктами оперативно-розшукової діяльності, особи, які відкрито співробітничать із суб'єктами оперативно-розшукової діяльності шляхом надання відповідної допомоги.

9. До засобів оперативно-розшукової діяльності відносяться інформаційні та телекомунікаційні системи, оперативні обліки, оперативно-технічні засоби та обладнання, несправжні (імітаційні) засоби та службово-розшукові тварини.

10. Взаємодія суб'єктів оперативно-розшукової діяльності в межах їх компетенції урегульовується міжвідомчими нормативно-правовими актами таких суб'єктів.

Стаття «Гласні заходи оперативно-розшукової діяльності»

1. Гласні заходи оперативно-розшукової діяльності передбачають використання відкритих форм і методів роботи під час виконання завдань оперативно-розшукової діяльності.

2. Суб'єкт оперативно-розшукової діяльності відповідно до покладених на нього завдань уповноважений:

1) безперешкодно входити до приміщень підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності (крім іноземних дипломатичних представництв), до виробничих приміщень, складів, сховищ, які використовуються юридичними чи фізичними особами для зайняття підприємництвом;

2) проводити за участю власника, його уповноваженого представника, орендаря, іншого співробітника огляд виробничих, складських, торговельних, службових приміщень, транспортних засобів та інших місць зберігання майна чи його використання;

3) проводити перевірку фактичної наявності цінностей (грошових сум, цінних паперів, сировини, матеріалів, готової продукції, устаткування);

4) отримувати копії необхідних матеріалів про фінансові операції, матеріальні цінності, кошти, а також сировину і продукцію відносно яких є обґрунтовані підозри щодо причетності (використання) до протиправної діяльності;

5) одержувати від посадових, матеріально-відповідальних осіб відомості й пояснення про виявлені ознаки протиправної діяльності чи інші факти порушення законодавства;

6) опечатувати каси, приміщення і місця зберігання документів, грошей, товарно-матеріальних цінностей у випадку виявлення ознак протиправної діяльності чи іншого порушення законодавства;

7) вимагати обов'язкового проведення перевірок, інвентаризацій та ревізій виробничої та фінансової діяльності підприємств, установ і організацій у випадку виявлення ознак протиправної діяльності чи іншого порушення законодавства;

8) залучати для здійснення ревізій і перевірок суб'єктів господарської діяльності працівників Державної фіскальної служби, фахівців відповідних міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади, державних фондів, підприємств, установ і організацій, спеціалістів в конкретній галузі суспільних відносин;

9) приймати участь у перевітках фінансово-господарської діяльності державних органів, підприємств, установ, організацій, а також юридичних чи фізичних осіб, незалежно від форм власності, які повністю чи частково отримують кошти із державного чи місцевого бюджету, кошти державних органів, підприємств, установ організацій із державною часткою володіння;

10) вилучати за участю понятих у громадян і посадових осіб документи, що мають ознаки підроблення, а також речі, предмети і речовини, товари, транспортні засоби, які містять ознаки протиправної діяльності або обмежені чи вилучені з цивільного обігу і перебувають у громадян без спеціального дозволу, а також безгосподарне майно і в установленому порядку вирішувати питання про його подальшу належність;

11) передавати вилучене майно, товари, речі, предмети, транспортні засоби на відповідальне збереження до державних підприємств, установ, організацій на тимчасове безоплатне збереження, а в разі неможливості збереження через швидку втрату якості чи псування вилученого – з подальшою реалізацією і поверненням отриманих коштів на окремий розрахунковий рахунок суб'єкта оперативного-розшукової діяльності;

12) безкоштовно одержувати від підприємств, установ, організацій і громадян інформацію, за винятком випадків, коли законом встановлений спеціальний порядок її одержання;

13) безкоштовно одержувати в установленому порядку від Національного банку та його установ, комерційних банків та інших кредитних установ необхідні відомості, копії документів, довідки про банківські операції та залишки коштів на рахунках об'єктів, що перевіряються, а від інших підприємств і організацій незалеж-

но від форм власності – дані у формі довідок і копій документів про операції та розрахунки з підприємствами, установами і організаціями;

14) використовувати допомогу громадськості;

15) використовувати засоби масової інформації, глобальні телекомунікаційні мережі;

16) безкоштовно користуватися базами (реєстрами) даних органів державної влади;

17) здійснювати профілактичну (загальну, індивідуальну) діяльність із запобігання вчиненню кримінальних правопорушень. В разі виявлення осіб, які потребують попереджувального впливу, їм оголошується офіційне застереження про неприпустимість протиправної поведінки;

18) здійснювати інші повноваження, передбачені положеннями законів та підзаконних нормативно-правових актів, якими урегульовується діяльність конкретного суб'єкта оперативно-розшукової діяльності.

3. Гласні заходи оперативно-розшукової діяльності можуть поєднуватися із оперативно-пошуковими, оперативно-розшуковими, розвідувальними, контррозвідувальними заходами з метою легендування останніх, а також легендування сил та засобів оперативно-розшукової діяльності.

Стаття «Оперативно-пошукові заходи»

1. Оперативно-пошукові заходи – сукупність гласних, негласних дій, які не обмежують права і свободи людини, спрямовані на вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності та забезпечення кримінального провадження.

2. Оперативно-пошукові заходи проводяться до заведення оперативно-розшукової справи з метою виявлення, перевірки оперативної інформації.

3. Оперативно-пошукові заходи проводяться суб'єктами оперативно-розшукової діяльності або, за їх дорученням, іншими силами оперативно-розшукової діяльності, і не потребують узгодження із прокурором чи дозволу суду.

4. Оперативно-пошукові заходи можуть проводитися у комплексі із оперативно-розшуковими, розвідувальними, контррозвідувальними заходами.

5. Організація і тактика проведення оперативно-пошукових заходів визначається відомчими нормативно-правовими актами суб'єктів оперативно-розшукової діяльності.

6. До оперативно-пошукових заходів відносяться:

- 1) відвідування та огляд публічно доступних місць;
- 2) відвідування та огляд публічно недоступних місць за письмової згоди власника чи орендаря;
- 3) використання документів, технічних засобів та обладнання, транспортних засобів юридичних та фізичних осіб для конспірації;
- 4) оперативне маркування грошей, предметів, речовин, товарів, документів, засобів;
- 5) оперативне опитування;
- 6) оперативне ототожнення осіб, предметів, речовин, товарів, документів, засобів;
- 7) оперативне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження;
- 8) особистий пошук;
- 9) отримання довідково-аналітичної інформації (із відкритих джерел, державних інформаційних ресурсів (обліків, реєстрів, картотек), в тому числі доступ до яких обмежений);
- 10) оперативне отримання даних про подію чи факт від фізичних чи юридичних осіб незалежно від форми власності;
- 11) перевірка закупки;
- 12) поліграфне опитування;
- 13) профілактично-пошуковий захід;
- 14) спостереження за річчю або місцем в публічно доступних місцях;
- 15) спостереження за річчю або місцем в публічно недоступних місцях за письмової згоди власника чи орендаря;
- 16) радіотехнічна розвідка.

7. В процесі застосування оперативно-пошукових заходів допускається застосування криміналістичної техніки та засобів оперативно-розшукової діяльності з метою виявлення та фіксації будь-якої протиправної діяльності та забезпечення особистої безпеки під час виконання службових повноважень силами оперативно-розшукової діяльності.

8. Зафіксована інформація (дані) можуть бути використані для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності, а також в інтересах кримінального провадження.

Стаття «Оперативно-розшукові заходи»

1. Оперативно-розшукові заходи – сукупність негласних конспіративних дій із використанням засобів оперативно-розшукової діяльності, які обмежують права і свободи людини, носять тимчасовий і винятковий характер, спрямовані на вирішення конкретних завдань оперативно-розшукової діяльності, забезпечення кримінального провадження в частині розшуку підозрюваного, обвинуваченого чи безвісно зниклого, інтересів суспільства і держави.

2. До оперативно-розшукових заходів належать:

- 1) аудіоконтроль місця;
- 2) аудіоконтроль особи;
- 3) відеоконтроль місця;
- 4) відеоконтроль особи;
- 5) візуальне спостереження за особою;
- 6) візуальне спостереження за річчю, місцем;
- 7) виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності;
- 8) дистанційне спостереження за особою;
- 9) дистанційне спостереження за річчю, місцем;
- 10) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж;
- 11) зняття інформації з електронних інформаційних систем;
- 12) контроль за телефонними розмовами;
- 13) контрольована поставка;
- 14) контрольована закупка;
- 15) контроль кореспонденції, відправлень;
- 16) негласне отримання зразків для порівняльного дослідження з публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи;
- 17) негласне проникнення та огляд публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи;
- 18) установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу;
- 19) оперативна закупка;
- 20) оперативний експеримент;

21) організація перевірки фінансової, господарської та іншої діяльності юридичних, фізичних осіб, незалежно від форми власності;

22) оперативна установка;

23) створення і використання пасток;

24) створення і імітування діяльності легендованих юридичних, фізичних осіб.

3. За ухвалою суду, постановленої за клопотанням керівника оперативного підрозділу, погодженого з прокурором, застосовуються передбачені пунктами 1–5, 8, 10–12, 15–18, 21 частини другої цієї статті оперативно-розшукові заходи.

У клопотанні зазначаються:

1) найменування підрозділу, який виносить клопотання, та підрозділу, працівники якого залучаються до проведення заходу;

2) найменування та номер оперативно-розшукової справи, дата та підстави заведення відповідно до вимог цього Закону;

3) короткий виклад фактичних даних про протиправні діяння особи, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, у зв'язку з якими подається клопотання, обґрунтування необхідності проведення заходу;

4) вид заходу, термін і місце його проведення;

5) відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести оперативно-розшуковий захід;

6) відомості залежно від виду заходу про унікальні ознаки, які дозволяють ідентифікувати об'єкт заходу;

7) вказівка на наявність раніше проведених оперативно-розшукових заходів стосовно конкретної особи за ухвалою суду;

8) інші відомості, що можуть мати значення для об'єктивної, повної та всебічної оцінки судом фактичних даних про протиправні діяння особи, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України.

Клопотання оформляється із дотриманням норм Закону України «Про державну таємницю» та вимог секретного діловодства відповідно до чинного законодавства.

У виключних випадках для розкриття злочинів середньої тяжкості допускається застосування оперативно-розшукового заходу, передбаченого пунктом 18 частини другої цієї статті.

4. За постановою керівника оперативного підрозділу, погодженого прокурором, застосовуються передбачені пунктами 13, 14, 19, 20 частини другої цієї статті оперативно-розшукові заходи. У виключних випадках, контрольована закупка, оперативна закупка можуть проводитися для розкриття злочинів середньої тяжкості, якщо іншими способами запобігти, виявити і припинити злочинну діяльність не можливо.

5. За постановою керівника оперативного підрозділу застосовуються передбачені пунктами 6, 7, 9, 22, 23, 24 частини другої цієї статті оперативно-розшукові заходи. У виключних випадках, візуальне спостереження за місцем, річчю, дистанційне спостереження за річчю, місцем, можуть проводитися для розкриття злочинів середньої тяжкості, якщо іншими способами виявити і припинити злочинну діяльність не можливо.

6. У виняткових випадках суб'єкти оперативно-розшукової діяльності у межах своєї компетенції можуть без ухвали суду, за постановою керівника оперативного підрозділу, погодженого прокурором, розпочати здійснювати оперативно-розшукові заходи, передбачені пунктами 1–5, 8, 10–12, 15–18, 21 частини другої цієї статті:

1) виключно з метою запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину проти особи, запобігання і припинення терористичних актів та інших посягань на національну безпеку України, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо;

2) з метою затримання осіб, що готують, вчиняють, вчинили тяжкий злочин або особливо тяжкий злочин, втекли з установ відбування покарання або з-під арешту, і осіб, що переховуються від органів досудового розслідування, прокурора чи суду, запобігання та припинення фактів посягання або можливого посягання на вчинення суспільно небезпечних діянь загально небезпечними способами, які можуть призвести до масової загибелі людей або нанесенню шкоди їхньому здоров'ю, пошкодження державних стратегічних інфраструктур, масштабних руйнувань, масових заворушень.

7. У випадках, передбачених частиною шостою цієї статті, суб'єкти оперативно-розшукової діяльності зобов'язані протягом 24 годин звернутися із відповідним клопотанням до суду із обґрунтуванням крайньої необхідності початку застосування оперативно-розшукового заходу і доцільності його продовження. У разі задово-

лення клопотання в ухвалі суду про надання дозволу на проведення оперативно-розшукового заходу обов'язково обґрунтовується законність початку застосування оперативно-розшукового заходу, а також законність отримання інформації до моменту винесення ухвали суддею. У випадку відмови суду у задоволенні клопотання про надання дозволу на проведення оперативно-розшукового заходу виноситься вмотивована ухвала, в якій зазначаються обґрунтовані підстави прийняття такого рішення. Рішення є остаточним та оскарженню не підлягає. Початок проведення оперативно-розшукового заходу у випадках, передбачених частиною шостою цієї статті, та подальше звернення за дозволом суду виключають юридичну відповідальність прокурора та керівника оперативного підрозділу суб'єкта оперативно-розшукової діяльності за обмеження прав і свобод людини внаслідок застосування оперативно-розшукового заходу без ухвали суду в інтересах виконання завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження. Якщо оперативно-розшуковий захід застосовувався відносно конкретної особи, така особа про це інформується у триденний термін з моменту винесення ухвали суду про відмову в наданні дозволу на проведення оперативно-розшукового заходу. У випадку якщо інформування особи може призвести до викриття сил та засобів оперативно-розшукової діяльності, що належить до відомостей, які становлять державну таємницю, таке інформування відбувається у триденний термін після закриття оперативно-розшукової справи.

У випадку відмови суду у задоволенні клопотання проведення оперативно-розшукового заходу припиняється, а здобута інформація в повному об'ємі незалежно від її змісту та її матеріальні носії підлягають знищенню. Прокурор, який погодив постанову суб'єкта оперативно-розшукової діяльності про проведення оперативно-розшукового заходу, несе персональну відповідальність за фактичне знищення здобутої інформації та її матеріальних носіїв, а також відновлення тимчасово обмежених прав і свобод людини, про що інформує суд, який відмовив у задоволенні клопотання, протягом 24 годин з моменту винесення ухвали суду щодо відмови в наданні дозволу на проведення оперативно-розшукового заходу.

8. У разі виникнення необхідності вжиття невідкладних заходів для усунення небезпеки або загрози застосування сили проти

особи, або здійснення інших протиправних дій, аудіо контроль місця проживання, роботи, перебування особи, аудіо контроль особи, відео контроль місця проживання, роботи, перебування особи, відеоконтроль особи, візуальне спостереження за особою; дистанційне спостереження за особою; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, якими користується особа, зняття інформації з електронних інформаційних систем, якими користується особа, контроль за телефонними розмовами особи; контроль кореспонденції, відправлень особи, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу особи можуть проводитися на підставі письмової заяви цієї особи, без дозволу суду і погодження прокурора, та контролюватися відповідним суб'єктом оперативно-розшукової діяльності.

9. Оперативно-розшуковий захід, передбачений пунктом 7 частини другої цієї статті, застосовується з метою запобігання, виявлення, припинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, що вчиняється у складі організованих форм злочинної діяльності, а також у разі загрози національній безпеці України, миру і безпеці людства й для встановлення осіб, які такі діяння готують. У виключних випадках допускається застосування зазначеного заходу для розкриття злочинів середньої тяжкості, якщо іншими способами запобігти, виявити і припинити злочинну діяльність не можливо.

10. Клопотання про надання дозволу на проведення оперативно-розшукового заходу, постанова про проведення оперативно-розшукового заходу складаються на кожну особу окремо та можуть містити кілька оперативно-розшукових заходів.

Акцентуємо увагу на тому, що вже давно настав час для прийняття нового закону, який би урегульовував негласну роботу та оперативно-розшукову діяльність спеціальних суб'єктів, натомість спостерігається безперервне внесення змін і доповнень у відомчі нормативно-правові акти, що не вирішує проблему по суті.

В підсумку сподіваємося, що політичні зміни в державі вплинуть на інтенсивність реформування нормативно-правового забезпечення правоохоронної діяльності з метою приведення його у відповідність до належних стандартів протидії сучасним злочинним тенденціям в Україні, зокрема і в сфері протидії торгівлею людьми.

Г. М. Лялюк,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології
діяльності в особливих умовах
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ШЛЯХИ ТА МЕТОДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ТОРГІВЛІ ДІТЬМИ, КОМЕРЦІЙНОЇ СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ДІТЕЙ, ВИКОРИСТАННЯ НАЙГІРШИХ ФОРМ ДИТЯЧОЇ ПРАЦІ

Діти – це особлива категорія, становище та благополуччя якої залежить не тільки від обсягів наявних ресурсів та інвестицій у їх розвиток, а й безпосередньо від дій та рішень сімей, суспільства, вибору пріоритетів політики держави щодо розподілу ресурсів. Адже саме від того, чи здоровими народжуються діти, в яких умовах вони виховуються і які можливості для розвитку мають, залежить, зрештою, майбутнє.

Разом з тим кожна країна має свої специфічні проблеми, пов'язані з особливостями політичного та інституційного середовища, соціально-економічного розвитку, які прямо чи опосередковано впливають на становище дітей та визначають можливості забезпечення для них гідних умов життя та розвитку.

За даними Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ), щороку 1 млн. 200 тис. дітей потерпають від торгівлі людьми.

В усьому світі дітей примушують виконувати роботу, яка шкодить їхньому психологічному та фізичному здоров'ю та позбавляє їх дитинства.

Стаття 2. Факультативного протоколу Конвенції ООН про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії визначає торгівлю дітьми як «будь-який акт або угоду, внаслідок яких дитина передається будь-якою особою або будь-якою групою осіб іншій особі або групі осіб за винагороду або інше відшкодування».

(Факультативний протокол ратифіковано Законом від 03.04.2003 № 716-IV (716-15). ВВР. 2003. № 29, ст. 226) [1].

Це визначення більш загальне, ніж передбачене Протоколом До Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, але акцентує увагу на наявності самого акту передачі дитини за винагороду навіть без мети експлуатації.

Під експлуатацією дитини в цій статті слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо.

Усунення різних видів дитячої депривації, забезпечення повноцінних умов для розвитку кожної дитини можливо завдяки впровадженню ефективних і прозорих політичних інструментів та створенню повноцінного інституціонального середовища. Особливої уваги потребує питання моніторингу стану та протидія використанню дитячої праці, оскільки із входженням України у європейський простір створюються як додаткові можливості для зниження рівня використання дитячої праці, так і посилюються песимістичні очікування щодо значного розширення її використання, в тому числі і у найгірших формах. Адже саме безробіття, низький рівень заробітної плати та бідність є головними причинами, що змушують батьків і дітей шукати шляхи збільшення доходів родини за рахунок дитячої праці.

У зоні особливого ризику щодо незаконного використання дитячої праці, особливо у її найгірших формах, перебуває населення, що проживає на окупованих територіях, а також значна кількість внутрішньо переміщених осіб.

Статистичні дані свідчать, що на даний час в Україні продовжується використання дитячої праці, в тому числі її найгірших форм: 4,4% дітей у віці 5–14 років залучені до трудової діяльності, 5% дітей у віці 7–14 років поєднує відвідування школи і трудову діяльність.

У секторальному аспекті праця дітей використовується у сільському господарстві, будівельній діяльності, сфері послуг, вуличній праці (діти поширюють рекламні матеріали, беруть участь у маркетингово-збутових кампаніях, працюють на мийках машин, займаються збутовою діяльністю в кіосках), найгіршими формами дитячої праці залишається дитяча порнографія, комерційна сексуальна експлуатація дітей, використання дітей у наркобізнесі, примусове жебрацтво як наслідок торгівлі людьми тощо [2].

Наслідки для дітей, які потрапили у ситуацію торгівлі людьми, у більшості випадків украй руйнівні. Вони стикаються з багатьма медичними, психологічними, соціальними і економічними проблемами, потребують довгострокової реабілітації та реінтеграції. У залежності від віку, індивідуальних та психологічних особливостей дитини, перебування в ситуації торгівлі людьми може стати специфічною психічною травмою та призвести до виникнення гострих реакцій на стрес та посттравматичного стресового розладу. Становище дітей, звільнених із ситуації торгівлі людьми, нині залишається досить важким і скрутним.

Ключовими напрямками для покращання ситуації є проведення постійного моніторингу становища дітей, які тривалий час перебувають в складних життєвих обставинах, повноцінна інтеграція таких дітей у життя суспільства та підвищення їхньої соціальної активності [3, с. 48].

Значна роль у підвищенні рівня обізнаності дітей, батьків, педагогів, громадськості щодо негативних наслідків торгівлі дітьми відводиться практичним психологам та соціальним педагогам. Саме вони на високому професійному рівні можуть здійснити не лише профілактичну і консультаційну, а й психотерапевтичну роботу з дітьми та підлітками, які зазнали фізичного і психічного насильства, стали жертвами торгівлі людьми.

Профілактична робота з учнівською та студентською молоддю є одним з основних напрямів соціально-педагогічної роботи з протидії торгівлі людьми.

У соціальному контексті профілактика торгівлі дітьми – це діяльність суб'єктів соціальної сфери з упровадження системи

заходів, спрямованих на виявлення і попередження торгівлі дітьми шляхом забезпечення оптимальних умов, що сприяють мінімізації та подоланню руйнівного впливу на особистість чинників торгівлі людьми.

У своїх дослідженнях, присвячених соціальній профілактиці торгівлі людьми, Л. Г. Ковальчук, К. Б. Левченко, І. М. Трубавіна зазначають:

1) первинна профілактика має інформаційний характер задля підвищення обізнаності учнівської молоді про наявність проблеми торгівлі людьми, шляхи запобігання, правила безпечної поведінки, діяльність органів державної влади, громадських і міжнародних організацій у цій сфері та формування сприйняття цієї проблеми як актуальної для кожної особи, її найближчого оточення та країни загалом. Цільовою групою первинної профілактики є вся учнівська молодь країни;

2) вторинна профілактика передбачає комплекс послуг, спрямованих на роботу з особами групи ризику для зниження ступеня їх уразливості потрапляння в ситуації торгівлі людьми та створення сприятливих умов для підвищення ефективності їх життєдіяльності. Цільова група вторинної профілактики – учнівська молодь групи ризику потрапляння в ситуації торгівлі людьми;

3) третинна профілактика спрямована на запобігання повторного потрапляння в ситуацію торгівлі людьми особи, яка постраждала від торгівлі людьми. Цільовою групою послуг третинної профілактики є молоді люди, які постраждали від торгівлі людьми, і члени їх сімей [4, с. 104].

Поширеними методами і формами первинної профілактики торгівлі людьми є інформування, навчання, консультування, робота в громаді, лекції, конференції, батьківські збори, батьківські лекторії, тематичні дні (тижні, декади, місячники), соціальна реклама тощо.

Вторинна профілактика торгівлі дітьми проводиться з метою формування навичок безпечної поведінки у дітей групи ризику та їхніх батьків, готовності звертатися до органів державної влади та громадських організацій, формування навичок само-допомоги.

Вона, як і первинна, також спрямована на формування сприйняття проблеми торгівлі людьми як актуальної для кожної особи, її найближчого оточення та країни в цілому, а також формування толерантного ставлення до постраждалих від торгівлі людьми.

Основними завданнями вторинної профілактики є: своєчасне виявлення представників груп ризику; формування знань про явище торгівлі людьми (зокрема, тенденції в розвитку проблеми, ризики, шляхи потрапляння та визволення, наслідки), правила безпечної поведінки, установи та організації, котрі працюють у сфері протидії торгівлі людьми; формування знань про законодавство у сфері протидії торгівлі людьми, можливості для реабілітації та реінтеграції постраждалих від торгівлі людьми, а також покарання злочинців; формування громадянськості, самоповаги, відповідальності за своє життя; формування життєвих умінь і навичок безпечної поведінки з метою уникнення ситуацій торгівлі людьми; формування конструктивних життєвих навичок та стратегій поведінки (зокрема, внутрішній самоконтроль поведінки, асертивна поведінка, розвиток активності).

Вторинна профілактика торгівлі людьми організовується за допомогою таких методів і форм роботи, як інформування, переконання, роз'яснення, вправи, драматизація, приклад, тренінги, лекції, семінари, аналіз конкретних ситуацій, рольові та моделюючі ігри тощо.

Основними завданнями третинної профілактики є: усунення чинників, які сприяли потраплянню в ситуацію торгівлі дітьми, через перенавчання, підвищення соціального статусу, підготовку дитини та її оточення до виходу зі складної життєвої ситуації; інформування про законодавство у сфері протидії торгівлі людьми, можливості для реабілітації та реінтеграції осіб, постраждалих від торгівлі людьми, а також покарання злочинців; формування знань про установи та організації, котрі працюють у сфері протидії торгівлі людьми та формування готовності батьків, дітей звертатись до них за необхідними послугами, а також надання допомоги у встановленні контактів з ними; формування конструктивних життєвих навичок та стратегій поведінки (зокрема, внутрішній

самоконтроль поведінки, асертивна поведінка, розвиток активності, формування об'єктивної самооцінки, громадянськості, самоповаги, відповідальності за своє життя).

Найуживанішими методами третинної профілактики торгівлі дітьми є переключення і перенавчання, створення виховних ситуацій, показ перспектив, заохочення, інформування, переконання, включення в різноманітні види діяльності тощо. Третинна профілактика, в основному, проходить у формі індивідуальної роботи та передбачає тривалу комплексну роботу.

Важливою складовою кожного етапу є організація, координація профілактичної роботи та управління нею. Ефективність профілактики торгівлі людьми в навчальному закладі можлива в разі виконання певних умов: проведення послідовної комплексної роботи з дітьми з урахуванням чинників поширення торгівлі дітьми та її наслідків для розвитку особистості, здійснення систематичної інформаційно-просвітницької роботи з батьками, підготовка педагогічних працівників до профілактики торгівлі людьми, налагодження взаємодії між різними суб'єктами профілактики торгівлі людьми.

Перспективними напрямками подолання дитячої праці, торгівлі дітьми в умовах євроінтеграції слід вважати розробку спільних програм, співпраці превентивних та тактичних дій щодо допрофесійної та професійної підготовки молоді, позашкільної діяльності та організації дозвілля дітей, розвитку інституту тимчасової опіки та інспектування для групи дітей із сімей ризику, виховання суспільної свідомості та соціально-психологічного супроводу дітей, що стали жертвами трудового насильства.

1. Конвенція ООН про права дитини. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_021

2. Торгівля людьми – сучасне рабство. URL: <https://www.unian.ua>

3. Запобігання торгівлі людьми та експлуатації дітей: навчально-методичний посібник / К. Б. Левченко, О. А. Удалова, І. М. Трубавіна та ін.; заг. ред. К. Б. Левченко та О. А. Удалової. К.: «Міленіум», 2005. 210 с.

4. Соціально-педагогічні основи протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей: навч.-метод. посібник / К. Б. Левченко, Л. Г. Ковальчук, О. А. Удалової та ін. *Агентство «Україна»*. К., 2011. 292 с.

А. В. Мовчан,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СПОСІБ ВИЯВЛЕННЯ І ФІКСАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Згідно з інформацією Міжнародної організації праці (МОП) 21 млн осіб у світі залучені до примусової праці, яка приносить дохід у розмірі 150 млрд доларів США на рік. Наразі цей злочинний бізнес випереджає прибуток від торгівлі зброєю і наближається до прибутковості від наркоторгівлі [1].

За даними дослідження, проведеного на замовлення Міжнародної організації з міграції (МОМ), понад 230 тис. українців постраждали від торгівлі людьми за період з 1991 року, що робить Україну однією з основних країн походження постраждалих від сучасного рабства в Європі. Головними країнами призначення «живого товару», як правило, є Туреччина, Об'єднані Арабські Емірати, Ізраїль, Російська Федерація та країни Європейського Союзу [2].

Відповідно до аналізу кримінальних проваджень, відкритих у 2019 році, вперше за видами експлуатації громадян трудова експлуатація перевищила сексуальну. Зокрема, однією з резонансних справ є так звана «справа моряків». Працівники Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Національної поліції України (ДБЗПТЛ НПУ) встановили осіб, які під приводом працевлаштування за кордоном переміщували громадян України до Туреччини або Греції, де потерпілих втягували в злочинну діяльність. За останніми даними понад 270 українців затримано як екіпажі яхт або прогулянкових катерів, якими перевозили групи нелегальних мігрантів з Туреччини до Греції та Італії, за що вони отримали суворі вироки суду в цих країнах [3].

У листопаді 2018 року працівниками ДБЗПТЛ НПУ припинено діяльність етнічної міжрегіональної організованої злочинної

групи, члени якої підшукували малозабезпечених громадян та вербували їх під приводом працевлаштування на території Одеської області. За результатами проведених оперативними підрозділами заходів з фактичного «полону» було визволено 94 особи [4].

У травні 2019 року працівники УБЗПТЛ ГУНП у Запорізькій області провели шість одночасних обшуків в місцях незаконного утримання людей – так званого Центру з реабілітації осіб з наркотичною чи алкогольною залежністю та літніх людей, в якому утримували близько 80 осіб різного віку та статі. У більшості випадків ініціаторами «лікування» ставали родичі, які сплачували на банківські картки за утримання від 8 до 12 тисяч гривень на місяць за одну людину. Фігуранти під виглядом працівників поліції приїжджали до громадян, забирали потерпілих нібито до відділення поліції та привозили до приміщень центру [5].

Нещодавно ДБЗПТЛ НПУ припинено діяльність злочинного угруповання, яке протягом 2016-2019 рр. у м. Києві під виглядом надання посередницьких послуг із працевлаштування за кордоном, шахрайським шляхом заволоділо грошовими коштами на суму майже 4,5 млн. гривень близько 400 громадян України [6].

Необхідно зазначити, що методи та способи вчинення злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, постійно змінюються в залежності від змін у попиті клієнтів або у відповідь на зміну тактики правоохоронців.

Актуальність проблеми виявлення фактів торгівлі людьми посилюється також латентністю зазначених злочинів, специфікою їх вчинення, особливостями отримання первинної інформації щодо фактів торгівлі людьми, складністю документування протиправної діяльності.

У нинішніх умовах актуальною залишається проблема вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення оперативних підрозділів БЗПТЛ щодо протидії злочинам, пов'язаним з торгівлею людьми. Упровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у сферу протидії транснаціональної злочинності пов'язано з використанням сучасних програмних та технічних засобів, започаткуванням у ДБЗПТЛ НПУ систем кримінального аналізу та аналізу ризиків, удосконаленням організації отримання, обробки і передачі інформації.

Зокрема, протягом 2014–2016 рр. представництво МОМ в Україні за підтримки Державного департаменту США розпочало пілотний проект міжнародної технічної допомоги «Розвиток системи кримінального аналізу та аналізу ризиків, сумісної зі стандартами Європейського Союзу, у структурах правоохоронних органів України, що протидіють злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми».

Головне завдання проекту полягає в зміцненні механізмів попередження, виявлення, документування та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, а також налагодженні механізмів моніторингу криміногенної ситуації, що пов'язана з протидією торгівлі людьми, обміну інформацією на державному, регіональному та міжнародному рівнях стосовно тенденцій та ризиків у цій сфері [7].

З метою виявлення ознак торгівлі людьми оперативні підрозділи ДБЗПТЛ здійснюють пошук первинної інформації, до якої відносяться:

- звернення і заяви громадян. Вони можуть надходити як безпосередньо від осіб, що постраждали від злочинних дій торговців людьми, так і від громадян, яким стало відомо про обставини правопорушення;

- повідомлення на телефони «гарячої лінії» або «телефони довіри». Трапляються ситуації, коли постраждали особи перебувають за межами країни, але бажають залишити повідомлення. Окрім того, деякі особи побоюються офіційно звертатися до правоохоронних органів, але готові анонімно повідомити певну інформацію;

- інформація, отримана з оперативних джерел. Її ефективність полягає в тому, що вона надходить безпосередньо від джерел, які мають доступ до злочинного середовища, а тому можуть у найбільш повному обсязі надати відомості, що становлять оперативний інтерес;

- інформація, отримана від структурних підрозділів Національної поліції. Окрім підрозділів БЗПТЛ інформацією щодо торгівлі людьми, у розрізі різних сфер діяльності громадян можуть володіти представники інших структурних підрозділів поліції (зокрема, протидії наркозлочинності, боротьби з організованою

злочинністю, кіберполіції, міжнародного поліцейського співробітництва тощо);

- інформація від інших суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми: Мінсоцполітики; МЗС; МОЗ; Держприкордонслужби; міграційної служби; СБУ; облдержадміністрацій; центрів, які надають допомогу постраждалим від торгівлі людьми; органів місцевого самоврядування; підприємств, установ та організацій, які здійснюють свою діяльність у сфері надання допомоги постраждалим; громадських організацій та окремих громадян;

- інформація, отримана із засобів масової інформації, мережі Інтернет, оголошень, розміщених у місцях великого скупчення людей;

- інформація, отримана від посольств, консульств та правоохоронних органів іноземних держав. З урахуванням транснаціонального характеру торгівлі людьми велике значення для боротьби з такими злочинами відіграє міжнародне співробітництво. Сліди протиправної діяльності злочинних груп можуть знаходитися на території різних держав і виявлятися їх органами правопорядку;

- інформація, отримана від громадських (неурядових) організацій, у тому числі міжнародних. На сьогодні в Україні сформована широка мережа громадських (неурядових) організацій, серед яких представлені і міжнародні об'єднання, які спеціалізуються на запобіганні та протидії торгівлі людьми. Такі організації та їх осередки діють у переважній більшості регіонів України;

- інформація, отримана у ході документування суміжних кримінальних правопорушень. Ознаки міжнародного трафіка досить часто присутні поряд з іншими суміжними злочинами, при виявленні яких необхідно з'ясовувати можливу інформацію про факти торгівлі людьми.

Особливості виявлення фактів торгівлі людьми з метою трудової експлуатації полягають у наступному:

- 1) необхідно організувати постійне вивчення кримінальних проваджень, відкритих за ст. 190 (шахрайство) Кримінального кодексу України;

- 2) в Україні все частіше фіксуються випадки внутрішньої торгівлі людьми з метою трудової експлуатації, а також коли

Україна виступає, як країна призначення. Громадян зазвичай експлуатують на будівництві, у сільському господарстві, жебрацтві, тощо;

3) доцільно приділяти увагу кримінальним провадженням, відкритим за ст. 172 (грубе порушення законодавства про працю) Кримінального кодексу України;

4) слід ужити заходів щодо залучення негласних працівників, які здатні отримувати необхідну оперативну інформацію про осіб, причетних до вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми.

Практика свідчить, що у більшості випадків для організації торгівлі людьми злочинці здійснюють пошук та вербування якомога більшої кількості майбутніх жертв. У таких умовах, як правило, торговцями «живим товаром» широко використовуються можливості засобів масової інформації та мережі Інтернет, зокрема:

- використання ЗМІ та мережі Інтернет для розміщення оголошень про намір/можливість здійснити продаж людини;

- використання ЗМІ та мережі Інтернет для вербування осіб, які в подальшому стають жертвами злочину, передбаченого ст. 149 КК України;

- використання можливостей мережі Інтернет для подальшої сексуальної експлуатації осіб, які стали жертвами торгівлі людьми;

- здійснення комунікації між учасниками злочинних угруповань, а також між злочинцями та їх жертвами із використанням різного роду Інтернет-месенджерів;

- використання можливостей мережі Інтернет для конспірації злочинної діяльності.

У зв'язку з цим, одним із актуальних завдань правоохоронних органів є здійснення постійного моніторингу ЗМІ, мережі Інтернет (у тому числі соціальних мереж) з метою виявлення пропозицій працевлаштування за кордоном, роботи у сфері розваг, модельного бізнесу, в ескорт-агенціях, консумації, участі у фотосесіях, надання послуг сексуального характеру, надання візової підтримки, торгівлі органами, супроводження процесів усиновлення, сурогатного материнства тощо.

Водночас слід мати на увазі, що інформація, яка розміщена в мережі Інтернет, практично не потрапляє до зони правового

регулювання. Інформація кримінального характеру може бути розміщена на сайтах, які належать як юридичним, так і фізичним особам. Інформаційний сайт може фізично розміщуватись на комп'ютері, що знаходиться на іншому континенті, але при цьому забезпечується доступ до нього по всій території країни.

До завдань оперативних підрозділів подальшого характеру відносяться такі, як: виявлення і усунення причин і умов, що сприяють учиненню торгівлі людьми; забезпечення оптимальних умов для проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій в межах кримінального провадження; ужиття заходів по забезпеченню відшкодування матеріальних збитків, заподіяних злочинною діяльністю.

При плануванні заходів по оперативно-розшуковій справі необхідно передбачити комплекс оперативно-розшукових та оперативно-технічних заходів, зокрема:

- придбання джерел оперативної інформації у злочинному середовищі та безпосередньому оточенні фігурантів;
- здійснення оперативно-технічних заходів для встановлення всіх учасників та їх намірів;
- здійснення візуального спостереження за фігурантами з метою забезпечення контролю за їх переміщенням, встановлення злочинних зв'язків, місць переховування та зберігання майна, здобутого злочинним шляхом;
- використання заздалегідь ідентифікованих (помічених) або несправжніх (імітаційних) засобів з метою встановлення невідомих фактів злочинної діяльності та способів вчинення злочинів.

Викриттю злочинної діяльності може сприяти й налагодження постійного обміну інформацією з підрозділами Державної прикордонної служби України про факти затримання осіб під час спроби незаконного перетину державного кордону (у випадках, коли вони вивозяться за кордон за підробленими документами або взагалі без таких документів), оскільки це дозволяє своєчасно встановити обставини, пов'язані з їх вивезенням.

Як свідчить практика, при оперативному документуванні злочинних дій осіб, які займаються торгівлею людьми, найбільш ефективним є здійснення аудіо-, відеоконтролю особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних

інформаційних мереж згідно з положеннями статей 260, 263–265 КПК України.

Крім того, оперативні підрозділи можуть здійснювати спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відеоконтроль місця згідно з положеннями статей 269, 270 КПК України, здійснювати установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу.

Оскільки факти продажу людей здійснюються на території інших країн, до того ж готівковими коштами, під час опитування потерпілих слід з'ясовувати, що саме відомо їм про таку оплату. До 2013–2014 рр. учасники злочинних угруповань переважно використовували безготівкові форми розрахунків через банки, за системами переказів «Western Union», «Money Gram», «Web Money», наразі ж віддали перевагу системі «Hawala» та розрахункам через офшорні зони.

Реалізацію наявних оперативно-розшукових матеріалів необхідно проводити після встановлення достовірних даних про реальний механізм торгівлі людьми у кожному конкретному випадку, фактичну участь у злочинних діях всіх причетних до них осіб, у тому числі й службових осіб державних органів, установ, організацій, за допомогою яких здійснювалася така торгівля. Найбільш оптимальним варіантом реалізації наявних оперативно-розшукових матеріалів є затримання злочинців на «гарячому», зокрема, при вивезенні людей за кордон за підробленими документами чи взагалі без них або поза пунктами пропуску через державний кордон України, під час отримання коштів за проданих людей, наприклад, готівкою, за банківським переказом, з використанням міжнародних платіжних систем або при перетині кордону кур'єра з іноземною валютою, коли кошти за проданих людей отримані за кордоном.

1. Торгівля людьми та трудова експлуатація перетворюються на чуму XXI століття. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/press-release/434859.html>.

2. Протидія торгівлі людьми. URL: <http://iom.org.ua/ua/protidiya-torgivli-lyudmi>.

2. У минулому році поліцейські припинили 9 спроб продажу дітей. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/torgivlya-lyudmi/u-minulomu-roczy-policzejski-pripinili-9-sprob-prodazhu-ditej-Igor-malaxov/>

3. Упродовж 2018 року поліцейськими виявлено майже 300 кримінальних правопорушень у сфері торгівлі людьми. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/torgivlya-lyudmi/sergij-knyazjev-uprodovzh-2018-roku-policzejskimi-viyavleno-majzhe-300-kriminalnix-pravoporushen-u-sferi-torgivli-lyudmi/>

4. Столичні слідчі просять відгукнутися тих, хто постраждав від трудової експлуатації на Одещині. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/torgivlya-lyudmi/stolichni-slidchi-prosyat-vidguknutisya-tix-xto-postrazhdav-vid-trudovoji-ekspluatacziji-na-odeshhini/>

5. На Запоріжжі поліцейські викрили діяльність «реабілітаційного центру». URL: <https://www.npu.gov.ua/news/torgivlya-lyudmi/na-zaporizhzhii-policzejski-vikrili-diyalnist-reabilitacijnogo-czentru/>

6. Поліцейські викрили шахраїв, які ошукали громадян на 4,5 мільйони гривень. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/torgivlya-lyudmi/policzejski-vikrili-shaxrajiv-yaki-oshukali-gromadyan-na-4-5-miljoni-griven/>

7. У поліції запрацює новітня система кримінального аналізу. URL: https://mvs.gov.ua/ua/news/406_U_policii_zapracyu_novitnya_sistema_kriminalno_go_analizu_FOTO_VIDEO.htm

Н. О. Пряхіна,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних дисциплін
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ),*

В. М. Дяк,

здобувач вищої освіти
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ (ОПИТУВАННЯ) НЕПОВНОЛІТНІХ ЗА МЕТОДИКОЮ «ЗЕЛЕНА КІМНАТА»

Допит неповнолітніх є одним із проблематичних слідчих розшукових дій, адже він включає у себе не тільки процесуальні особливості, а й психологічні. Процесуальний порядок проведення допиту неповнолітнього передбачений у ст. 226 КПК, а також у ст. 356 КПК передбачені особливості допиту малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого [1]. Проте, якщо процесуальні особливості є чітко зазначені у КПК, то психологічні – ні. Проблематика даного питання полягає у тому, що суб'єкт допиту

є психологічно не сформованим, і будь-який натиск на нього може призвести до замкнутості дитини у собі.

Для того, щоб полегшити налагодження психологічного контакту з неповнолітнім під час допиту, законодавець намагався втілити у реальність законопроект про проведення допиту у приміщенні, яке називається «зелена кімната». У 2012 р. була спроба офіційно впровадити системні зміни стосовно засад спілкування з дітьми, що потрапили у поле зору правоохоронних органів, оскільки на рівні відомчого документа «Інструкції з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей» 19.12.2012 р. № 1176 було вжито поняття «зелена кімната». Утім далі хід реформи у цьому напрямку зупинився, адже сьогодні згаданий документ втратив чинність, а у новій «Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України» 19.12.2017 р. № 1044 таке поняття взагалі відсутнє. Проте, у нашій країні юридичну силу мають не лише українські НПА, а й міжнародні, які регламентують проведення допиту у даній кімнаті. Фундаментальні підвалини такого правосуддя були закладені ще в 1985 р. разом з прийняттям Мінімальних стандартів ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»), а згодом у 1989 р. Конвенції про права дитини. Передусім «Пекінські правила» зобов'язують компетентні органи державної влади «поважати правовий статус неповнолітнього, сприяти його благополуччю та уникати спричинення шкоди з урахуванням обставин справи» [2].

«Зелена кімната» – це спеціально обладнане приміщення у відділках поліції, яка призначена для допиту неповнолітніх. Вона допомагає дітям відчувати затишну, доброзичливу атмосферу, сприяє відкритому/довірливому спілкуванню/діалогу з дорослими. Як засвідчує досвід, діти в таких кімнатах краще ідуть на контакт [3, с. 25].

Для того, щоб провести допит дитини, потрібно мати досвід спілкування та розуміти дитячу психологію. Окрім цього, необхідно мати навички критичного мислення, а для спілкування використовувати слова й аргументи зрозумілі та переконливі. Важливо бути добре підготовленим до всіх можливих реакцій та відповідей на поставлені запитання і не губитись у певних ситуаціях. Вважається, що найкраще доручити проведення допиту дитини

психологу, який є штатним працівником «зеленої кімнати». Під час допиту неповнолітнього слід враховувати багато моментів, до яких зокрема належить стать особи, яка проводить допит: у практичній діяльності якщо психолог і дитина однієї статі – це дає змогу отримати більшу кількість інформації. Слід враховувати рівень розвитку та рівень мови дитини, її пізнавальну здатність, можливі проблеми (наприклад, дитина зі специфічними потребами) або її специфічні медичні діагнози. Також необхідно зважати на культурні відмінності сім'ї, душевний стан дитини та її бажання брати участь у розмові [4, с. 9].

Допит дітей потребує ретельної та ґрунтовної підготовки, яка дозволить не лише отримати необхідні свідчення для з'ясування обставин справи, але й зменшити психологічне травмування дитини в процесі допиту. Необхідно завчасно з'ясувати вікові та індивідуально-типологічні особливості дитини, соціальну ситуацію її розвитку. Для цього необхідно поспілкуватися з батьками, сусідами, іншими людьми місцем проживання дитини (вихователями, медичними та соціальними працівниками), які можуть надати інформацію про сім'ю та стосунки, що в ній склалися, отримати та узагальнити незалежні характеристики.

У практичній діяльності допит дитини має відбуватися у декілька етапів:

1. Збирання інформації та фактів про подію, що сталася за участі неповнолітнього;

2. Безпосередньо розмова із дитиною, яка відбувається у декількох фазах (1 – попередня фаза; 2 – вступна фаза; 3 – фаза вільної розповіді; 4 – фаза детальних запитань; 5 – заключна фаза) [5, с. 83].

Важливо пам'ятати, що кожен із фаз етапу «безпосередньої розмови із дитиною» не повинен перевищувати 1 годину, адже це психологічно виснажує дитину. Чим молодшою є дитина, тим коротшою повинна бути тривалість процесуальних дій за її участі.

Діти – це окрема частина суспільства, якій притаманні особлива поведінка, своєрідні життєві стереотипи, що забезпечують її розвиток і становлення та перетворення в дорослу частину суспільства. У наслідок свого становища діти потребують особливого підходу, соціального захисту та поваги до їхніх прав. Допит дитини, яка потерпіла від злочину чи стала свідком є складним процесом, що вимагає особливого підходу та особливих навичок від ін-

терв'юера. Володіння цими навичками та використання спеціальних методик дасть змогу отримати від дитини достовірні і правдиві свідчення та, найважливіше, зменшити психологічну травматизацію дитини в процесі опитування.

Зелена кімната, перш за все, сприяє зменшенню психологічної травматизації дитини. Опитування проводить одна уповноважена особа у зручно обладнаній кімнаті, це свідчить про те, що дитина почуває себе у безпеці, а також забезпечується почуття конфіденційності, що викликає у дітей відкритість та почуття захисту. У більш обладнаних кімнатах, зазвичай, є присутній прозорий стіл, для того щоб оцінювати та слідкувати за поведінкою дитини під час допиту, тобто вона може проявляти рухи, які свідчать про замкнутість, тривогу, занепокоєння тощо. Важливим елементом опитування є наявність відокремленої кімнати, її ще називають «технічною кімнатою», де всі заінтересовані особи (адвокат, прокурор та ін.) можуть спостерігати та прослуховувати дане інтерв'ю, а також спілкуватися із особою, яка проводить інтерв'ю через систему зв'язку. Якщо є проблеми із відображенням певних подій, які дитина бачила, вона може відобразити інформацію, шляхом малювання або показати за допомогою анатомічних іграшок, які знаходяться в кімнаті. А також може застосовуватись методика програмування ситуації.

Отже, зелена кімната з психологічної точки зору, полягає у соціальному і правовому захисті дітей, повторній травматизації та документуванні злочинної діяльності. Така кімната носить індивідуальний підхід до кожної дитини з огляду на вік та ступеня розвитку дитини. Зелена кімната – це кімната, яка створює гармонію та затишок для дітей, де діти себе почувають «як у дома» – затишно та доброзичливо, а також відкрито спілкується із дорослими. Такі кімнати спонукають дітей іти на контакт.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України редакція від 12.05.2016 р. UPL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

2. Мінімальні стандарти ООН, що стосуються відправлення здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила) від 29.11.1985 р. UPL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211

3. «Зелені кімнати»: рекомендації до обладнання / Н. П. Бочкор, О. В. Даценко, К. Б. Левченко та ін. К.: ТОВ «Агентство Україна», 2012. 28 с.

4. Бочкор Н. П., Цільмак О. М., Швед О. В., Луценко Л. О. «Зелені кімнати»: психологічні особливості організації роботи з дітьми / Харківський національний університету внутрішніх справ; Одеський державний університет внутрішніх справ. *Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла стро-да-Україна». Кримінологічна асоціація України*. К., 2012. 112 с.

5. Пурас Д., Калашник О., Кочемировська О., Цюман Т. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство. К.: ФОП КЛИМЕНКО. 2015. 114 с.

Т. В. Рудий,

кандидат технічних наук, доцент,
в. о. доцента кафедри інформаційного
та аналітичного забезпечення
діяльності правоохоронних органів
(Львівський державний університет
внутрішніх справ),

О. І. Зачек,

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
(Львівський державний університет
внутрішніх справ),

Я. Ф. Кулешник,

кандидат технічних наук, доцент,
в.о. доцента кафедри інформаційного
та аналітичного забезпечення
діяльності правоохоронних органів
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ КОМП'ЮТЕРНИХ МЕРЕЖ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ У ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

В Україні виявленням та протидією торгівлі людьми займаються державні органи – Міністерство соціальної політики, Міністерство внутрішніх справ, Національна поліція, Державна прикордонна служба та низка громадських організацій. Заходи державної

міграційної політики мають полягати у тому, щоб досягти упорядкування міграційного простору країни і взяти під дієвий державний контроль усі міграційні процеси [1].

Хочемо, також наголосити на важливості системного підходу до розроблення нових концепцій у сфері протидії торгівлі людьми: науковий підхід, дослідження та аналітична робота – це той шлях, який дає реальний якісний результат, це основа прийняття подальших рішень та вироблення державних стратегій. Вагомий внесок у розв’язання цих задач внесе використання спеціалізованих комп’ютерних мереж (СКМ)

У межах даної публікації під поняттям СКМ будемо розуміти частину інформаційної системи (ІС) у якій забезпечується взаємодія між значною кількістю незалежних компонент, які, у свою чергу, можуть розглядатися як окремі локальні комп’ютерні мережі [2; 3].

Зважаючи на те, що СКМ за колом розв’язуваних задач, складу, архітектурі є системою неоднорідною, тому і система захисту інформації (ЗІ) повинна бути неоднорідною. Неоднорідність системи ЗІ полягає у наявності різних об’єктів захисту і, як наслідок, різних вимог до ЗІ у кожній незалежній складовій, якій притаманні тільки її критичні інформаційні активи, програмно-апаратні засоби, моделі загроз і різні політики інформаційної безпеки (ПІБ).

Автори пропонують використати адаптивний підхід до захисту периметру та інформаційних активів СКМ, який дає можливість контролювати практично усі загрози і своєчасно реагувати на них, аналізувати умови, які призводять до їх виникнення. Інтегральною характеристикою, яка об’єднує усі компоненти, є ПІБ призначена враховувати властивості загроз, об’єкта атаки та каналу реалізування атаки [4].

СКМ мають свою типову архітектуру, яка включає чотири рівні: рівень прикладного програмного забезпечення (ППЗ) – рівень взаємодії з користувачем; рівень системи управління базами даних (СУБД) та Web-сервери – рівень збереження і оброблення даних у СКМ; рівень операційної системи (ОС) – рівень обслуговування СУБД і ППЗ; мережевий рівень – рівень взаємодії вузлів СКМ.

Розглянемо етапи здійснення атаки на СКМ. Перший, підготовчий етап полягає у пошуку передумов для здійснення атаки

коли зловмисник шукає уразливості в системі ЗІ. Використання цих уразливостей здійснюється на другому, основному етапі реалізування атаки. На третій, завершальній стадії, зловмисник завершує атаку і прагне приховати сліди вторгнення. Перший і третій етапи можуть бути атаками. У більшості випадків для розв'язання існуючих проблем у системі ЗІ використовуються часткові підходи, обумовлені, перш за все, поточним рівнем доступних ресурсів. Тільки суворий поточний контроль захищеності СКМ і адаптивний підхід, який забезпечує єдина ПІБ стосовно усієї ІС, дозволяють істотно знизити ризики інформаційної безпеки (ІБ).

Такий підхід до системи ЗІ у СКМ прийнято називати моделлю адаптивної мережевої безпеки (Adaptive Network Security Model, ANSM), який здатний контролювати практично усі загрози і своєчасно реагувати на них. Механізм взаємодії систем аналізу захищеності і виявлення атак моделі ANSM подано на рис. 1.

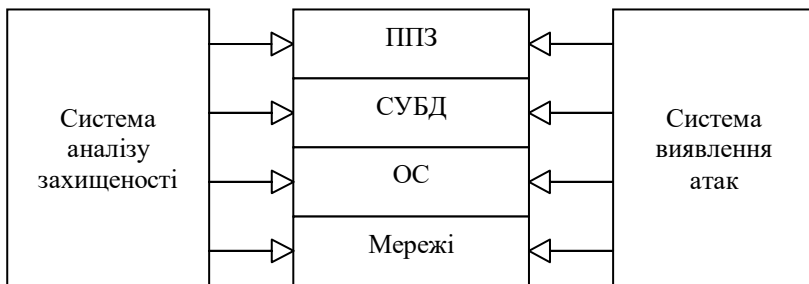

Рис. 1. Взаємодія систем аналізу захищеності і виявлення атак моделі ANSM

Адаптивний підхід до ЗІ дозволяє виявляти, контролювати ризики ІБ і реагувати на них у режимі реального часу, що передбачає запровадження системи менеджменту інцидентами інформаційної безпеки (СМІБ), ПІБ, традиційних засобів ЗІ, аудиту ІБ та моніторингу стану системи ЗІ [4].

Адаптивна система ЗІ складається з трьох основних елементів: технології аналізу захищеності; технології виявлення атак; технології управління інцидентами ІБ.

Технології аналізу захищеності – це технології виявлення вразливих місць у мережевому оточенні випереджаючи спроби її порушення і за технічним реалізуванням полягають у серії тестів з виявлення загроз на проникнення (є аналогічними до здійснення атак на СКМ). Така задача періодично виникає при зміні і оновленні компонент мережевого оточення, масштабування СКМ, зміні конфігурування ОС тощо.

Засоби аналізу захищеності працюють на першому етапі здійснення атаки. Вони запобігають самій можливості реалізування атаки, що знижує витрати на експлуатування засобів ЗІ. Найбільшого поширення набули засоби аналізу захищеності мережевих сервісів і протоколів, ОС, СУБД і Web-додатків, ППЗ.

Технології виявлення атак є процесом оцінювання підозрілих дій, які відбуваються в СКМ. Виявлення атак реалізується на підставі аналізу журналів реєстрації ОС і додатків, а також мережевого трафіку у реальному часі. Компоненти виявлення атак, які розміщені на вузлах або сегментах СКМ оцінюють рівні загроз.

Технології управління інцидентами ІБ – процес виявлення, аналізу та зменшення ризиків ІБ. Завдання управління інцидентами включає в себе створення набору заходів (засобів контролю), які дозволяють знизити рівень ризиків до допустимої величини.

Негативні наслідки широкого кола загроз (атаки і інсайдерські загрози) можна зменшити, використовуючи підхід до управління інцидентами ІБ, описаний у новому міжнародному стандарті ISO/IEC 27035 [5, 6].

Стандарт ISO/IEC 27035 «Інформаційні технології. Методи забезпечення безпеки. Управління інцидентами інформаційної безпеки» надає практичні рекомендації з виявлення, реєстрування і оцінювання випадків порушення ІБ, реагуючи на інциденти ІБ, зокрема, вводити відповідні інструменти контролю для їхнього запобігання, а також відновлення.

Інтегрування СМІБ у систему захисту СКМ дає ряд переваг: підвищення загального рівня ІБ; зменшення негативних наслідків реалізування загроз; посилення акценту на попередження інцидентів ІБ; призначення пріоритетів і збору даних; внесок в обґрунтування рішень щодо бюджету та ресурсів; надання додаткової інформації для розроблення ПІБ та супутньої документації.

Організація процесу управління інцидентами ІБ дозволить: гарантувати ЗІ в агресивному динамічному середовищі ризиків; оптимізувати витрати на системи ЗІ; забезпечити визначеність у тому, який рівень захисту інформаційних активів можна вважати прийнятним; керівництво зможе приймати правильні стратегічні рішення, на основі інформації про актуальні ризики; інтегрувати функції безпеки в усі аспекти управління ІС.

На основі запропонованого авторами підходу встановлено, що розв'язання проблем ІБ у СКМ вимагає застосування адаптивного механізму, який працює у режимі реального часу, адаптуються до постійно змінюваних умов мережевого оточення і володіє високою чутливістю до змін в інформаційній інфраструктурі.

1. Романюк М. Д., Смутчак З. В. Державна політика протидії торгівлі людьми в Україні та напрями її вдосконалення. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. Серія: економіка, управління та адміністрування № 2 (84). Житомир: Житомирський державний технологічний університет, 2018. С. 45–51.

2. Рудий Т. В., Кулешник Я. Ф., Сенік В. В. Протидія комп'ютерним злочинам: посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2016. 176 с.

3. Рудий Т. В., Живко З. Б., Руда О. І. Система менеджменту інформаційної безпекою в інформаційних системах. *Проблеми застосування інформаційних технологій правоохоронними структурами України та вищими навчальними закладами зі специфічними умовами навчання*: збірник наукових статей за матеріалами доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 22 грудня 2017 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2017. С. 330–336.

4. Рудий Т. В., Захарова О. В., Рудий А. Т. Політика інформаційної безпеки в інформаційних системах спеціального призначення. *Проблеми застосування інформаційних технологій, спеціальних технічних засобів у діяльності ОВС та навчальному процесі*: збірник наукових статей за матеріалами доповідей науково-практичної конференції (27 грудня 2013 року). Львів: ЛьвДУВС, 2014. С. 21–26.

5. Міжнародні стандарти ISO/IEC серії 27000. URL: <http://www.iso.org>

6. Середа В. В., Живко З. Б., Рудий Т. В. Нормативно-правові аспекти застосування міжнародних стандартів в системі управління безпекою підприємств. *Сучасні проблеми інформатики в управлінні, економіці, освіті та подоланні наслідків Чорнобильської катастрофи*: матеріали XVI Міжнародного наукового семінару / за наук. ред. М. М. Єрмошенка, І. Ю. Штулера. К.: Національна академія управління, 2017. С. 69–73.

Г. Я. Савчин,
кандидат юридичних наук,
заступник начальника відділу
організації наукової роботи
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ – СУЧАСНИЙ ПРОЯВ РАБСТВА

Останнім часом спостерігається зростання інтересу наукової спільноти до проблем, пов'язаних з торгівлею людьми. Її обговорюють також теоретики і практики, журналісти і громадські діячі, створюючи українські організації із залученням міжнародних експертів.

Історична ретроспектива торгівлі людьми свідчить про те, що це негативне явище існувало на всіх етапах розвитку людства, трансформувалося, але незмінним залишилося ототожнення «людини з товаром, рухомим майном».

Торгівля людьми здавна була пов'язана з рабством. Історія знає чимало форм рабства, які відрізняються між собою в залежності від історичного розвитку країни. Впродовж історії рабство було часто легалізованим, тобто людина була законним рабом. Рабовласницькі держави встановлювали закони, якими закріплювали становище рабів та регулювали торгівлю людьми.

Ознаки класичної моделі рабства були притаманні країнам Давнього Сходу, давньогрецькому суспільству, державі в період Римської імперії, окремим країнам епохи середньовіччя.

На початку XX століття правозахисники відстоювали права жінок з Великобританії, яких змушували до проституції в країнах континентальної Європи. Так заявився термін «біле рабство», який згодом поширився на загальне поняття торгівлі живим товаром.

В епоху глобалізації торгівля людьми набула інших ознак, таких як вербування, перевезення, передача, продаж, усиновлення (удочеріння) з метою експлуатації людини. Примітка до ст. 149 КК України дає роз'яснення, що слід розуміти під експлуатацією людини [1]. Це усі форми сексуальної експлуатації, примусове

надання послуг або примусова праця, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, примусова вагітність або примусове її переривання, примусове одруження, втягнення у злочинну діяльність, примусове зайняття жебрацтвом та ін.

У сучасних умовах торгівля людьми – рабство або звичай, подібні до рабства, набуває нових обрисів, розвивається й поширюється настільки ж широко як наркотики та контрабанда алкоголем та тютюновими виробами. Правозахисні організації розробили певні критерії визначення сучасного рабства. Це коли діяльність людини контролюється іншими особами за допомогою насильства або погроз його застосування і людина позбавлена можливості змінити ситуацію за власним бажанням, займається певною діяльністю, не отримуючи за неї платню, або отримує мінімальну оплату, що не покриває її побутових потреб. Сучасне рабство може торкнутися кожного, незалежно від віку, освіти, соціального статусу, статі, оскільки постраждалими є як чоловіки, так і жінки, а також діти, бідні і багаті, як в середині країни, так і за її межами.

Уповноважений Верховної Ради з прав людини Людмила Денісова у Міжнародний день боротьби за скасування рабства, який щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН відзначається 2 грудня, зазначила, що світові масштаби цієї проблеми вражають згідно з показниками Глобального індексу рабства (Global Slavery Index), майже 46 мільйонів людей у світі сьогодні можуть вважатися рабами, 25% з них – діти [2].

Україна плідно співпрацює у напрямку запобігання торгівлі людьми з міжнародними організаціями. Ратифіковано Законами України Конвенцію Ради Європи «Про заходи протидії торгівлі людьми», Протокол «Про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї», що доповнює Конвенцію ООН «Проти транснаціональної організованої злочинності», Факультативний протокол до Конвенції «Про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії» та ін. Особлива роль виявленню та протидії торгівлі людьми відведена Міністерству соціальної політики України, Міністерству внутрішніх справ, Національній поліції України, Державній прикордонній службі України та іншим громадським організаціям. На

законодавчому рівні прописані механізми отримання правової допомоги постраждалим від торгівлі людьми, визначено порядок встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, виплати їй одноразової матеріальної допомоги. Також функціонує Єдиний державний реєстр злочинів торгівлі людьми, створено Національну безкоштовну лінію з протидії торгівлі людьми та консультування мігрантів.

За даними Міжнародної організації міграції починаючи з 1991 року понад 230 тис. українців постраждали від торгівлі людьми [3]. Серед основних причин поширення торгівлі людьми в Україні експерти називають такі як важке економічне становище громадян і безробіття, затребуваність дешевої робочої сили за кордоном, незнання міграційного законодавства, недостатня поінформованість людей про ризики нелегальної трудової міграції, активна діяльність злочинних угруповань торгівлі людьми і недостатня протидія їм та ін.

Переважає трудова експлуатація, хоча почастишали випадки незаконного вилучення органів. Росія залишається основною країною призначення для торгівлі людьми з України. На другому місці – країни-члени Європейського Союзу – Польща, Італія, Німеччина, Греція, Чехія, Фінляндія, Австрія та ін.

У зв'язку з російською агресією на Донбасі значно зросла кількість осіб, які постраждали від внутрішньої торгівлі людьми. Фахівці Міжнародної організації з міграції відзначають, що внутрішньо переміщені особи є цільовою групою для недобросовісних посередників, які пропонують послуги з питань працевлаштування або еміграції. А люди, які були заручниками на непідконтрольних уряду України територіях, після втечі є надзвичайно уразливими, враховуючи загрози, пов'язані з їх поверненням додому [4].

Отже, протидія торгівлі людьми потребує системного підходу до боротьби з цим явищем. Насамперед необхідно вдосконалити національне законодавство та посилити кримінальну відповідальність за скоєння цього злочину, постійно брати активну участь у міжнародному співробітництві з протидії торгівлі людьми, надавати правову, психологічну і фінансову допомогу постраждалим, інформувати громадян по всій країні, озвучувати проблеми, пов'язані з торгівлею людьми на непідконтрольних уряду тери-

торіях України, такі як сексуальне насильство в регіонах Східної України, які страждають від конфлікту, трудова експлуатація, жебратство та ін. Департаменту Національної поліції, який займається боротьбою з торгівлею людьми і Державній прикордонній службі України розкривати злочинні угруповання і протидіяти цим злочинам.

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 26.06.2019).

2. Україна плідно працює у напрямку запобігання торгівлі людьми – Денісова. *Укрінформ*: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2592254-ukraina-plidno-pracue-u-napramku-zapobiganna-torgivli-ludmi-denisova.html> (дата звернення 02.07.2019).

3. Програма протидії торгівлі людьми. Представництво Міжнародної організації з міграції в Україні: веб-сайт. URL: <http://stoptrafficking.org/> (дата звернення 26.06.2019).

4. Палажій Г. В Україні почастишали випадки торгівлі людьми та рабства. Як не стати жертвою? URL: https://zik.ua/news/2017/03/28/v_ukraini_pochastishaly_vypadky_torgivli_lyudmy_ta_rabstva_yak_ne_staty_1069197 (дата звернення 27.06.2019).

Д. Б. Санакоєв,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ)

РЕАЛІЗАЦІЯ ОКРЕМИХ ФОРМ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У ПРОТИДІЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ЛЮДИНИ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

За даними управління ООН з наркотиків і злочинності, оприлюднених у щорічній Всесвітній доповіді щодо торгівлі людьми за 2016 рік [1], протягом останніх 10 років профіль виявлених жертв торгівлі людьми змінився. Попри те, що переважна більшість виявлених потерпілих, як і раніше – жінки, сьогодні спостерігається

стійка тенденція до зростання частки дітей і чоловіків у загальній кількості виявлених жертв, аніж десять років тому. Поряд зі значним збільшенням частки чоловіків серед виявлених жертв торгівлі людьми, збільшується їх частка у торгівлі людьми з метою експлуатації у формі примусової праці (примусового надання послуг). Зокрема, приблизно чотири з десяти жертв, виявлених лише у період між 2012 і 2014 роками, були продані для примусової праці, з яких 63% становили чоловіки [1, с. 6].

Подібна ситуація спостерігається і в Україні. Так, наприклад, питома вага чоловіків, які стали жертвами торгівлі людьми, у загальній кількості виявлених постраждалих зросла від 19% у 2006 році до 60% у 2016 році [2]. Основними формами експлуатації лишаються сексуальна та трудова, питома вага яких стабільно тримається у проміжку між 96% у 2004–2006 рр., до 98% у 2015–2016 рр., проте їх показники кардинально змінилися у бік примусової праці. Наприклад, із 2 794 (100%) виявлених постраждалих протягом 2014–2016 рр., жертвами сексуальної та трудової експлуатації стали 2 727 осіб, з яких: винятково жінки (152 особи або 5,6%) постраждали від сексуальної експлуатації, а 1067 жінок (41,4%) та 1508 чоловіків (58,6%) – від трудової [2]. Вказані дані абсолютно тотожні тенденціям, властивим країнам Східної Європи та Центральної Азії, де лише протягом 2012–2014 рр. зафіксовано 64% випадків трудової експлуатації, 31% – сексуальної та 5% – інших форм [1, с. 8].

Незмінним «лідером» за критерієм країни призначення жертв торгівлі людьми, протягом 2010–2016 рр., лишається Російська Федерація (67%), далі йдуть Польща (13%), Україна (8%), країни Європейського союзу (5%), інші країни (6%), Туреччина (1%). Тобто, 18% від виявлених жертв торгівлі людьми експлуатувалися у країнах Євросоюзу (далі ЄС. – *Д.С.*) [2].

Окреслені дані свідчать про те, що для правоохоронних органів України в цілому, та спеціалізованих підрозділів Національної поліції України зокрема, актуальним є розвиток транскордонної та міжнародної співпраці щодо протидії організованій злочинності та торгівлі людьми. Важливим у цьому, на наш погляд, є нормативно-правове забезпечення такої співпраці, адже 19 із 27 адміністративно-територіальних одиниць України є прикордонними, а з дер-

жавами-членами ЄС (Польща, Словаччина, Румунія, Угорщина) створено п'ять єврорегіонів [3].

Проблемним питанням міжнародного співробітництва під час виявлення, припинення та розслідування торгівлі людьми присвятили фахові дослідження вітчизняні і зарубіжні науковці й практики, зокрема: А. Аронович (Alexis A. Aronowitz), Н. Ахтирська, Б. Бігей (Bigej, Brianne), М. Вентрелла (Ventrella, Matilde), А. Войціховський, Н. Гловер (NataliyaGlover), В. Грохольський, Н. Гугорова, В. Дубина, С. Журавльов, Р. Кентрелл (RyanD. Cantrell), В. Куц, М. Мерфі-Агелар (Murphy-Aguilar, Moira), К. Мохаяс (Morehouse, Christal), С. Тіано (Tiano, Susan), Л. Терріто (LeonardoTerrito), А. Орлеан, К. Левченко, О. Пігаєв, В. Пясковський, В. Філашкін, Т. Юденко та ін. Вагому роль у цьому напрямку відіграють також моніторингові кримінологічні та соціологічні дослідження, що здійснюються міжнародними інституціями та організаціями, зокрема, Управлінням ООН з наркотиків та злочинності, Організацією з безпеки та співробітництва в Європі, Міжнародною організацією з міграції, Міжнародною організацією праці, Міжнародним жіночим правозахисним центром «Ла Страда – Україна» та ін.

Водночас, з'ясуванню ефективності реалізації форм міжнародного співробітництва у протидії торгівлі людьми увага приділялася фрагментарно, передусім у розрізі основних напрямів наукових розвідок авторів, а також на підставі узагальнених статистичних даних кримінологічного змісту у період до прийняття КПК 2012 року. Із реформуванням кримінального процесуального законодавства, а також в умовах ескалації «гібридних війн», постала нагальна потреба у переформатуванні й активізації транскордонного співробітництва прикордонних із Російською Федерацією регіонів у напрямку розширення співпраці з країнами ЄС та поглиблення міжнародної співпраці у протидії торгівлі людьми на рівні європейських інституцій, виробленні спільної позиції та налагодженні системних підходів із питань нормативно-правового забезпечення правоохоронної діяльності за окресленим напрямком крізь призму євроатлантичних інтеграційних процесів. Посилення співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних

свобод, визначено серед пріоритетних цілей укладеної Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [4].

На національному рівні сьогодні основним нормативно-правовим актом у сфері правового регулювання протидії торгівлі людьми є Закон України «Про протидію торгівлі людьми» (2011). Водночас, актуальними у контексті нашого дослідження, є, зокрема: Закон України «Про основи національної безпеки України» (2003), Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року (2014), Стратегія національної безпеки України (2015), Закон України «Про Національну поліцію» (2015), Кримінальний процесуальний кодекс України (2012), Постанова Кабінету Міністрів України № 877 «Про затвердження Положення про Національну поліцію» (2015).

Про стан міжнародного співробітництва підрозділів Національної поліції України (*Далі НП. – Д.С.*) з правоохоронними органами зарубіжних країн свідчать, зокрема, звітно-статистичні дані Головного слідчого управління (далі ГСУ. – *Д.С.*) НП України. Так, протягом 2017 року ГСУ організовано виконання слідчими підрозділами НП України 395 запитів (доручень, клопотань) про міжнародну правову допомогу що на 212, або на 116% більше, ніж у 2016 році. Відповідно, у зазначений період залишок невиконаних доручень збільшився. На початок 2017 року залишок складав 90 запитів, а на початок 2018 року – 193, що на 103 або на 114% більше показника початку 2017 року (184 – запити, що надійшли у 2017 році, 8 – у 2016 р., 1 – у 2015 р.) [5, с. 2]. Зміст питань, що підлягали з'ясуванню, зумовлював необхідність ГСУНП України скеровувати запити до різних відомств, зокрема до Державної міграційної служби України (44), Міністерства юстиції України (22), Державної прикордонної служби України (14). Найбільше запитів про надання міжнародної правової допомоги у 2017 році надійшло з Республіки Білорусь – 111 (у 2016 році – 135), Російської Федерації – 62 (25), з Казахстану – 20 (у 2015 році – 16), з Федеративної Республіки Німеччина та Чеської Республіки по 20 (12 та 16 відповідно у 2016 році) [5, с. 2].

Враховуючи, що від 2012 року процедура надання міжнародно-правової допомоги є децентралізованою, для більш цілісної картини доцільним є аналіз звітної інформації Генеральної проку-

ратури України (далі ГСУ. – Д.С.), де акумулюється вся інформація щодо запитів про міжнародно-правову допомогу по країні у межах досудового розслідування.

Так, за офіційними даними ГПУ, у 2015 році з НП України надійшло 296 запитів про міжнародно-правову допомогу, з яких 191 – щодо виконання процесуальних дій, 96 – з питань екстрадиції та 9 у порядку перейняття кримінального провадження. У 2016 році – 238 запитів, з яких 144 – щодо виконання процесуальних дій, 90 – з питань екстрадиції та 4 у порядку перейняття кримінального провадження. У 2017 році надійшло 338 запитів, з яких 235 – щодо виконання процесуальних дій, 92 – з питань екстрадиції та 11 у порядку перейняття кримінального провадження [6].

Результати проведеного нами дослідження засвідчили [7, с. 69], що у напрямку протидії торгівлі людьми взаємодія на міжнародному, у т.ч. й транскордонному, рівні обмежується рамками виконання міжнародних запитів і слідчих доручень у кримінальних провадженнях. Зміст цих доручень, як правило, зводився або до отримання інформації щодо проживання тієї чи іншої особи за певною адресою, або щодо ідентифікації особи, яка становить інтерес правоохоронних органів, або з метою підтвердження інформації про наявність певної фірми, що займалась організацією виїзду за кордон чи то прийомом українських жінок та дівчат на своїй території. Тобто, за допомогою міжнародних доручень органи досудового розслідування намагалися, здебільшого, ідентифікувати або встановити місцезнаходження певних осіб, а також канали постачання людей. Отримані нами дані частково підтверджуються звітними показниками ГПУ, за якими з 872 запитів про міжнародно-правову допомогу протягом 2015–2017 років, 570 були пов'язані із виконанням процесуальних дій, а 278 – з питань екстрадиції [6]. Аналіз матеріалів практики, а також останніх аналітичних та наукових публікацій, звітно-статичних даних уповноважених суб'єктів протидії торгівлі людьми засвідчив, що виконання вказаних доручень займає невиправдано багато часу, що доволі часто призводить до втрати важливих доказів злочинної діяльності торгівців людьми [8; 9].

За результатами узагальнення стану забезпечення законності при реєстрації та розслідуванні кримінальних проваджень за

фактами торгівлі людьми встановлено, що органами прокуратури не вживаються належні заходи, спрямовані на активізацію діяльності органів НП України щодо виявлення, припинення та належного розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми. Зокрема, при незначному зростанні кількості виявлених злочинів у 2016 р. (115), жодного з них не обліковано у Волинській, Житомирській, Запорізькій, Кіровоградській, Сумській, Миколаївській, Хмельницькій, Чернівецькій областях, та лише по одному факту обліковано у Закарпатській, Івано-Франківській, Полтавській, Рівненській та Черкаській областях [10, с. 19]. Фактично згорнуто роботу з протидії торгівлі людьми відповідними підрозділами Національної поліції України у Закарпатській, Запорізькій, Рівненській, Сумській, Миколаївській, Хмельницькій областях за відсутності реагування на такі факти з боку регіональних прокуратур [10, с. 19].

Наведені дані свідчать про те, що суб'єктами протидії не використовуються, або ж використовуються неефективно наявні можливості загальних і спеціальних міжнародно-правових актів про боротьбу зі злочинністю, прийнятих на рівні ООН, РЄ та ЄС, а також міжвідомчих міжнародних договорів, укладених ГПУ, а також угод та меморандумів про співпрацю, укладених МВС та НП України із прикордонними регіонами, що належать до країн призначення та транзиту українських громадян для експлуатації. До цього переліку варто додати також міжнародні міжвідомчі угоди, укладені Міністерством юстиції України з країнами Європи (22), СНД (18), Азії (5), Африки (2) [11].

Аналіз практики діяльності оперативних та слідчих підрозділів НП України засвідчив, що правоохоронці здебільшого співпрацюють із зарубіжними колегами саме у межах взаємної міжнародно-правової допомоги, проте *не генерують* питання щодо реалізації міждержавних договорів про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах, а також у напрямку протидії організованих транснаціональній злочинності, ратифікованих Україною. Окрім цього, вказані підрозділи уповноважені підписувати протоколи про взаємодію (додаткові протоколи), головними перевагами яких є усунення необхідності розробки окремих двосторонніх угод та зменшення ризику протидії такому співробітництву злочинними групами, які мають корумповані зв'язки.

Суб'єкти, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, мають право укласти договори про співробітництво, встановлювати прямі зв'язки з відповідними органами іноземних держав, міжнародними організаціями згідно із законодавством України (чч. 1, 2 ст. 28).

Так, за даними Департаменту нагляду за додержанням законів у кримінальному провадженні та координації правоохоронної діяльності ГПУ, процесуальні керівники не вживають заходів, спрямованих на забезпечення передачі відповідних матеріалів до компетентних органів іноземних держав для перейняття кримінального переслідування громадян цих держав, якими вчинені вказані злочини. Зокрема, з 26 кримінальних проваджень, за якими експлуатація потерпілих здійснювалась за кордоном, у 21 такі рішення не приймалися (м. Київ, Вінницька, Житомирська, Київська, Тернопільська, Херсонська, Чернігівська області) [10, с. 19]. Суттєво сприяти вирішенню вказаних та інших проблемних питань, за умови їх врахування у практиці протидії транснаціональній торгівлі людьми, можуть укладені угоди з Європолом [12] та Євроюстом [13], ратифіковані Україною у першому кварталі 2017 року.

Проведений нами аналіз нормативно-правового забезпечення міжнародного співробітництва у протидії експлуатації людини, а також узагальнення матеріалів слідчо-судової практики, дозволили виокремити окремі проблемні аспекти такої діяльності та запропонувати відповідні шляхи їх вирішення, зокрема: 1) потребує реалізації внутрішньовідомча інформаційна кампанія щодо забезпечення суб'єктів протидії торгівлі людьми методичними рекомендаціями (інструкцією) щодо порядку здійснення взаємодії із зарубіжними фахівцями у межах транскордонної співпраці та обміну оперативною та іншою інформацією оперативного призначення; 2) узгодити можливість транскордонної співпраці у режимі он-лайн обміну інформацією з питань, що цікавлять оперативні та слідчі підрозділи прикордонних регіонів; 3) розглянути питання щодо можливості надання запитів про міжнародно-правову допомогу між правоохоронними органами держав у межах адміністративно-територіальних прикордонних регіонів із обов'язковим інформуванням центрального апарату Національної поліції та Генеральної прокуратури України; 4) створити постійно діючі міждержавні спеціалізовані

слідчі групи з метою протидії злочинності у прикордонних з Україною регіонах; 5) забезпечити процес розслідування злочинів слідчими, що спеціалізуюватимуться винятково на торгівлі людьми, що вчиняється організованими, у т.ч. транснаціональними групами; 6) передбачити у штатному розписі підрозділів на рівні ГУНП областей посаду перекладача з метою своєчасного та оперативного перекладу матеріалів для надсилання запитів про міжнародно-правову допомогу, а також виконання доручень запитуючих сторін.

1. UNODC, Global Report on Trafficking in Persons. 2016 (United Nations publication, Sales No. E.16.IV.6). [офіційний сайт]. URL: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2016_Global_Report_on_Trafficking_in_Persons.pdf (дата звернення: 16.01.2018)

2. Протидія торгівлі людьми в Україні: Статистика МОМ станом на 30 червня 2017 року / Міжнародна організація з міграції в Україні. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_vot_statistics_ukr_june2017.doc (дата звернення 19.01.2018)

3. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016–2020 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року № 554. *Законодавство України. ВР України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/554-2016-p> (дата звернення 19.01.2018).

4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. *Офіційний вісник України* (26.09.2014). 2014. № 75. Т. 1. С. 83. Ст. 2125.

5. Аналітична довідка про здійснення слідчими органів Національної поліції України міжнародного співробітництва протягом 2017 року. К.: ГСУНП України, 2018. 12 с.

6. Статистична інформація про стан злочинності та результати прокурорсько-слідчої діяльності. *Генеральна прокуратура України*. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення: 01.02.2018)

7. Санакоєв Д. Б. Розслідування торгівлі людьми, вчиненої організованими групами: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Дн.: ДДУВС, 2009. 255 с.

8. Транскордонна співпраця: проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали регіонального круглого столу (24 березня 2017 року). К.: Національна академія прокуратури України, 2017. 162 с.

9. Транскордонна співпраця: проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали II Регіонального круглого столу (28–29 вересня 2017 року). К.: Національна академія прокуратури України, 2017. 262 с.

10. Бедриківський В. Проблемні питання прокурорського нагляду // Транскордонна співпраця: проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали регіо-

нального круглого столу (24 березня 2017 року). К.: Національна академія прокуратури України, 2017. С. 19–26.

11. Міжвідомче міжнародне співробітництво (станом на 03.10.2017) / Міністерство юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/cat_23135 (дата звернення 03.02.2018).

12. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво. *Законодавство України*. ВР України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_001-16 (дата звернення 23.01.2018).

13. Угода про співробітництво між Україною та Європейською організацією з питань юстиції. *Законодавство України*. ВР України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_024-16 (дата звернення 23.01.2018).

С. В. Сеник,

науковий співробітник
відділу організації наукової роботи
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ БІОМЕТРИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСІБ У ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Історично проблема торгівлі людьми як явище існує фактично упродовж багатьох тисячоліть. Однак як проблема, піднята правозахисниками у першій половині XX ст. На початку XXI ст. ця проблема стала набувати загрозливих масштабів, внаслідок чого різними міжнародними структурами почали прийматися різноманітні заходи щодо її вирішення.

Звичайно, що Україна, як держава, також не може стояти осторонь цих процесів, оскільки Україна є країною походження, транзиту та призначення у торгівлі людьми.

За даними дослідження, проведеного на замовлення Міжнародної організації з міграції (МОМ), понад 230 000 українців постраждали від торгівлі людьми з 1991 року, що робить Україну однією з основних країн походження постраждалих від сучасного рабства в Європі [1].

Із січня по червень 2018 року Представництво МОМ в Україні виявило та надало допомогу 582 особам, що постраждали від торгівлі людьми і зазнали трудової та сексуальної експлуатації у 23 країнах, зокрема в Україні [2]. На серйозний рівень існуючої проблеми вказує і те, що на рівні держави прийнято закон «Про протидію торгівлі людьми» [3], створено ряд організацій та прийнято ряд програм щодо боротьби з цим ганебним для суспільства явищем.

Такий стан речей призвів до того, що на рівні МВС України також прийняті заходи щодо реалізації політики держави у галузі протидії торгівлі людьми. З цією метою, зокрема у Національній поліції України, створено підрозділи по боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми.

Звичайно, можна впевнено стверджувати, що ефективність їх діяльності на сучасному рівні розвитку інформатизації суспільної діяльності значною мірою залежить від стану інформаційного забезпечення, наявності відповідних інформаційних систем, баз даних, комунікаційних технологій, розробки та запровадження нових підходів у розслідуванні таких злочинів з використанням сучасних досягнень в галузі інформаційних технологій.

І нині у даному напрямі вже робиться чимало. Наприклад:

1. Для вирішення питання комунікаційного забезпечення запроваджено єдину цифрову відомчу телекомунікаційну мережу МВС.

2. У минулому році у ДМС розгорнуто Центр обробки даних Єдиної інформаційно-аналітичної системи управління міграційними процесами, який забезпечив функціонування підсистем «Оформлення документів, що підтверджують громадянство України» та «Облік біженців та іноземців»; розгорнуто телекомунікаційну мережу з комплектом обладнання для оформлення документів та взяття біометричних даних.

3. Державною прикордонною службою України введено в експлуатацію систему біометричної верифікації та ідентифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства, розпорядником якої є ДМС.

4. Під час паспортного контролю на кордоні здійснюється перевірка паспортних даних іноземців як за власними базами

даних, так і за базами даних Інтерполу. Крім того, через міжвідомчу інформаційно-телекомунікаційну систему «Аркан» вона надходить до Національної системи біометричної верифікації та ідентифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства.

У концепції програми інформатизації системи Міністерства внутрішніх справ України на 2018–2020 роки передбачено створення Інтегрованої системи біометричної інформації про особу, її ідентифікації та верифікації, яка забезпечуватиме використання інтегрованих програмних продуктів та на базі інформаційної взаємодії з національною системою біометричної верифікації та ідентифікації, Єдиною інформаційною системою управління міграційними процесами, Єдиним державним демографічним реєстром, інформаційними системи дактилоскопічного обліку та іншими інформаційними, інформаційно-телекомунікаційними системами з метою удосконалення процесів ідентифікації та верифікації особи.

Однак є ще ряд труднощів, які необхідно вирішити найближчим часом.

Це питання:

- доступу до інформаційно-пошукових підсистем користувачами різних служб і відомств.
- організаційно-технічної взаємодії;
- удосконалення інформаційно-пошукових систем та наповнення баз даних;
- дотримання законності щодо отримання біометричних даних від осіб та внесення їх до баз даних;
- дотримання законності під час проведення біометричної ідентифікації та інші.

1. Протидія торгівлі людьми. URL: <http://iom.org.ua/ua/protidiya-torgivli-lyudmi> (дата звернення 15.06.2019).

2. Торгівля людьми в Україні: огляд ситуації за січень – червень 2018 року. URL: <http://stoptrafficking.org/sites/default/files/mom/CT%20Situation%20Analysis%20Jun%D0%B5%202018%20UKR.pdf> (дата звернення 15.06.2019).

3. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20 вересня 2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17> (дата звернення 15.06.2019).

І. І. Татарин,
кандидат юридичних наук, старший викладач
кафедри кримінального процесу та криміналістики
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ),*

Ю. Д. Винниченко,
здобувач вищої освіти
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У ЗЛОЧИНАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Злочини, пов'язані із торгівлею людьми, стають все актуальнішими з кожним роком. Проблематика даного питання стосується не тільки України, а й усього світу, адже це питання глобального та комплексного вирішення. Торгівля людьми є однією з найжорсткіших форм порушення основних прав і свобод людини. Незалежно від виду експлуатаційної мети, торгівля людьми має тяжкі, а часом фатальні наслідки для постраждалих осіб. Даний злочин постійно еволюціонує услід за прагненнями злочинців отримати щонайвищі прибутки від експлуатації постраждалих та протистояти зусиллям правоохоронних органів з протидії їхній злочинній діяльності [1, с. 6].

У протоколі Організації Об'єднаних Націй у підпункті (а) ст. 3 зазначено що, торгівля людьми означає здійснювати з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю становища, шляхом підкупу, у вигляді платежів і вигод для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан або вилучення органів [2].

Під час розгляду проблематики питання торгівлі людьми науковці виокремили декілька факторів, що сприяють поширенню

торгівлі людьми, до яких належать: корупція, привабливість кращих умов життя в іншому місці, неможливе працевлаштування, організована злочинність, насильство над жінками і дітьми, дискримінація жінок, корупція уряду, політична нестабільність, збройні конфлікти, попит у сфері секс-індустрії [3, с. 17–18].

Із початком XXI століття злочин, що являє собою торгівлю людьми набирає все більшого оберту і стає глобальним викликом для усього населення світу. На сучасному етапі протидію торгівлі людьми простежуємо на усіх рівнях: глобальному (ООН та її структури, Інтерпол), регіональному (ОВСЄ, Рада Європи, ЄС) та державному (державні структури). Міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинності можна охарактеризувати також як діяльність спеціальних суб'єктів (Організація Об'єднаних Націй, її органів і спеціалізовані установи; неурядові міжнародні організації; недержавні органи; міжнародні об'єднання керівників поліцейських служб суверенних держав; правоохоронні органи суверенних держав, що здійснюють боротьбу зі злочинністю; органи галузевого співробітництва державно-політичних об'єднань), засновану на нормах міжнародного і внутрішньодержавного права, спрямовану на протидію (попередження, припинення, розкриття, забезпечення кримінального переслідування винних осіб) міжнародним злочинам, злочинам міжнародного характеру, транснаціональним злочинам [4, с. 237].

Усі ці структури спільно працюють над включенням питань, пов'язаних із торгівлею людьми у міжнародні, регіональні та національні ініціативи щодо протидії цьому явищу та здійснюють спостереження за ними. Окрім цього, ефективним засобом щодо протидії торгівлі людьми є діяльність неурядових організацій та ЗМІ, як каналів, через які суспільство отримує інформацію. Станом на сьогодні центральним міжнародним документом щодо протидії торгівлі людьми є Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності та Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, передусім жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію.

Якщо розглядати вирішення цього питання на глобальному рівні, то слід зазначити що ООН здійснює роботу над «Глобальною програмою, спрямованою на боротьбу із торгівлею людьми», яка

передбачає узгодження планів, цілей, напрямів, організацію спільної боротьби із цією проблемою. Спеціалізовані фонди ООН звертають також свою увагу на проблему торгівлі людьми у зв'язку із своїми благодійними, освітніми ініціативами та програмами розвитку, до них належать: Міжнародний фонд допомоги дітям (ЮНІСЕФ, ІМСЕР), УВКБ ООН та ПРООН. Окрім ООН, вирішенням даного питання займається Інтерпол (міжнародна організація кримінальної поліції), вона проводить конференції присвячені проблемі торгівлі людьми і намагається підтримати та координувати діяльність правоохоронних органів різних країн з протидії явища торгівлі людьми. Україна вступила до цієї організації ще у 1992 році на 61-й сесії Генеральної Асамблеї Інтерполу [5, с. 87].

Україна активно співпрацює у напрямку міжнародного співробітництва у боротьбі із транснаціональною організованою злочинністю у сфері торгівлі людьми. Вона проявляється у участі у міжнародних операціях із припинення функціонування каналів міжнародного трафіку та відповідних проектах співпраці. До прикладу можна навести міжнародну операцію «Соняшник», яка проводилася спільно державами Східної та Західної Європи у якій Україна також взяла участь, метою даної операції було перекриття каналів вивозу жінок з України до Італії для їх подальшої сексуальної експлуатації.

Факт поширення у XXI столітті явища торгівлі людьми кинув виклик не лише окремим країнам, а усьому світу, порушуючи основні права та свободи людини, а також загальноприйняті норми і принципи міжнародного права. Дана проблема є глобальною, а отже і боротьба із нею має бути у масштабною та у комплексі, шляхом консолідації зусиль урядових структур, міжнародних організацій, а також кожного окремого члена суспільства. За допомогою міжнародного співробітництва можна досягнути істотного зменшення темпів їх кількості.

1. Васильєва М. О., Касько В. В., Орлеан А. М., Пустова О. В. Україна як країна призначення для торгівлі людьми. Матеріали для практичного використання працівниками прикордонної служби, правоохоронних органів та суддями. К.: Фенікс, 2012. 120 с.

2. Генеральна асамблея. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. 15.11.2000 р. UPL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/MU00142?an=473745>

3. ОБСЄ. Міністерство внутрішніх справ. Торговля людьми як глобальна проблема. К., 2012. 27 с. UPL: <https://www.osce.org/uk/cthb/36899?download=true>

4. Філашкін В. С. Протидія торгівлі людьми на міжнародному рівні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2011. № 24. UPL: [file:///C:/Users/User/Downloads/boz_2011_24_29%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/boz_2011_24_29%20(1).pdf)

5. Краєвська О. А., Лукач Н. М. Міжнародний досвід протидії глобальній проблемі торгівлі людьми. *Вісник Львівського університету*. Серія Міжнародні відносини. 2015. № 37 (3). С. 82–89.

Б. Б. Теплицький,

директор Державного науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України – Керівник Експертної служби
МВС України

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Протидія торгівлі людьми – невід'ємна складова діяльності органів Національної поліції у боротьбі зі злочинністю, які, зокрема, реалізуючи організаційні, оперативно-розшукові, адміністративно-правові, процесуальних, аналітично-дослідницькі, інформаційні та інші заходи, здійснюють заходи щодо виявлення злочинів торгівлі людьми, осіб, які постраждали від торгівлі людьми, встановлення осіб – торговців людьми та притягнення їх до відповідальності [1].

Сьогодні інформаційні технології, засвідчує судово-слідча практика, використовуються практично на кожному етапі вчинення злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми. Анонімність та числен-

ність користувачів онлайн-сервісів, масовість їх застосування, сприяє поширенню злочинів зазначеної категорії і отриманню доходів від цих сервісів, суттєво ускладнюючи розслідування торгівлі людьми.

На сучасному етапі експерти вирізняють такі головні тенденції використання інформаційних технологій у торгівлі людьми:

- вчинення деяких видів сексуальної експлуатації жертв торгівлі людьми винятково в Інтернеті в онлайн-режимі (відео-шоу, секс-чати тощо);

- шантаж зловмисниками жертв із використанням заздалегідь зібраної інформації з профілів жертв у соціальних мережах (приватної електронної кореспонденції, сімейних стосунків, місць працевлаштування, облікових записів у соціальних мережах тощо);

- створення винятково для цієї злочинної діяльності веб-сайтів (наприклад ескорт-сайтів), а також використання публічних, загальних веб-сайтів з оголошеннями із працевлаштування, взяття шлюбу з іноземцями, проживання в іншій країні тощо;

- створення онлайн-платформ для використання організованими злочинними угрупованнями жертв торгівлі людьми в широких масштабах (зокрема, публікація інформації про жертв сексуальної експлуатації, зайнятих у проституції, публікується у спеціальних добірках, каталогах, доступних в онлайн-режимі в Інтернеті);

- можливість організованих злочинних угруповань віддавати накази, відстежувати своїх жертв за допомогою телефону або Інтернету;

- діяльність міжнародних організованих злочинних угруповань, що спеціалізуються на торгівлі людьми;

- протиправна діяльність соціальних медіа, які в контексті сексуальної експлуатації дітей дозволяють злочинцям легко отримувати доступ до потенційних жертв, значно спрощуючи їх вербування;

- використання організованими злочинними угрупованнями, що спеціалізуються на торгівлі людьми (у тому числі і міжнародними), спеціалістів, які експлуатують веб-сайти та є адміністраторами послуг. Очікується, що ця тенденція посилюватиметься і призведе до зростання кількості жінок, які зазнають

сексуального насильства у менш видимому онлайн-середовищі [2, с. 22–23].

Під час розслідування торгівлі людьми з використанням інформаційних технологій працівникам правоохоронних органів, судовим експертам часто доводиться здійснювати пошук доказової інформації: про осіб та об'єкти.

Збираючи інформацію через відкриті джерела, необхідно зважити на те, що зазначена діяльність може розцінюватись як посягання на недоторканність приватного особистого життя, гарантованого Конституцією України і на чому наголошено у ст. 8 Конвенції Ради Європи «Про захист прав людини і основоположних свобод» [3]. Тому вбачається, що найпроблемнішим питанням на початковому етапі розслідування є встановлення особи та визначення її місцеперебування (нерідко місцезнаходження терміналу і особи не збігаються) за мережними ідентифікаторами, тобто обліковими даними, які особа залишила, в мережі (адреса електронної поштової скриньки, нікнейм у форумі, профіль соціальної мережі тощо).

Як свідчить слідча практика, є кілька напрямів визначення місцезнаходження терміналу і особи за її мережними ідентифікаторами:

- надсилання офіційного запиту до власника ресурсу або провайдера (оператора) телекомунікацій (цей напрям, як правило, не дає бажаного результату: складний процес, відсутність або зволікання з відповіддю);

- пошук інформації за певним індикатором за допомогою різних сервісів і ресурсів (використання можливостей єдиної інформаційної системи МВС України, зокрема інформаційно-телекомунікаційної системи «Ідентифікаційний портал Національної поліції України», пошукових систем Googl, Yahoo, Meta тощо).

Дані про торгівлю людьми, отримані в результаті пошуку з використанням відкритих і відомчих інформаційних ресурсів, необхідно ретельно проаналізувати. Крім того, слід наголосити, що певна кількість мережних ресурсів, пов'язаних з торгівлею людьми, не індексуються пошуковими системами, тому їх складно виявити без застосування оперативно-розшукових заходів, спеціального програмного забезпечення.

Пошук інформації про об'єкти в мережі здійснюється за аналогією із зазначеними вище напрямками, зважаючи на те, що в мережі може застосовуватись специфічна термінологія (PTHC (pre-teenhardcore), PTSC, xxxxfrom 12 yo, hardcandy, LS тощо) та інші інструменти.

Зокрема, в системі Windows вбудовано утиліти, які дозволяють одержати:

- інформацію про комп'ютер, за яким працює користувач (утиліта ipconfig);
- дані про робочу станцію, з використанням її імені (утиліта nbstat);
- відомості про наявні мережі Microsoft (утиліта net);
- статистику протоколів і поточних мережних підключень TCP/IP (утиліта netstat);
- інформацію про стан каналів зв'язку (утиліта ping);
- інформацію про маршрут руху пакетів (утиліта tracert);
- інформацію про доменні імена та IP-адреси з інтернет-реєстратур (утиліта nslookup) [4, с. 47].

Як свідчить судово-слідча та експертна практика, окремі заходи не є вичерпними, оскільки методика пошуку джерел доказової інформації щодо злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, залежить від конкретної ситуації, яка склалася у кримінальному провадженні.

1. Про протидію торгівлі людьми: закон від 20.09.2011 № 3739-VI. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17/ed20151209> (дата звернення 02.06.2019).

2. Виявлення, попередження та розслідування злочинів торгівлі людьми, вчинених із застосуванням інформаційних технологій: навчальний курс / А. Вінаков, В. Гузій, Д. Девіс, В. Дубина, М. Каліжєвський, О. Манжай, В. Марков, В. Носов, О. Соловійов. К., 2017. 148 с.

3. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР України. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 02.06.2019).

4. Greenemeier L. A newset of search tools called Memex, developed by DARPA, peers in to the «deep Web» torevealil legal activity. URL: <https://www.scientificamerican.com/article/human-traffickers-caught-on-hidden-internet/> (дата звернення: 04.06.2019).

О. Й. Хомин,
кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри економічної безпеки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ ЯК ЗАГРОЗА ДЕМОГРАФІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Відкритість кордонів та сприятливе геополітичне розташування України втягує Україну у Міжнародний ринок торгівлі людьми.

В державі вже не перше десятиріччя існує проблема пов'язана з незаконною торгівлею людьми. Україна є країною походження, транзиту та призначення у торгівлі чоловіками, жінками та дітьми. Зростає також проблема внутрішньої торгівлі людьми. За даними дослідження, проведеного на замовлення МОМ, понад 230 000 українців постраждали від торгівлі людьми з 1991 року, що робить Україну однією з основних країн походження постраждалих від сучасного рабства в Європі [1].

Економічні негаразди в країні, високий рівень безробіття, недосконалість законодавства та найголовніше, правова необізнаність громадян, спонукають зростанню цього явища.

В безпековому просторі необхідно вияснити сутність торгівлі людьми як однієї з небезпек держави та демографічної безпеки зокрема.

Сутність торгівлі людьми полягає у купівлі продажу специфічного товару – людини. Метою торгівлі людьми або здійснення іншої незаконної угоди щодо людини є експлуатація людини. Згідно статті 149 КК України «під експлуатацією людини розуміється всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусова праця або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусова вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо» [2].

Торгівля людьми – це купівля-продаж товару-людини з метою отримання доходу. Торгівля людьми це незаконна безповоротна передача особою (продавцем) людини («живого товару»), іншій особі (покупцю) за певну грошову чи іншу винагороду та встановлення щодо неї факту володіння. Обмін людини-товару може відбуватися шляхом передання під заставу, в найм, в рахунок боргу, здійснення певних послуг на користь продавця, покупця чи інших осіб.

Попит та пропозиція людини-товару на ринку передбачає здійснення незаконної угоди, яка стає можливою лише при умові реалізації наступних дій, а саме: вербування, переміщення, переховування, передачі або одержання людини. Доходом у торгівлі людьми є експлуатація, що відбувається з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи.

Зауважимо, що формування товару на ринку торгівлі людьми розпочинається з вербування людини – це (згідно з Великим тлумачним словником сучасної української мови) наймати – набирати людей на роботу, залучати до якоїсь діяльності, до участі в якій-небудь організації [3]. Отже, вербування людини передбачає залучення особи до праці або надання послуг на певних умовах, як правило, за грошову винагороду. При цьому може здійснюватись психологічний вплив на людину шляхом переконання, схилення, спонукання людини-товару до праці або надання послуг. Вербування відбувається, як правило, за допомогою газетних оголошень, де друкуються пропозиції щодо можливого працевлаштування за кордоном, за допомогою сітки місцевих вербувальників, які обманом заманюють жертв. Вербувальниками можуть бути друзі чи знайомі, яких жертви знають і яким довіряють. Вербувальники у своїй більшості формують злочинні групи в яких працює велика кількість осіб, що займаються всім, починаючи з розміщення, і закінчуючи потрібними для поїздки документами. Вони пропонують працевлаштування, туризм, модельні агенції. У людини-товару вилучають всі документи і особисті речі, обмежують свободу. Моральний тиск, залякування, погрози вчинити шкоду рідним, використання психотропних речовин складають неповний перелік різноманітних засобів впливу на жертву. Фахівці стверджують, що сила застосовується в останню чергу.

Наступна стадія руху людини-товару на ринку торгівлі людьми – це переміщення, яке може бути в межах нашої держави, а також за кордон. Переміщення людини з одного місцеперебування в інше – це доставка її покупцю чи посереднику з використанням будь-яких способів та засобів (законних чи незаконних, із супроводженням або без нього).

Якщо переміщення відбувається за межі держави, то у більшості випадків воно супроводжується переховуванням людини-товару, що передбачає укриття її (за згодою особи чи без такої) у хованках, інших місцях, які унеможливають або утруднюють встановлення її дійсного місцезнаходження.

Завершальна стадія – передача (продаж) людини – це дія, пов'язана з наданням потерпілого у фактичну власність іншої людини (покупця) для наступного використання, як правило, експлуатації в різних формах (примусової праці або послуг, в тому числі сексуальних, рабства чи підневільного стану або вилучення органів тощо), тобто того, заради чого вона була придбана. Одержання людини передбачає утримання її, заволодіння нею, встановлення над нею фактичного володіння або контролю над її поведінкою.

Вся схема руху людини-товару та кожна окрема дія у цій схемі просування товару є загрозою демографічній безпеці держави та характеризується як злочин.

Національна поліція України зобов'язана боротися із злочинністю та забезпечувати безпеку особи. Тому, вона здійснює заходи щодо виявлення злочинів торгівлі людьми, осіб, які постраждали від торгівлі людьми, встановлює осіб – торговців людьми та притягує їх до відповідальності шляхом реалізації організаційних, оперативно-розшукових, адміністративно-правових, процесуальних, аналітично-дослідницьких, інформаційних та інших заходів [4, с. 12].

Основними завданнями у сфері боротьби з торгівлею людьми є:

- виявлення причин скоєнню злочину та забезпечення заходів для їх усунення;
- забезпечення безпеки осіб як потерпілих, так і свідків;
- виявлення злочину торгівлі людьми, а також його розслідування;

- притягнення до відповідальності осіб причетних до торгівлі людьми;
- забезпечення відновлення прав постраждалих;
- інформування громадськості результатами діяльності в сфері боротьби з торгівлею людьми.

1. Представництво МОМ в Україні. URL: <http://stoptrafficking.org/uk/content/pro-nas>]

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за торгівлю людьми та втягнення в заняття проституцією: Закон України від 12 січня 2006 року № 3316-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3316-15>

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови. К.: ПЕРУН, 2005. 1728 с.

4. Особливості розслідування злочинів пов'язаних із торгівлею людьми: наук.-метод. реком. / Д. В. Швець, К. Л. Бугайчук, О. В. Федосова та ін.; за заг. ред. К. Л. Бугайчука та Д. В. Швеця; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС, 2017. 122 с. С. 12. URL: <http://univd.edu.ua/science-issue/issue/2388>

С. І. Церковник,

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник

відділу організації наукової роботи

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНОГОСПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Протягом усього людського існування під категорією «торгівля людьми» завжди розуміли брутальну форму нахабного насильства «homo sapiens over homo sapiens» (людиною над людиною), проявом найбільш брутальних та масових порушень прав і свобод людини, яка включає в себе торгівлю дітьми з метою їх протиправного усиновлення, жінками – з метою їх сексуальної

експлуатації, використання в порнобізнесі, чоловіків – з метою їх використання в різного роду збройних конфліктах, експлуатації їх праці, а також найбільш небезпечний вид цієї діяльності – торгівля людьми з метою трансплантації органів та тканин, насильницького донорства.

Для з'ясування заявленої проблематики масовості «торгівлі людьми» як явища слід зазначити, що за неофіційними даними, у світі щороку мільйони осіб переправляються через кордони держав для використання у підневільній праці [4].

Окремі міжнародні кримінальні організації не тільки проводять спільні злочинні акції, але й у низці випадків економічно консолідуються, створюючи грошові потоки і загальні способи «відмивання» незаконних прибутків. В Україну та інші країни відповідно проникають і легалізують нелегальні капітали, що без сумніву вимагає розробки правового механізму конфіскації або вилучення цього майна чи капіталу. Для цього потрібні спеціальні міждержавні угоди невідомчого, а загальнодержавного характеру і відповідне коригування національного законодавства. Зволікання з розробкою зазначених актів, несвоєчасний початок їхньої реалізації негативно позначаються на практиці боротьби з міжнародними злочинними угрупованнями.

При цьому слід враховувати, що державна співпраця у цій сфері повинна ґрунтуватися на системі певних критеріїв, стандартів, тобто міжнародних принципів та формах співпраці, які потребують наукового дослідження [3].

Обов'язок співпраці держав безпосередньо впливає зі Статуту ООН. Зокрема, ч. 3 ст. 1, ст.ст. 55 та 56, де йдеться про обов'язок співробітництва в галузі соціальних проблем. Торгівля людьми – явище соціальне, тому співробітництво держав у галузі протидії організованій злочинності є однією зі спеціальних форм соціального партнерства, що має свої визначені особливості. Норми, що регулюють зазначені питання, утворюють окрему галузь міжнародного права – міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю.

З цією метою держави укладають багатосторонні міжнародні угоди, що визначають взаємні права й обов'язки учасників, умови, за яких наступають ці правові обов'язки. Потім почи-

нає працювати національне законодавство або державно-правова система [6].

За допомогою інституту ратифікації міжнародних договорів і угод міжнародно-правовий акт набуває обов'язкового характеру у державно-правовій системі і стає чинним на території держави, що його ратифікувала. Відповідно до ст. 9 Конституції України та Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р., міжнародні договори й угоди, укладені і належним чином ратифіковані, становлять невід'ємну частину національного законодавства [1; 2].

За останнє десятиріччя в Україні сформувалися напрями міжнародної співпраці у сфері боротьби з організованою злочинністю та протидії торгівлі людьми. Насамперед це діяльність у межах: багатостороннього співробітництва; на рівні двосторонніх угод; у рамках юридичних неурядових міжнародних організацій.

Для посилення боротьби з міжнародною злочинністю, Україна створила розгалужену договірно-правову базу безпосереднього співробітництва з більшістю потенційних партнерів близького та далекого зарубіжжя [2].

Але сьогодні міждержавний правовий простір формується вкрай повільно і не зовсім послідовно. Ще не визначено до кінця, в яких формах необхідно налагоджувати і здійснювати взаємодію у сфері боротьби з організованою злочинністю. Можна виділити в двосторонніх та багатосторонніх угодах такі форми співробітництва:

- виконання запитів і прохань у кримінальних справах;
- обмін відповідною оперативно-пошуковою, довідковою і криміналістичною інформацією;
- сприяння у проведенні оперативно-пошукових заходів і процесуальних дій;
- забезпечення криміналістичною технікою тощо.

У боротьбі зі злочинністю, зокрема з торгівлею людьми, велике значення має збір та обмін різною інформацією, надання й отримання іншої правової допомоги. Сьогодні це найкраще можна здійснювати за допомогою Інтерполу. Варто зазначити, що національні органи створюються відповідно до Конституції

Інтерполу та внутрішньодержавного законодавства країн-учасниць задля забезпечення постійної взаємодії поліцейських органів власної країни із Генеральним Секретаріатом Інтерполу та правоохоронними органами держав-членів.

При цьому, попри «подвійний характер» регулювання їх діяльності (документи Інтерполу та національне законодавство), підчас взаємодії із Генеральним секретаріатом організації та правоохоронними органами держав-членів, Національні центральні бюро зобов'язані, в першу чергу, використовувати регламенті документи саме Інтерполу.

З цією метою постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 1993 р. № 220 у системі МВС було утворено НЦБ Інтерполу [5]. Згідно із Постановою КМУ № 968 від 13.12.2017, в Україні національним центральним бюро Інтерполу виступає Національна поліція.

Оперативність обміну інформацією, досить надійна система захисту конфіденційності повідомлень, що забезпечуються в рамках Інтерполу, часто є ефективним інструментом у викритті організованих міжнародних злочинних організацій.

Об'єктивну необхідність удосконалення міжнародної співпраці викликає як стан договірно-правової бази, так і практика виконання Україною, як і багатьма іншими державами, зобов'язань, що випливають з міжнародних договорів у кримінально-правовій сфері. Це обумовлено низкою проблемних ситуацій, серед яких можна виділити такі:

а) велика кількість договорів, конвенцій і угод, на різних рівнях;

б) невідповідність і в деяких випадках протиріччя окремих положень міжнародних договорів один одному;

в) залежність виконання міжнародних договорів від повноти, якості своєчасності імплементації положень цих договорів у національне законодавство України, як і інших країн-учасниць відповідних конвенцій і угод;

г) невідповідність працівників правоохоронних органів України до безпосереднього застосування положень міжнародних договорів.

Відомо, що для успішної реалізації міжнародного партнерства у боротьбі з транснаціональною злочинністю необхідне її органі-

заційне забезпечення, що передбачає організаційно-структурний, інформаційно-аналітичний, методичний, ресурсний аспекти, з якими тісно пов'язані прогнозування, планування і програмування заходів для реалізації політики у згаданій сфері, включаючи міжнародне у протидії торгівлі людьми.

Удосконалення організаційного забезпечення є важливою умовою ефективності діяльності системи міжнародної кримінальної юстиції, яка повинна гнучко і вчасно реагувати на нові умови і завдання, що виникають у галузі протидії міжнародній злочинності, і водночас залишатись досить стабільною за загальними цілями, формами і методами своєї діяльності.

Отже можна підкреслити, що позитивною формою взаємодії правоохоронних органів є розвиток двостороннього співробітництва.

Двосторонні угоди дозволяють повніше враховувати характер відносин між державами, їхні інтереси у кожній конкретній проблемі.

Міжурядові угоди, як правило, супроводжуються міжвідомчими, в яких конкретизується співробітництво окремих відомств, детальніше визначаються їхні завдання, порядок вирішення питань, що входять до їх компетенції.

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 03.06.2019).

2. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.

3. Про протидію торгівлі людьми. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17> (дата звернення 03.06.2019).

4. Денісова Л. Л. Стан дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні: щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. К., 2018. 661 с.

5. Про Національне центральне бюро Інтерполу: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.1993р. № 220.

6. Голіна В. В., Колодяжний М. Г. 12-й конгрес ООН із запобігання злочинності і кримінального правосуддя: комплексні стратегії на глобальні виклики. *Вісник Академії правових наук України*: зб. наук. пр. Х., 2011. № 1. С. 238–244.

У. О. Цмоць,
старший науковий співробітник
відділу організації наукової роботи
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

КРИМІНАЛЬНА РОЗВІДКА ЯК ЗАСІБ БОРотьБИ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми, також відома як сучасна форма рабства, стала серйозною проблемою міжнародного значення, адже вона є найбільшим порушенням прав людини і людської гідності, одним із найсерйозніших викликів, загроз і патологій ХХІ століття. З точки зору статистики за доходами торгівля людьми знаходиться на передньому краї злочинної діяльності у світі, а з точки зору динаміки розвитку – на першому місці. Швидкість та легкість подорожей, використання новітніх технологій, загальний доступ до Інтернету як для дорослих, так і для дітей та молоді сприяли інтенсифікації розвитку цієї серйозної форми злочинності і пов'язаних з нею злочинів, зокрема різних форм сексуального насильства і рабської праці, та створили загрозу в безпрецедентному масштабі.

Торгівля людьми – це, насамперед, продаж дітей і жінок, торгівля органами, а також торгівля дешевою робочою силою, праця людей, які отримують нижчу зарплату, ніж передбачає законодавство тієї чи іншої країни. На сьогодні Україна є країною походження потерпілих, транзитною країною – регіоном, через який жертв транспортують зі Східної до Західної Європи, водночас і країною призначення – регіоном, де «осідають» жертви торгівлі людьми для проституції та незаконної трансплантології.

Боротьба з таким видом злочинності, як на національному рівні, так і на міжнародному, повинна привести до однієї мети – забезпечити всіх громадян високим рівнем безпеки, свободи і справедливості.

Боротьба з торгівлею людьми внаслідок видової тяжкості, складності процесу виявлення, методів отримання та збору доказів, специфічного характеру дій потерпілих і свідків, організованих, іноді в міжнародному масштабі, злочинних груп, пов'язана з необхідністю прийняття системних рішень, розробкою загальних стандартів ефективної протидії.

Впровадження навіть найдосконаліших правових положень не дозволить досягнути мети щодо подолання торгівлі людьми без використання сучасних аналітичних засобів і технологій у процесі боротьби з цим видом злочинів. Такі технології допоможуть швидко помітити тенденції та напрями розвитку злочинної торгівлі людьми. Одне з перших місць тут належить кримінальній розвідці та всім видам стратегічних аналізів. Ці інструменти підтримуються сучасною технологією у вигляді програмного забезпечення Analyst's Notebook 8 від i2 і ArcGIS 10 від ESRI.

IBM i2 Analyst's Notebook – візуальне аналітичне середовище, яке дозволяє максимально ефективно використовувати величезні обсяги інформації, накопичені державними службами та підприємствами. Завдяки інтуїтивно зрозумілому інтерфейсу з урахуванням контексту дозволяє аналітикам швидко зіставляти, аналізувати і наочно представляти дані з різних джерел, скорочуючи час на пошук важливої інформації в складних даних. IBM i2 Analyst's Notebook надає актуальні і дієві аналітичні засоби, що допомагають виявляти, передбачати, запобігати і припиняти злочинну, терористичну і шахрайську діяльність [1].

Кримінальна розвідка – це метод роботи спецслужб, який на сучасному етапі свого розвитку постійно реалізується в контексті широкого розуміння процесу боротьби з загрозами організованої злочинності. У середині 90-х років під егідою Міжнародної організації кримінальної поліції Інтерполу розпочалася робота над розробкою єдиної програми її застосування. Прийнята стратегія полягала в основному у поширенні знань кримінальної методології серед держав-членів. На сьогодні програма впроваджується у єдиній формі більшістю країн-членів Інтерполу.

Слід зауважити, що на сьогодні кримінальний аналіз є одним з найбільш ефективних інструментів, що використовуються в роботі поліції та спецслужб. Це стосується як слідчої, так і оперативної роботи. Кримінальний аналіз використовує уніфіковані прийоми вироблення гіпотез, реконструкцію перебігу окремих кримінальних правопорушень, виявлення багатьох інших злочинів, що свідчать про зв'язок з основними злочинами, визначення структури злочинних мереж і аналіз масштабів і способу здійснення злочинної діяльності. У 1992 році країни-учасниці Інтерполу прийняли єдине визначення злочинної розвідки, під яким розуміють встановлення та презумпцію зв'язків між даними кримінальної діяльності та

іншими потенційно пов'язаними даними для їх використання правоохоронними та судовими органами.

Аналіз, оцінка та інтерпретація інформації – це процес обробки інформації на основі логічного та творчого мислення, мета якого полягає в отриманні висновків (підстави для ініціювання розслідувань, розслідувань або оперативних питань), що дає можливість подальших дій. Робота служб заснована, по суті, на впровадженні процесів обробки інформації.

Корисність кримінального аналізу в процесі виявлення підтверджена у багатопотокових випадках і охоплює великий територіальний діапазон, в якому існує складна і розгалужена структура кримінальних зв'язків і де існує велика кількість інформації, що перешкоджає відстеженню та узгодженню фактів. Залежно від очікуваних результатів кримінальний аналіз можна поділити на операційний і стратегічний.

Основною метою кримінального аналізу є отримання заявки, надання відповідних рекомендацій для керівництва діяльністю у справі, а також представлення аналізу (письмовий звіт, прямий звіт). Кінцевому ефекту передують індивідуальні етапи аналітичної роботи, під час яких використовуються аналітичні методи, індивідуально підібрані аналітиками залежно від характеру зібраних матеріалів у конкретному випадку. Каталог аналітичних методик, детальний опис яких вимагав би представлення в окремому матеріалі, дозволяє як збір, обробку та інтерпретацію інформації, так і їх візуалізацію. Використані методики, а також методи їх візуалізації, включаючи аналітичне програмне забезпечення Analyst's Notebook, є універсальними і однорідними в країнах, що входять до Європейського Союзу. Це надзвичайно важливий елемент у контексті необхідності обміну інформацією та налагодження співпраці у сфері діяльності поліції та інших правоохоронних органів.

Найважливішим елементом у роботі кримінального аналітика є візуалізація результатів (наприклад, у вигляді графіків, таблиць, списків тощо), що не є самоцілью, а лише інструментом, який підтримує аналіз. Добре продумана аналітична таблиця представляє багато інформації, що міститься в численних матеріалах справи і «прихована» в багатьох томах. Графік часто дає нову точку зору і полегшує розуміння деяких складних питань, інтерпретація яких важка при використанні традиційних методів, наприклад, матеріалу для читання

Геопросторові інструменти, такі як ESRI ArcGIS, дозволяють переносити все це на карти, що дає змогу вказати конкретні шляхо-проводи (наприклад, дороги в лісі), через які незаконно ввозили людей, з оцінкою найбільш вразливих місць для проявів злочинів торгівлі людьми через соціальні фактори конкретної місцевості, наприклад, безробіття, низький рівень освіти, низький рівень обізнаності тощо. Всі ці інструменти покликані поліпшити боротьбу з торгівлею людьми і допомагають спецслужбам випереджати злочинців, використовуючи новітні технології.

1. Рішення на основі IBM i2 Analyst's Notebook. URL: <http://rdtex.ua/project-solutions/solutions-based-on-ibm-i2-analyst-s-notebook-2/> (дата звернення 03.07.2019).

С. С. Чернявський,

доктор юридичних наук, професор, проректор,
заслужений діяч науки і техніки України
(Національна академія внутрішніх справ),

О. М. Ємець,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
(Національна академія внутрішніх справ),

А. А. Нсбитов,

доктор юридичних наук,
т.в.о. начальника ГУНП в Київській області

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АКТИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ СЕКСУАЛЬНІЙ ЕКСПЛУАТАЦІЇ

Укладання міжнародно-правових документів, пов'язаних з протидією сексуальній експлуатації, тісно пов'язане з процесом глобалізації та певними змінами у свідомості громадян щодо таких ганебних видів заробітку, які сьогодні сприймаються як аморальні й недопустимі. Актуальність цього питання обумовлюється необхідністю поєднання зусиль представників різних країн у запобіган-

ні цим негативним явищам, що все частіше носять транснаціональний характер. Розглянемо основні міжнародно-правові акти у цій сфері.

Знаковим міжнародно-правовим актом свого часу стає **Міжнародна конвенція про боротьбу з торгівлею білими рабниками** 1910 року, що зобов'язує держав-учасниць запровадити кримінальну відповідальність навіть тоді, коли окремі дії, які входили до складу злочину, було вчинено на території різних країн. Ретроспективне дослідження міжнародно-правових документів у сфері протидії сексуальній експлуатації дає змогу констатувати провідну консолідуючу роль Ліги Націй, у межах діяльності якої у вересні 1921 року приймається **Женевська конвенція про заборону торгівлі жінками та дітьми**. Зазначений документ зобов'язував держав притягувати до кримінальної відповідальності осіб, які *втягують жінок у зайняття проституцією*, або займаються купівлею-продажем жінок і дітей. 12 вересня 1923 року в Женеві приймається **Міжнародна конвенція про припинення обігу порнографічних видань і торгівлю ними**. Згідно зі ст. 5 цього документа, сторони погоджуються передбачити в законодавстві можливість здійснення обшуків у місцях, стосовно яких є припущення, що там виготовляються або знаходяться *порнографічні предмети*. Слід констатувати вагомий вплив цієї Конвенції на становлення та розвиток національного законодавства в аспекті криміналізації дій, спрямованих проти моральності. Так, СРСР до неї приєднався 8 липня 1935 року, а вже 17 жовтня цього самого року постановою ЦВК і Ради народних комісарів Союзу урядом союзних республік було пропоновано доповнити свої кримінальні кодекси статтею, якою передбачено відповідальність за виготовлення, розповсюдження та рекламування *порнографічних творів*, друкованих видань, зображень й інших предметів, а також торгівлю ними або приховування їх з метою продажу чи розповсюдження.

Варте уваги також функціонування при Лізі Націй тимчасової комісії, учасником якої був СРСР. Ця комісія підготувала проект **Конвенції про рабство**, яку підписали 25 вересня 1926 року 38 держав (УРСР приєдналася до неї 29 серпня 1956 року). У Конвенції було визначено такі поняття, як «рабство» і «работоргівля». У Женеві 11 жовтня 1933 року було прийнято **Міжнародну кон-**

венцію про боротьбу з торгівлею повнолітніми жінками, відповідно до якої сторони повинні підтримувати між собою постійний зв'язок щодо будь-якої особи, що вчинила або намагалася вчинити такий злочин.

Після Другої світової війни на міжнародному рівні провідна роль у правотворчому процесі відводиться ООН, Генеральна Асамблея якої 2 грудня 1949 року на IV сесії прийняла **Конвенцію про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами**, яка набрала чинності 25 липня 1951 року. Договірні Сторони, зважаючи на те, що *проституція* і зло, яке супроводжує її, торгівля людьми, що має на меті *проституцію*, несумісні з гідністю та цінністю людської особи й загрожують добробуту людини, сім'ї та суспільства, погодилися із її положеннями, викладеними у 28-ми статтях.

Українська РСР приєдналася до Конвенції 15 листопада 1954 року з деякими застереженнями, а її представник за дорученням свого Уряду заявив, що в Українській РСР усунуто соціальні умови, які породжують злочини, передбачені Конвенцією. Проте, з огляду на міжнародне значення боротьби з такими злочинами, Уряд вирішив приєднатися до Конвенції.

Важливі міжнародно-правові акти приймаються також в межах Ради Європи. Так, 4 листопада 1950 року в Римі уряди держав – членів Ради Європи, беручи до уваги Загальну декларацію прав людини, проголошену Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, підписують **Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод**, яка ратифікується Україною аж майже через півстоліття (17 липня 1997 року). Згідно з її ст. 4, нікого не можна тримати в рабстві або в підневільному стані; ніхто не може бути присилуваний виконувати примусову чи обов'язкову працю.

23 жовтня 1953 року резолюцією № 794 VIII Генеральної Асамблеї ООН схвалюється **Протокол про внесення змін до Конвенції про рабство**, підписаної в Женеві 25 вересня 1926 року. 7 вересня 1956 року приймається **Додаткова конвенція про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв, подібних до рабства**, яку Президія Верховної Ради СРСР ратифікувала 16 лютого 1957 року. У 1957 році ухвалюється **Конвенція**

року про скасування примусової праці. Україна ратифікувала документ 5 жовтня 2000 року.¹⁶ 16 грудня 1966 року Генеральна Асамблея ООН приймає **Міжнародний пакт про громадянські і політичні права**, у ст. 8 якого записано, що нікого не можуть держати в рабстві, рабство і работоргівля забороняються в усіх їх видах, а також нікого не можуть держати в підневільному стані. 18 грудня 1979 року було прийнято **Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок**, яка після ратифікації Президією Верховної Ради СРСР 19 грудня 1980 року набула чинності 3 вересня 1981 року. Згідно з її ст. 6, держави-сторони вживають усіх заходів, включаючи законодавчі, для припинення всіх видів торгівлі жінками й *експлуатації проституції жінок*.

20 листопада 1989 року Генеральна Асамблея ООН приймає **Конвенцію про права дитини**, яку було підписано Українською РСР 21 лютого 1990 року та ратифіковано 27 лютого 1991 року. 21 грудня 1995 року Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН до цієї Конвенції внесли зміни, прийняті в Україні 03 квітня 2003 року. Крім того, 1 січня 2000 року було прийнято **Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії**, ратифікований Україною 3 квітня 2003 року, а 20 листопада 2014 року – **Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо процедури повідомлень**, ратифікований у нас 15 квітня 2016 року.

17 червня 1999 року в Женеві на Генеральній конференції Міжнародної організації праці було ухвалено **Конвенцію про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці**, яка в Україні ратифікується 5 жовтня 2000 року, а також Рекомендацію щодо заборони та негайних дій з ліквідації найгірших форм дитячої праці. Відповідно до ст. 1 Конвенції, кожна держава-член, яка її ратифікує, негайно вживає ефективних заходів щодо забезпечення в терміновому порядку заборони та ліквідації *найгірших форм дитячої праці*, що включає, згідно зі ст. 3, *використання, вербування або пропонування дитини для заняття проституцією, виробництва порнографічної продукції, порнографічних вистав*, а також роботу, яка за своїм характером чи умовами, у яких вона виконується, може завдати шкоди здоров'ю, безпеці чи моральності дітей.

Резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї ООН 15 листопада 2000 року з метою сприяння співробітництву в справі більш ефективного попередження транснаціональної організованої злочинності та боротьби з нею прийнято **Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності** (Палермську конвенцію), яку підписали від імені України в м. Палермо 12 грудня 2000 року. Її одразу доповнює **Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї**. Конвенція з деякими застереженнями і заявами, а також Протокол ратифікуються Україною 4 лютого 2004 року. Згідно зі ст. 3 Протоколу, експлуатація як елемент торгівлі людьми включає *експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації*.

23 листопада 2001 року в Будапешті держави – члени Ради Європи, уклали **Конвенцію про кіберзлочинність**, яку можуть підписувати також інші держави, що не є членами Ради Європи. Україна її ратифікувала 7 вересня 2005 року. 16 травня 2005 року держави – члени Ради Європи підписують **Конвенцію Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми**, яку Україна ратифікувала 21 вересня 2010 року. 25 жовтня 2007 року держави – члени Ради Європи підписують **Конвенцію Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення**, яку Україна ратифікувала 20 червня 2012 року.

Дослідження питання про міжнародно-правові акти у сфері протидії сексуальній експлуатації дає змогу дійти певних висновків. Так, проблема протидії сексуальній експлуатації все більше набуває транснаціональних масштабів. У цій сфері міжнародно-правові акти за простором своєї дії можуть мати як загальносвітовий, так і регіональний характер. Україна є стороною та повноправним учасником багатьох міжнародно-правових актів, які регламентують різні аспекти цієї складної проблеми. У нас не може відбутися декриміналізація торгівлі людьми та окремих злочинів проти моральності (ст. 301, 302, 303 КК України), а також подальша легалізація відповідної діяльності, адже згідно з ратифікованими Україною міжнародними договорами, за такі дії повинна наставати карна відповідальність. Принаймні до того часу, поки ці міжнародно-правові акти частиною національного законодавства України.

Л. Г. Чистоклетов,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного
та інформаційного права
(Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»),

О. Л. Хитра,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

Сьогодні Україна, перебуваючи на шляху демократичної перебудови державності та здійснюючи успішну реформу судової та правоохоронної системи, ще залишається залежною від злочинних проявів, які посягають на права, честь, гідність, життя та здоров'я громадян. І не на останньому місці у протидії цьому злу стоїть, започаткована ще з часів рабовласницького устрою стародавня злочинна «спеціальність» – «торгівля людським товаром».

Щомісячно у світі під виглядом працевлаштування, навчання, «щасливого» шлюбу та інших приваблюваних можливостей, залучаються, а в більшості, шляхом викрадання, продається у рабство, без будь-якої різниці щодо етнічного чи соціального походження, тисячі невинних жінок, дітей та чоловіків. На сьогодні підступи цієї злочинної діяльності охоплюють майже всі країни світу. І не дарма, досліджуючи це глобальне явище, всесвітня громадськість, яка повсякденно стикається із цією поки ще не вирішеною проблемою, рішуче запроваджує правові та організаційні заходи у її протидії.

У п. а) статті 3 «Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності» (далі – Протокол) прийнятого резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада

2000 року дається визначення торгівлі людьми, яке означає здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні з рабством, підневільний стан або вилучення органів [1].

До Протоколу Конвенції ООН до 2010 року приєдналося понад 120 країн світу та 137 партій, Верховною Радою України він був ратифікований 04 лютого 2004 за № 1433-IV.

Враховуючи важливість зазначеної проблеми, у 2013 році Організація Об'єднаних Націй оголосила 30 липня «Всесвітнім днем протидії торгівлі людьми», у Європі «Європейський день протидії торгівлі людьми» відзначається 18 жовтня.

Все це свідчить про те, що світова спільнота визнала сучасне людське рабство глобальною загрозою. На сьогодні щорічний світовий прибуток від зайняття торгівлею людьми складає понад 150 мільярдів доларів.

Особливо вона вражає країни з недосконалою економікою та нестабільною політичною та соціальною ситуацією, не виключенням якої є і Україна. Так, за даними Міжнародної організації міграції, починаючи від 1991 року в Україні понад 230 000 осіб постраждало від торгівлі людьми. Відомо, що з 2012 по 2018 роки 542 людини (536 громадян України та шість іноземних громадян) офіційно визнані жертвами торгівлі людьми, з яких 221 – жінка, 267 чоловіків і 54 дитини. Крім того, із цієї кількості 300 чоловік постраждало від трудової експлуатації, 131 – сексуальної експлуатації, 8 – змішаної експлуатації. Ще, у 10 людей видалено органи, а 50 людей втягнуто у жебрацтво. Більш того, 10 дітей продано, одна людина постраждала від сурогатного материнства, а 32 людини залучені до злочинної діяльності [2].

Зі всього світу близько двох з половиною мільйонів громадян потрапляють у таку складну ситуацію. Ця тенденція буде збільшу-

ватися. Особливо це пов'язано з подіями на сході України, на тимчасово окупованих територіях Донбасу, в Криму [3]. Як приклад, на підтвердження вище вказаному, 4 квітня 2019 року у Марселі за звинуваченням у сутенерстві заарештовано так званого главу «представництва ДНР» Юбера Файара, на якого «працювали дівчата зі Сходу». До аналогічного прикладу можна також долучити факт злочинної діяльності українки Юлії Сусляк, яку було затримано грузинською поліцією за незаконне перевезення рейсом Москва-Тбілісі десятих підлітків, записаних на її прізвище, четверо з яких «народилися в один рік». І цей список можна продовжувати.

Таким чином, зазначена проблема торкається не тільки діяльності державних і приватних правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування та громадськості у протидії торгівлі людьми, але і всіх небайдужих громадян, які повинні мобілізувати свої зусилля на попередження, виявлення, документування, розслідування та судового переслідування торговців людьми з метою викорчування цього злочинного явища.

Сьогодні для ефективної реалізації протидії торгівлі людьми в Україні, відповідно до Закону України «Про протидію торгівлі людьми», прийнятого Верховною Радою України 20 вересня 2011 року № 3739-VI визначено основні напрями державної політики у сфері протидії торгівлі людьми, які спрямовані на:

1) попередження торгівлі людьми шляхом підвищення рівня обізнаності населення, превентивної роботи, зниження рівня вразливості населення, подолання попиту;

2) боротьбу із злочинністю, пов'язаною з торгівлею людьми, шляхом виявлення злочинів торгівлі людьми, осіб, причетних до скоєння злочину, притягнення їх до відповідальності;

3) надання допомоги та захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми, шляхом удосконалення системи відновлення їхніх прав, надання комплексу послуг, впровадження механізму взаємодії суб'єктів у сфері протидії торгівлі людьми [4].

Також, з метою запобігання торгівлі людьми, підвищення ефективності виявлення осіб, які вчиняють такі злочини або сприяють їх вчиненню, а також захист прав осіб, постраждалих від торгівлі людьми, особливо дітей, та надання їм допомоги Кабінетом Міністрів України 24 лютого 2016 р. № 111 було прийнято поста-

нову «Про затвердження Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року» (Далі – Програми) [5].

Проте, основні положення зазначених документах носять ще декларативний характер, без конкретизації їх реалізації, визначення шляхів та способів розв'язання вказаних проблем. Так, показники/індикатори, із-за відсутності у Програмі розділу, присвяченого моніторингу, оцінка та виконання її завдань сформульовано некоректно з точки зору подальшого оцінювання. Також у Програмі не вказано, хто конкретно буде відповідати за невиконання тих чи інших позицій.

Крім того, на підставі узагальнення судової практики, можна діти також висновку, що проблеми термінологічної розбіжності національного законодавства із нормами міжнародного права щодо кваліфікації торгівлі людьми, зводять нанівець всю кропітку кримінально-процесуальну діяльність правоохоронних органів, спрямованої на притягнення до кримінальної відповідальності осіб, підозрюваних у вчиненні вказаного злочину. І цьому свідчить сумна статистика – за 2017 рік судами було засуджено тільки 23 особи за вчинення вказаних злочинів, і лише 7 із них сіли за ґрати.

Таким чином, стан протидії торгівлі людьми, враховуючи умови виникнення та розповсюдження цього злочину, значною мірою залежить від реалізації цілеспрямованої державної стратегії, мета якої повинна полягати в удосконаленні національного законодавства шляхом приведення відповідності визначення «торгівля людьми» до «Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності», а також у консолідованій взаємодії державних органів влади, місцевих органів самоврядування та громадськості щодо забезпечення проведення превентивних заходів та заходів протидії злочинності, спрямованих на убезпечення жінок, дівчат, чоловіків і хлопців від насильства, експлуатації та потрапляння їх в ситуацію, пов'язану з торгівлею людьми.

1. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації

Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: резолюція Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року 55/25. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791

2. Торговля людьми: известно количество украинских жертв, вероятная страна назначения – Россия. URL: https://24tv.ua/ru/torgovlja_ljudmi_izvestno_kolichestvo_ukrainskih_zhertv_verojatnaja_strana_naznachenija_rossija_n1101395

3. Попова Т. Торговля людьми: як Україна протидіє їй. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/torhivlia-liudmy-ukrajina/29538761.html>

4. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20 вересня 2011 року № 3739-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2012. № 19–20. Ст. 173.

5. Про затвердження Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 111. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/111-2016-%D0%BF>

Л. Г. Шарай,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач лабораторії навчальної та наукової роботи
Державного науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України

ЩОДО ТОРГІВЛІ ЖІНКАМИ (ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ)

Торгівля людьми – сучасна форма рабства, коли людина розглядається як товар, що можна продати чи купити. З початку 90-х рр. XX ст. це явище актуалізується для України, руйнує такі людські цінності як верховенство права, демократію, права людини.

Серед основних причин поширення торгівлі людьми в Україні експерти називають: важке економічне становище громадян і безробіття; активна діяльність злочинних угруповань і недостатнє переслідування торговців людьми; попит на дешеву робочу силу в країнах призначення; насильство в родині; недостовірне подання інформації про життя за кордоном; недостатня поінформованість про можливості працевлаштування за кордоном, незнання міграційного законодавства.

На нашу думку, з поміж причин актуальності торгівлі людьми як глобальної проблеми – гендерна дискримінація, адже жінки частіше за чоловіків, стають жертвами сексуальної експлуатації, домашнього рабства, примусу до виконання репродукційних функцій, порнографічної індустрії.

Наука про гендер є молодого, визначення і підходи часто лише формуються, тому можуть бути несталими чи суперечливими або такими, що змінюються.

У Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» поняття «гендерна рівність» виходить із правового контексту і пов'язане з впливом суспільних структур на жінок і чоловіків – їхні права, свободи, можливості, потреби тощо і визначається як рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства [1].

Будь-яке соціальне середовище по-різному впливає на чоловіків і жінок. Війна і конфлікти також. Зокрема, проблема різного впливу війн та конфліктів на жінок і чоловіків є глобальною. Вона знайшла свій відбиток в документах Ради Безпеки ООН, насамперед в резолюції 1325 «Жінки, мир, безпека», яка закликала держав-учасниць звернути увагу на потреби та проблеми жінок в конфліктах, оскільки конфлікти непропорційно впливають на жінок [2].

Крім того, чинні кілька міжнародних угод і документів, присвячених захисту жертв торгівлі людьми та їх прав.

Зокрема, згідно з Протоколом про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, торгівля людьми – це здійснювані з метою експлуатації, вербування, перевезення, передачі, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування, або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу [3].

На тепер в Україні чинний Закон України «Про протидію торгівлі людьми», яким визначено організаційно-правові засади протидії торгівлі людьми, повноваження органів виконавчої влади, порядок встановлення правового статусу осіб, які постраждали від зазначеного кримінального правопорушення, тощо [4].

Порядком взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 22.08.2012 № 783 з змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 13.07.2016 № 437, окреслено механізм взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, процедуру здійснення ними заходів щодо надання допомоги та захисту осіб, які постраждали від торгівлі людьми [5].

Також з метою запобігання торгівлі людьми, підвищення ефективності переслідування осіб, які вчиняють пов'язані з нею злочини або сприяють їх вчиненню, а також захисту прав осіб, що постраждали від торгівлі людьми, постановою Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 № 111 затверджено Державну соціальну програму протидії торгівлі людьми на період до 2020 року [6].

З метою узгодження національного законодавства з міжнародними стандартами у Кримінальному кодексі України у ст. 149 «Торгівля людьми» передбачено відповідну відповідальність [7].

Національна стратегія у сфері прав людини, затверджена Указом Президента України від 25.08.2015 № 501/2015, та План дій щодо її реалізації на період до 2020 року містять розділи, пов'язані з протидією гендерно зумовленому насильству, торгівлі людьми та рабству, домашньому насильству, а також із забезпеченням рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, захисту прав дитини, розвитку медіації як інструменту вирішення конфліктів та запобігання їм [8].

Уряд України у 2017 р. схвалив постанову щодо внесення питань гендерної політики до сфери повноважень Віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України. І цього самого року Постановою Кабінету Міністрів

України затверджено Положення про Урядового уповноваженого з питань гендерної політики [9].

Питання протидії торгівлі людьми вивчали: О. Бандурка, О. Володіна, Г. Жуковська, Я. Лизогуб, В. Пясковський та інші. Аналізуючи зарубіжну наукову літературу, згадаємо дослідження С. Райха, Ф. Райхеля, В. Рот, Ч. Скотта, Р. Фрімана, А. Чейза, в яких розглядаються практики у сфері запобігання торгівлі людьми в країнах Євразії та Північної та Південної Америки.

Крім того, Фонд ООН у галузі народонаселення в 2018 р. презентував в Україні національне комплексне дослідження «Сучасне розуміння маскулінності: ставлення чоловіків до гендерних стереотипів і насильства щодо жінок», в якому взяло участь 1520 чоловіків у віці 18–59 років у всіх регіонах України, крім Криму.

Із них 50% респондентів покладали провину за сексуальне насильство на жертву, якщо вона була в стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, 43% вважали, що слід з'ясувати, чи не була жінка нерозбірливою у статевих стосунках, 33% вважали, що у випадках, коли жінка не чинила фізичного супротиву, не можна говорити про зґвалтування, 19% наголошували, що жінки власними діями провокують насильство проти себе, 23% були упевнені, що жінки самі мали бажання, щоб їх зґвалтували [10].

Проблема торгівлі людьми, зокрема, жінками, значною мірою мають соціально-економічний характер: жінки часто погоджуються на роботу сумнівного характеру у зв'язку з низьким рівнем життя або відсутністю іншої роботи, де проституція є основною базою для розвитку міжнародної торгівлі жінками в сексуальних цілях.

Це прибутковий бізнес для вербувальників, постачальників і сутенерів.

Експорт жіночої робочої сили, здійснюваний численними агентствами з працевлаштування, суттєва підтримка сексіндустрії.

Гендер і расові стереотипи (наприклад, думка, що азіатські жінки є покірливими, а слов'янські – красивими і сексуальними) породили іншу форму торгівлі – «замовлення нареченої поштою». Шлюбні агенства надають каталоги з фотографіями і анкетами

дівчат, яких заманили перспективою взяття шлюбу з іноземцями та проживання в іншій країні.

Варто згадати й кореляцію між торгівлею жінками і низьким рівнем їх освіти, коли посилюється вразливість жінок, через обмежені можливості для самостійного заробляння грошей і обмежений доступ до інформації. Слід також наголосити на ролі засобів масової інформації в формуванні уявлення про проблеми і наслідки торгівлі жінками, оскільки поінформованість суспільства створює умови для їх вирішення.

Зміст сучасних ЗМІ останнім часом зазнав певної еротизації. Це і реклама, яка експлуатує жіноче тіло, і стереотипи про чоловічу полігамність та потреби жінок демонструвати свої сексуальні переваги тощо. Усе це значною мірою впливає на свідомість суспільства.

Ефективна реалізація державної гендерної політики чи не найважливіший напрям профілактики торгівлі людьми.

Крім реформування законодавства щодо врегулювання питань торгівлі людьми, в убачаються доцільними такі заходи, як:

- підвищення рівня інформованості з метою запобігання торгівлі людьми загалом і жінками зокрема;
- розгляд проблеми економічного і соціального стану жінок у країнах походження;
- розроблення імміграційної політики у країнах призначення;
- посилення і вдосконалення захисту жінок і дітей у країнах «постачальниках» і скорочення ринку послуг у «приймаючих» державах Північної Америки, Азії і Європи;
- створення всеосяжної транснаціональної стратегії, яка має передбачати способи захисту жінок і дітей від злочинців та ефективну систему розслідування і притягнення до відповідальності;
- забезпечення захисту жертв і системи реабілітації постраждалих від торгівлі людьми;
- контроль Інтернету, оскільки переміщення може відбуватися віртуально (за допомогою передавання фотокарток);
- розвиток спеціальних навчальних програм у межах закладів вищої освіти і закладів освіти із спеціальними умовами навчання;

- сприяння працевлаштуванню молоді;
- моніторинг і контроль діяльності туристичних організацій;
- створення мережі антикризових центрів.

Консолідація всіх гілок державної влади та громадських правозахисних організацій дасть змогу реалізувати плани дій, спрямовані на усунення цього ганебного явища.

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. База даних «Законодавство України» (дата звернення 02.06.2019).

2. Жінки. Мир. Безпека: Інформаційно-навч. посіб. з гендерних аспектів конфліктів для фахівців соц. сфери / авт. та упоряд. Л. Г. Ковальчук, Л. І. Козуб, К. Б. Левченко та ін. ОБСЄ. К., 2017. 172 с.

3. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листоп. 2000 р. База даних «Законодавство України». ВР України.

4. Про протидію торгівлі людьми: Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791.

5. Порядок взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми: затв. Постановою Кабінету Міністрів від 22.08.2012 № 783. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2012-%D0%BF#n10> (дата звернення 02.06.2019).

6. Державна соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2020 року: затв. Постановою Кабінету Міністрів від 24.02.2016 № 111. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/111-2016-%D0%BF/stru>. (дата звернення 02.06.2019).

7. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 02.06.2019).

8. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента від 25.08.2015 р. № 501/2015. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/501/2015> (дата звернення 02.06.2019).

9. Положення про Урядового уповноваженого з питань гендерної політики: затв. Постановою Кабінету Міністрів. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/390-2017-p10> (дата звернення 02.06.2019).

10. Сучасне розуміння маскулінності: ставлення чоловіків до гендерних стереотипів і насильства щодо жінок. База даних «Законодавство України». URL: <https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-...> (дата звернення 02.06.2019).

Ю. М. Шевців,
науковий співробітник
відділу організації наукової роботи
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВТЯГУВАННЯ У ДИТЯЧЕ ЖЕБРАЦТВО

У сучасному світі торгівля людьми є одним з найбільш масовим порушенням прав і свобод людини. Сьогодні проблема торгівлі людьми стала надзвичайно актуальною для нашої держави. Складна економічна ситуація в Україні, високий рівень безробіття, неосконалість законодавства та правова необізнаність громадян є основними причинами, що сприяють цьому явищу.

Термін «торгівля людьми» передбачає різні види та форми експлуатації людини, які наводяться як міжнародними нормативно-правовими документами, так і законодавством України [1; 2]. Однією з найпоширеніших форм торгівлі людьми є примусове жебрацтво.

Проблема жебрацтва в ХХІ столітті стала соціально-економічним явищем, яке характеризується прямо пропорційною залежністю від зростання безробіття, бідності, наявності кризових періодів в розвитку соціуму. Схильність до жебрацтва як засіб адаптації до соціального середовища може сформуватися на фундаменті заздрості і ліні вже в дитинстві. Таким чином, жебрацтво неповнолітніх і дорослих осіб становить різновид негативної маніпуляції, що полягає в прагненні до неробства, бажання існувати за чужий рахунок [3].

Жебрацтво – це збирання милостині, жебракування; злиденність, убогість [4, с. 517]. Жебрацтво, як правило спричинене різними життєвими обставинами (конфліктна ситуація в сім'ї, аморальна поведінка батьків, жорстоке поводження з дітьми, в тому числі неправомірною поведінкою з боку батьків, опікунів, які в корисливих цілях примушують дітей до порушення правових і моральних норм [5, с. 232].

Найбільш поширеними видами жебрацтва є: дитяче примусове жебрацтво, жебрацтво дорослих осіб та жебрацтво жінок із дитиною на руках.

Одна з найгірших форм дитячої праці є експлуатація дітей, які постраждали від торгівлі людьми і займаються примусовим жебрацтвом. За даними Міжнародної організації з міграції, понад чверть дітей, які стали жертвою торгівлі людьми в Україні, були примушені жебракувати.

Жебракування дітей полягає в отриманні матеріальної вигоди виходячи із традиції давати милостиню. Деякі діти добровільно жебракують, оскільки їхні родини малозабезпечені. Проте, в більшості випадках діти вербуються та продаються з метою отримання прибутку для інших осіб, які потім, як правило, є «наглядачами» цих дітей під час жебракування.

Жебраки з немовлятами та маленькими дітьми на руках стали звичним явищем повсякденного життя міст України. Наразі існує розгалужена система жебрацького «бізнесу», в якому головну роль відіграють саме діти. Причому, чим меншим є вік дитини, тим більший прибуток вона може принести особі, яка її фактично експлуатує, спекулюючи на її віці.

Відповідно до наявності чи відсутності родинних зв'язків між жебраком та дитиною можуть виникати дві типові ситуації: перша – дитина є власною дитиною жебрака, друга – є чужою дитиною.

У першій ситуації чинним законодавством України передбачається адміністративна або кримінальна відповідальність батьків дитини, або осіб, що їх замінюють, які жебракують, використовуючи власну дитину. Кодекс України про адміністративні правопорушення встановлює адміністративну відповідальність за ухилення від виконання батьківських обов'язків (ст. 184). Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність за використання батьками малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (ст. 150-1) та втягнення неповнолітніх у заняття жебрацтвом (ст. 304) [2; 6].

«Втягнення» – це схилення дитини до злочину, тобто здійснення дитиною активної протиправної дії (крадіжки, шахрайства, жебрацтва тощо). «Використання», у свою чергу означає, що злочинець не вважає дитину як повноцінну людину яка має невід'ємні

права та свободи, а розглядає дитину в якості корисної для нього речі, що своїм видом спонукує інших осіб до безоплатної передачі йому певних матеріальних цінностей (грошей, продуктів харчування тощо). Тобто, в цьому разі дитина свого роду є знаряддям вчинення злочинних дій, будучи одночасно беззахисною жертвою злочинця [5, с. 232].

Друга ситуація – коли при жебрацтві використовується чужа дитина, має в свою чергу теж два різновиди: – дитина була передана батьками чи одним з батьків іншій особі для жебрацтва; – дитина була викрадена у батьків, або осіб, що їх замінюють.

У першому випадку дії батьків та особи, яка «придбала» дитину для жебрацтва залежно від обставин необхідно кваліфікувати як злочин, передбачений ч. 2,3 ст. 149 (торгівля людьми). Дії злочинця в другому випадку становлять склад злочину, передбаченого ч. 2 ст. 146 КК України (незаконне позбавлення волі або викрадення людини).

Примушування дітей до заняття жебрацтвом може супроводжуватися побиттям, зґвалтуванням, навмисним заподіянням каліцтва, нанесенням фізичних та/або психологічних травм та інших видів насильства [7].

Отже, законодавством України передбачено перелік норм, що визначають види неправомірної поведінки у сфері жебрацтва за участю дітей.

В залежності від різного роду факторів та чинників, така відповідальність може бути як адміністративною, так і кримінальною. Та найгіршим є те, що дитяче примусове жебрацтво призводить до важких соціальних наслідків: зростання правопорушень, проституцію неповнолітніх, алкоголізм, наркоманію, токсикоманію та ін.

Використання дитини для зайняття жебрацтвом на сьогодні є глобальною проблемою України у сфері охорони дитинства та захисту прав дітей. Це у свою чергу зумовлює необхідність пошуку та створення нових механізмів впровадження державної політики щодо підтримки та захисту прав дітей.

1. Про протидію торгівлі людьми: Закон України (зі змін та доп.; ред. від 9 грудня 2015 р.). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III (зі змін та доп.; ред. від 27 червня 2019 р.). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Психологія і психіатрія. Причини жебрацтва. URL: <https://uk.seamomkeyworship.com/845-begging.html>
4. Словник української мови: в 11 т. Т. 2. 1971. URL: <http://sum.in.ua/s/zhebractvo>
5. Максимів І. І. Психологічна характеристика об'єктивних причин втягнення дитини у жебрацтво. *Право і суспільство*. 2015. № 2. С. 232.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: станом на 3 липня 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
7. Торгівля Людьми. Основні поняття та види експлуатації. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/16080.html?PrintVersion>

Mr David Newton

Trafficking in Persons (TIP) Indicator presentation

In June 2019 a presentation was made by Mr David Newton, Trafficking in Persons (TIP) expert at the Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, Ukraine. The topic of the presentation was ‘Indicators of TIP’.

An interactive Virtual Reality (VR) re-construction of a TIP ‘crime scene’ was used. This is a series of linked panoramic images similar to those seen in Google Street View. It was based on a number of cases in the UK, France and Italy and was created by Mr Newton in association with West Yorkshire (UK) police.

This document contains a number of images from that interactive software. As you will see, each of the images contains some notes on the possible indicators seen in the image. The list is not exhaustive.

This document and images can be used as a standalone training tool or can be used in conjunction with the VR re-construction.

The images are subject to the copyright owned by Mr Newton with acknowledgments to West

Yorkshire Police. If you wish to disseminate them further please contact Mr Newton for permission.

If you wish to use the interactive scenario software please contact Mr Newton for further information.

Exterior – Rubbish

Indicators

Content of rubbish – shows kind and quantity of food provided, likely number of people present, sex of people present, may give indications of hygiene conditions.

Rubbish may also contain direct evidence of commercial activities such as invoices, receipts, bills for utilities etc.

Exterior door

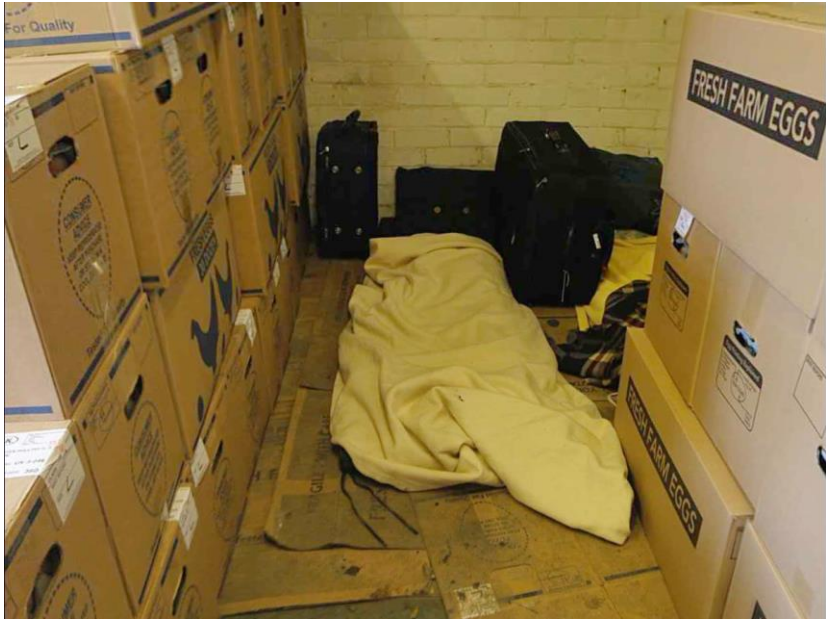
Indicators

Signs intended to keep people in rather than out (note this door opens outwards so the sign is intended for people inside the building).

Signs in languages other than local languages (this does not mean people from the country the location is in can't be trafficked – they can – but it does mean the possibility at least foreigners are present and foreigners tend to be more vulnerable).

Alarms on doors – alarms can be there for other reasons but may be to control people leaving.

Interior – First bed area

Indicators

- Very poor general living conditions
- No proper beds/ improvised 'beds'
- Living in workplace
- Lack of space
- Generally dirty conditions
- Bags and other property that appear to be a person's total possessions
- Contents of bags etc that show point of origin, contain relevant documents etc.

Interior – ‘Toilet’ facilities

Indicators

- ‘Irregular’ toilet facilities
- Poor hygiene standards
- Toilet ‘facilities’ in unusual places
- Signs (‘No smoking’) in languages other than local languages.

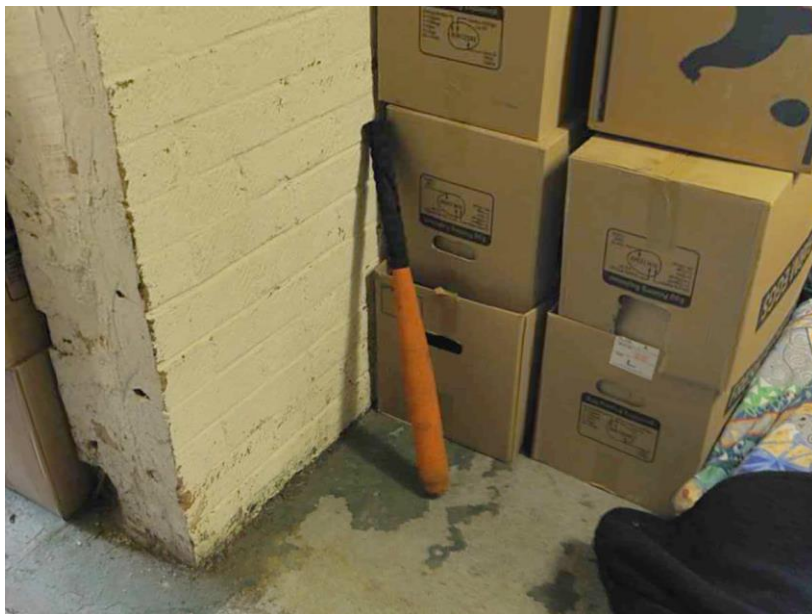
Interior – Second bed area

Indicators

- Dangerous living conditions – Heater very close to bed, heater apparently badly maintained and not fit for location
- Very poor general living conditions
- No proper beds/ improvised 'beds'
- Living in workplace
- Lack of space
- Generally dirty conditions
- Bags and other property that appear to be a person's total possessions
- Contents of bags etc that show point of origin, contain relevant documents etc.

Interior – Baseball bat

Indicators

– Weapons or items improvised as weapons – potentially used to assault and/or intimidate victims.

Interior – Computers etc

Indicators

It should be noted that these items will not always be found just as shown in the picture. However, there will almost certainly be communications items at virtually every TIP crime scene – either in buildings, vehicles etc or held personally. Where these are and who has them may not necessarily be an indicator of TIP – it will probably look like most businesses – but with other TIP indicators can show who was a controller/ manager and therefore more likely to be a trafficker.

Content of interest on the equipment could include:

- Records of calls to locations where suspected victims originated from
- Financial records showing no money paid to workers
- ‘Contracts’ and other records of suspected TIP victims
- Emails, phone call records etc of communication with other suspected members of TIP network.

Interior – Kitchen

Indicators

- Kitchen equipment suggests people are living there
- Kitchen equipment inappropriate for location, numbers of people etc
- Kitchen equipment dangerous
- Poor hygiene
- Poor quality food
- Numbers of plates etc can show how many people are living there
- Small quantities of food for the number of people present – in some cases this has been linked to malnutrition of the people found and used in court as evidence of exploitation.

Interior – Third bed area

Indicators

- Clothing suggests people are living where they work
- Very poor general living conditions
- No proper beds/ improvised 'beds'
- Living in workplace
- Lack of space
- Generally dirty conditions
- Bags and other property that appear to be a person's total possessions
- Contents of bags etc that show point of origin, contain relevant documents etc.

ЗМІСТ

Благуга Р. І. УКРАЇНА У ПРОТИДІІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	3
Андрушко А. В. ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ, ВЧИНЕНА З МЕТОЮ ЕКСПЛУАТАЦІЇ У ФОРМІ ВИЛУЧЕННЯ ОРГАНІВ (КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ).....	9
Бесага І. В. ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ СУБ'ЄКТІВ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ЗАХОДИ У СФЕРІ ПРОТИДІІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	15
Братковський В. М. ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ЯК ОДНА ІЗ УМОВ ПРОТИДІІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	19
Бурда С. Я., Поліщук Н. І. ПРАВОВА ОСНОВА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ХВОРОБОЮ ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВОЛІ, ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ.....	21
Василець Н. М. ПРЕВЕНТИВНІ ЗАХОДИ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ.....	24
Дідик Н. І., НАЦІОНАЛЬНЕ ЦЕНТРАЛЬНЕ БЮРО ІНТЕРПОЛУ ЯК ОДИН ІЗ СУБ'ЄКТІВ БОРОТЬБИ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ.....	27
Дорохіна Ю. А. ЗАХИСТ ЛЮДИНИ ВІД ТРАФІКІНГУ ЯК ОСНОВНЕ ЗАВДАННЯ ДЕРЖАВИ.....	30
Дуфенюк О. М. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РОЗСЛІДУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: РЕАКТИВНИЙ ТА ПРОАКТИВНИЙ ПІДХОДИ.....	33
Зайцева О. В. ПРОТИДІЯ ПОПИТУ НА СЕКСУАЛЬНУ ЕКСПЛУАТАЦІЮ (ШВЕДСЬКА МОДЕЛЬ) ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕХАНІЗМ ПРОТИДІІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	38

Ісмайлов К. Ю., Берназ П. В.	
ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВООХОРОНЦЬМИ ЧАТ-БОТІВ В МЕСЕНДЖЕРІ TELEGRAM ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ОПЕРАТИВНО ЗНАЧУЩОЇ ІНФОРМАЦІЇ.....	43
Йосифович Д. І., Хатнюк Ю. А.	
НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ З ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	47
Ковалів М. В., Єсімов С. С.	
ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ТА ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННИЙ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ЛЮДЕЙ.....	52
Ковальчук В. П.	
ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ З МЕТОЮ ТРУДОВОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ.....	57
Ковальчук О. В.	
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ТРУДОВІЙ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ДІТЕЙ.....	60
Комісарчук Ю. А., Степанюк М. С.	
ПРОФІЛАКТИКА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ.....	64
Корнієнко М. В.	
ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В ОДЕСЬКОМУ РЕГІОНІ ЩОДО ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	68
Костовська К. М., Мороз Н. С.	
ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ.....	72
Котляр О. І.	
ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ: ГЛОБАЛЬНИЙ ВИКЛИК СУЧАСНОСТІ.....	75
Кривий А. Б.	
ПРИВОДИ ТА ПІДСТАВИ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ.....	79
Кунтій А. І., Захарова О. В.	
ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ З'ЯСУВАННЮ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ З МЕТОЮ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ПРАЦІ.....	81
Легенька М. М.	
ДО ПРОБЛЕМИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ.....	85

Лепеха О. М., Кондратюк О. В.	
НОВІ ПОЛОЖЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО УРЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ПОЛІЦІЇ З ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	88
Лялюк Г. М.	
ШЛЯХИ ТА МЕТОДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ТОРГІВЛІ ДІТЬМИ, КОМЕРЦІЙНОЇ СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ДІТЕЙ, ВИКОРИСТАННЯ НАЙГІРШИХ ФОРМ ДИТЯЧОЇ ПРАЦІ.....	103
Мовчан А. В.	
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СПОСІБ ВИЯВЛЕННЯ І ФІКСАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ.....	109
Пряхіна Н. О., Дяк В. М.	
ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ (ОПИТУВАННЯ) НЕПОВНОЛІТНІХ ЗА МЕТОДИКОЮ «ЗЕЛЕНА КІМНАТА».....	116
Рудий Т. В., Зачек О. І., Кулешник Я. Ф.	
ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ КОМП'ЮТЕРНИХ МЕРЕЖ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ У ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	120
Савчин Г. Я.	
ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ – СУЧАСНИЙ ПРОЯВ РАБСТВА.....	125
Санакоєв Д. Б.	
РЕАЛІЗАЦІЯ ОКРЕМИХ ФОРМ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У ПРОТИДІЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ЛЮДИНИ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	128
Сеник С. В.	
ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ БІОМЕТРИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСІБ У ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	136
Татарин І. І., Винниченко Ю. Д.	
МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У ЗЛОЧИНАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ.....	139
Теплицький Б. Б.	
ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ.....	142
Хомин О. Й.	
ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ ЯК ЗАГРОЗА ДЕМОГРАФІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ.....	146

Церковник С. І.	
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	149
Цмоць У. О.	
КРИМІНАЛЬНА РОЗВІДКА ЯК ЗАСІБ БОРОТЬБИ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ.....	154
Чернявський С. С., Ємець О. М., Нсбитов А. А.	
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АКТИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ СЕКСУАЛЬНІЙ ЕКСПЛУАТАЦІЇ.....	157
Чистоклетов Л. Г., Хитра О. Л.	
ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ.....	162
Шарай Л. Г.	
ЩОДО ТОРГІВЛІ ЖІНКАМИ (ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ).....	166
Шевців Ю. М.	
ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВТЯГУВАННЯ У ДИТЯЧЕ ЖЕБРАЦТВО.....	172
Mr David Newton	
TRAFFICKING IN PERSONS (TIP) INDICATOR PRESENTATION.....	176

ЕКСПЛУАТАЦІЯ
ЯК СКЛАДОВА
ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ:
ВИМІРИ, ТЕНДЕНЦІЇ
ТА ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ

Збірник тез
Міжнародної науково-практичної конференції

6–7 червня 2019 року

Упорядники:

О. М. Балинська, доктор юридичних наук, професор;
Г. Я. Савчин, кандидат юридичних наук

Опубліковано в авторській редакції

Макетування *Н. М. Лесь*

Друк *І. М. Хоминець*

Підписано до друку 05.09.2019 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк арк. 11,04.
Тираж 100 прим. Зам. № 91-19.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідectво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.